

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Εξέλιξη πληθυσμών ορεινών οικισμών την περίοδο
1951-2011 και πρόταση χωροταξικής πολιτικής

Τσιάκαλος Δημήτρης
Επιβλέπων Καθηγητής: Πολύζος Σ.

Δήλωση

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφεί από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού. Βεβαιώνω ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του ΤΜΧΠΠΑ και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία, κ.λ.π., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής αποδέχομαι όλες ανεξαιρέτως τις ποινές που προβλέπουν οι εκάστοτε Κανονισμοί του ΠΘ ή και του ΤΜΧΠΠΑ.

Ημερομηνία: 25/6/2018

Όνοματεπώνυμο: Τσιάκαλος Δημήτρης

Υπογραφή:

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία θα αναφερθούμε στον ορεινό όγκο της Ελλάδας και πιο συγκεκριμένα από την χρονική περίοδο 1951 έως το 2011. Τα βουνά της Ελλάδας εκτείνονται στο 77,90% της έκτασης της. Ο πληθυσμός που κατοικεί σε αυτά το 2011 είναι το 6,70% του πληθυσμού της χώρας. Μέσα στο χρονικό διάστημα που μελετάμε στην παρούσα εργασία, ο πληθυσμός της χώρας στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές έχει διαμορφωθεί και εξελιχθεί μέσα από οικονομικά, κοινωνικά, ιστορικά και πολιτικά γεγονότα, που είχαν θετικές και αρνητικές επιπτώσεις σε αυτόν.

Σκοπός της εργασίας είναι η καταγραφή του πληθυσμού, τα αίτια που επηρέασαν την μεταβολή αυτού καθώς και μια πρόταση χωροταξικής πολιτικής που θα δίνει τις ανάλογες κατευθύνσεις για την ανάκαμψη των μειονεκτικών περιοχών. Πιο αναλυτικά, εξετάζονται τα φαινόμενα που συνέβαλαν στην εξέλιξη του μεγέθους του πληθυσμού και την κίνηση αυτών. Για να υλοποιηθεί αυτό χωρίσαμε την περίοδο μελέτης σε μικρότερες περιόδους σύμφωνα με σημαντικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα. Σε αυτές τις περιόδους μελετήθηκε η διαμόρφωση και οι μεταβολές που σημειώθηκαν στον πληθυσμό της χώρας.

Abstract

In this paper we will refer to the mountainous mass of Greece and more specifically in a period from 1951 to 2011. The mountains of Greece extend to 77.90% of the country's total area. The population living in them in 2011 is 6.70% of the whole country's population. During the time we are studying in this paper, the country's population in mountainous and less-favored areas has been shaped and evolved through economic, social, historical and political events that have had both positive and negative impact on it.

The purpose of our work is to record the population, the causes that influenced the change in it, as well as a spatial policy proposal that will provide proper directions for the recovery of disadvantaged areas. More specifically, are examined various phenomena that contributed to the evolution of population size and movement. To accomplish this, we divided the chronological period we study into shorter periods according to important events that took place in Greece. During these periods, we studied the formation and changes occurred, as far as population numbers are concerned.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	2
Abstract	3
Εισαγωγή.....	6
Κεφάλαιο 1: Ανάλυση Βασικών Εννοιών	11
1.1 Ορισμός «ορεινής περιοχής».....	11
1.1.1 Με βάση την Ε.Σ.Υ.Ε.	11
1.1.2 Με βάση την Κοινοτική Οδηγία 75/268/ΕΟΚ.....	11
1.1.3 Με βάση το Υπουργείο Γεωργίας.....	13
1.2 Ορισμός «μειονεκτικών περιοχών»	14
Κεφάλαιο 2: Στρατηγικές Ανάπτυξης ορεινών μειονεκτικών περιοχών στην Ευρώπη: Μια γενική επισκόπηση.....	15
2.1 Γενικές πληροφορίες.....	15
2.2 Στρατηγικές Αγροτικής Ανάπτυξης ορεινού όγκου σε χώρες της Ευρώπης	18
2.3 Στρατηγικές Τουριστικής Ανάπτυξης ορεινού όγκου σε χώρες της Ευρώπης.....	23
Κεφάλαιο 3: Δημογραφικά χαρακτηριστικά και εξέλιξη του ορεινού πληθυσμού της Ελλάδας από το 1951 έως το 2011	25
Κεφάλαιο 4: Οικονομικά Στοιχεία της ορεινής περιοχής της Ελλάδος.....	61
4.1 Γενικές πληροφορίες.....	61
4.2 Οικονομική δραστηριότητα των ορεινών μειονεκτικών περιοχών	63
4.3 Οικονομικά προγράμματα ενίσχυσης μειονεκτικών περιοχών	71
Κεφάλαιο 5: Το κλίμα της Ελλάδας στις ορεινές περιοχές	75
Κεφάλαιο 6: Προτάσεις για την Ανάπτυξη των Μειονεκτικών περιοχών στην Ελλάδα.....	78
6.1 Γενικές πληροφορίες.....	78
6.2 Αναγκαία σχεδίαση χωροταξικής πολιτικής για τον ορεινό όγκο της Ελλάδας	79
6.3 Κατευθύνσεις χωροταξικών παρεμβάσεων για τις ελληνικές μειονεκτικές περιοχές .	80
Κεφάλαιο 7: Συμπεράσματα	86

Βιβλιογραφία	88
Ελληνική βιβλιογραφία	88
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία	91
Ηλεκτρονικές πηγές.....	91
Παράρτημα πινάκων	92

Εισαγωγή

Στην εξέλιξη του ορεινού όγκου της Ελλάδας συνέβαλε πλήθος παραγόντων έως ότου φτάσει στην τρέχουσα κατάσταση που βρίσκεται σήμερα. Την χρονική περίοδο που ερευνούμε, δηλαδή από τη δεκαετία του 1951 έως και το 2011, βλέπουμε ότι η χώρα είχε περάσει από πολλές δυσμενείς καταστάσεις (Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Εμφύλιος, Μετανάστευση, Παλιννόστηση, Αστικοποίηση), οι οποίες επηρέασαν καθοριστικά την εξέλιξη και ανάπτυξή της.

Η έννοια της ανάπτυξης αναφερόταν κυρίως στην οικονομία αλλά και στην ευημερία της κάθε περιοχής. Στο πέρασμα του χρόνου αυτό μεταβλήθηκε και παρατηρούμε ότι πέρα από τις αρχές της οικονομίας, την κάλυψη των βασικών ανθρώπινων αναγκών και τις ηθικές αξίες, η εκάστοτε περιοχή στρέφεται στην κοινωνική και πολιτιστική άνοδο καλλιεργώντας έτσι νέες αρετές, καθώς και την προστασία του περιβάλλοντος.

Παρόλο όμως που η κοινωνία στράφηκε σε νέες κατευθύνσεις, η οικονομία είναι ένας παράγοντας της κάθε κοινωνίας που δεν εξαφανίζεται, αλλά συνεχώς προσπαθεί να εξελιχθεί και να αναπτυχθεί. Ο Seers, στο τέλος της δεκαετίας του '60, διατύπωσε τον παρακάτω ορισμό για την οικονομική ανάπτυξη: «Οικονομική ανάπτυξη είναι η διαδικασία η οποία πρέπει να δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, να μειώνει τα απόλυτα επίπεδα φτώχειας και να βελτιώνει την ισότητα μεταξύ των εισοδημάτων». Πέρα από τον ορισμό τόνισε ότι υπήρχε ανάγκη λήψης πρωτοβουλιών και στον πρωτογενή τομέα, κυρίως στον τομέα της γεωργίας. Με την αφορμή αυτή την δεκαετία του 1970 δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην δημιουργία στρατηγικών για την επίτευξη αγροτικής ανάπτυξης (Malizia and Feser, 1999).

Στις χρονικές περιόδους που μελετάμε στην εργασία παρατηρούμε ότι η ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές αντιμετώπιζε προβλήματα και συναντούσε συνεχώς διάφορα εμπόδια. Το πρώτο εμπόδιο που στάθηκε στην ανάπτυξη της οικονομίας και παρατηρήθηκε ήταν η μαζική μετανάστευση των Ελλήνων προς τις πιο αναπτυγμένες χώρες και πραγματοποιήθηκε για λόγους εύρεσης εργασίας και καλύτερης ποιότητας ζωής των ανθρώπων. Τα μεταναστευτικά κύματα όμως άφησαν αρνητικές επιπτώσεις στη χώρα. Πιο συγκεκριμένα, ο πληθυσμός μειώθηκε αισθητά, κυρίως στον ορεινό

της όγκο, καθώς αναχώρησαν περίπου 1,3 εκατομμύρια κάτοικοι (Κοτζαμάνης και Σταθάκης, 2008). Κατά συνέπεια αυτό δεν λειτούργησε θετικά στο πεδίο της ταχείας ανάπτυξης της χώρας και της οικονομίας της.

Επιπλέον, ένα ακόμη εμπόδιο στην ανάπτυξη ήταν η αμέλεια του κράτους ως προς την εξέλιξη του οδικού δικτύου των ορεινών περιοχών. Το γεγονός που οδήγησε στην καθυστέρηση της ανάπτυξης ήταν ότι η πολιτική του κράτους ήταν να δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην κατασκευή οδικού δικτύου παράλληλη στον σιδηροδρομικό άξονα της χώρας. Η ολοκλήρωση του οδικού δικτύου των περιοχών αυτών, συνεχίστηκε μετά τον τερματισμό του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Το 1975 μεγάλο μέρος των περιοχών αυτών είχε συνδεθεί με την κατασκευή νέων δρόμων καθώς την χρονιά αυτή στην Ελλάδα το οδικό δίκτυο καταγράφηκε στα 39,810 χιλιόμετρα. Η καθυστερημένη ανάπτυξη του οδικού δικτύου δεν διευκόλυνε τις μετακινήσεις των κατοίκων των ορεινών περιοχών. Έρχονταν αντιμέτωποι με δυσκολίες μετάβασης στις γύρω περιοχές, με τις ανεπαρκείς θέσεις εργασίας εξαιρουμένου του γεωργικού τομέα, και η γενική ποιότητα ζωής παρέμενε υποβαθμισμένη. Οι λόγοι αυτοί που οφείλονταν και στην καθυστερημένη ανάπτυξη οδικού δικτύου, ώθησαν γρηγορότερα τους ανθρώπους στην υλοποίηση του μεταναστατευτικού έργου.

Ένας ακόμη παράγοντας που έπαιξε έναν ιδιαίτερο ρόλο στην αργή ανάπτυξη των μειονεκτικών περιοχών είναι ότι δεν αποτελούν ιδιαίτερα ελκυστικό τόπο διαμονής λόγω των περιορισμένων διαθέσιμων παροχών και δυνατοτήτων (μειωμένη τάση ελκυστικότητας). Αυτό συμβαίνει αφενός, διότι υπάρχει το φαινόμενο της απαξίωσης του αγροτικού τομέα, ο οποίος συνιστά και τον μοναδικό τομέα εργασιακής απασχόλησης στις περιοχές αυτές, αλλά και αφετέρου γιατί δίνεται μεγαλύτερη σημασία στις παροχές υπηρεσιών, είτε αυτοί οι άνθρωποι είναι επισκέπτες των περιοχών αυτών, είτε είναι μόνιμοι κάτοικοι. Επιπρόσθετα, στην προσπάθεια ανάπτυξης των περιοχών αυτών δεν λειτουργεί βοηθητικά η εποχική κατοίκηση και εγκατάλειψη αυτών ορισμένου μήνους του χρόνου, διότι αποτρέπει τη δημιουργία ενός σταθερού κοινωνικού ιστού, βάσει του οποίου θα αναπτυχθούν οι περιοχές.

Πιο αναλυτικά, οι μειονεκτικές ορεινές περιοχές δεν αποτελούν πόλο έλξης για την δημιουργία μόνιμης κατοικίας καθώς υπάρχει:

- Υψηλό κόστος διαβίωσης

- Περιορισμός θέσεων εργασίας και γενικότερα απασχόλησης, με τους νέους και τις γυναίκες να βρίσκονται στην περισσότερο μειονεκτική θέση
- Δυσκολία παροχής υπηρεσιών στο πεδίο της υγείας, της εκπαίδευσης, της ψυχαγωγίας, της πρόσβασης στη διοίκηση κτλ.

Επίσης, οι περιοχές αυτές δεν ευνοούν την εγκατάσταση επιχειρήσεων καθώς υπάρχει:

- Υψηλό κόστος παραγωγής
- Έλλειψη διαθέσιμων πόρων
- Έλλειψη του κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού
- Έλλειψη υποδομών και παρεχόμενων υπηρεσιών

Η παρούσα εργασία βασίζεται στην μελέτη του ορεινού όγκου της Ελλάδας που είναι συνδεδεμένη άρρηκτα με τον αγροτικό τομέα. Παρατηρούμε ότι δίνεται ιδιαίτερη σημασία στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα στις αγροτικές περιοχές, διότι αυτός είναι ο κύριος και βασικός τομέας οικονομικής δράσης. Επιπλέον όμως, ιδιαίτερη βάση δίνεται και για την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική ανάπτυξη (Ευστράτογλου, 1995). Ουσιαστικά επιδιώκεται η σύνδεση του αγροτικού τομέα με άλλους τομείς της τοπικής οικονομίας. Αυτό οδηγεί στη δραστηριοποίηση του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών και στην εφαρμογή ολοκληρωμένων αναπτυξιακών προγραμμάτων. Τα προγράμματα αυτά στοχεύουν κυρίως στην ενίσχυση των αγροτικών εισοδημάτων και είναι συνδεδεμένα με τον πολυτομεακό χαρακτήρα του αγροτικού τομέα. Χάριν αυτού, αξιοποιείται το φυσικό περιβάλλον και η πολιτιστική κληρονομιά της υπαίθρου (Αλέγρας, 2003).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, συμπεραίνουμε ότι οι μειονεκτικές περιοχές βασίζονται κυρίως στον πρωτογενή τομέα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι περισσότεροι εργαζόμενοι κάτοικοι στις ορεινές περιοχές, τη δεκαετία του 1990, να εργάζονταν στον πρωτογενή τομέα. Με την πάροδο του χρόνου όμως, βλέπουμε ότι οι εργαζόμενοι αυτοί ελαττώθηκαν από τη γεωργία και τη κτηνοτροφία (Κακλαμάνη και Ντυκέν, 2000). Παρόλα αυτά, η κτηνοτροφία ακόμα και στις μέρες μας κατέχει σημαντικό ρόλο στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Με την σωστή ανάπτυξη της εξασφαλίζεται η εργασία για τους νέους. Η ενασχόληση τους με την κτηνοτροφία απαιτεί την αξιοποίηση των φυσικών πόρων και ταυτόχρονα με αυτό διασφαλίζεται διαχρονικά η αξία της υπαίθρου. Για να υλοποιηθούν όλα αυτά χρειάζονται σωστές

κατευθύνσεις όπου θα συνδέουν αποτελεσματικά την κτηνοτροφία με την δασική έκταση (Σιόλου και άλλοι 2002).

Όσον αφορά το κομμάτι του τουρισμού, πρόκειται για έναν ανερχόμενο τομέα δράσης στην παγκόσμια οικονομία. Μπορεί να στηρίζει θετικά την οικονομική, κοινωνική και πολιτική ανάπτυξη των χωρών και ιδιαίτερα των μειονεκτικών περιοχών, αλλά ταυτόχρονα μπορεί να αποτελέσει την αιτία υποβάθμισης του περιβάλλοντος και της απώλειας της ταυτότητας μιας περιοχής. Για αυτό είναι αναγκαίο να γίνει μία ολοκληρωμένη και προσεκτική προσέγγιση στην ανάπτυξη του τουρισμού (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001).

Οι διαθέσιμοι πόροι των ορεινών περιοχών είναι αναγκαίο να αξιοποιηθούν αποτελεσματικά, ούτως ώστε να επιτευχθεί μία εξισορροπημένη και ολοκληρωμένη αντιμετώπιση των προβλημάτων αλλά και βελτίωση των υποδομών και της γενικότερης εικόνας τους. Κυρίως, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι περιοχές είναι κοινωνικής και οικονομικής φύσεως. Πιο αναλυτικά, οι «απειλές» που υφίστανται είναι λόγω της διαρκούς μείωσης του πληθυσμού και του τουρισμού. Συγκεκριμένα, η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του τουρισμού με την συνεχή δημιουργία νέων εγκαταστάσεων (σαλέ, χιονοδρομικά κέντρα κτλ.) και η σπατάλη των διαθέσιμων πόρων που διαθέτει η περιοχή, με σκοπό την καταπολέμηση της απομόνωσης που δέχονται οι ορεινές περιοχές, μπορεί να αποβεί αρνητικό εάν γίνει υπερεκμετάλλευση των πόρων. Το φαινόμενο αυτό αποτελεί ιστορικά έναν από τους πιο σημαντικούς παράγοντες της μη ανάπτυξης των ορεινών περιοχών (Μπεριάτος, 1999).

Τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο την περίοδο εκείνη καταγράφεται μια αυξανόμενη ζήτηση στον «τουρισμό των τοπίων». Το είδος αυτού του τουρισμού αναπτύχθηκε στις αρχές του 1900. Παρόλο των δυσκολιών που υπήρχαν στην μετακίνηση και στην μετάβαση των ανθρώπων στις περιοχές αυτές, παρατηρήθηκε ότι η ζήτηση δεν μειώθηκε. Στις περιοχές αυτές βέβαια, όπου ο κλάδος του τουρισμού αυτού είχε ως αποτέλεσμα σημαντική οικονομική άνοδο (Gill, & Williams, 1994).

Ένας ακόμη παράγοντας που επιδρά θετικά στην ανάπτυξη της οικονομίας σε μία τοπική κοινότητα είναι η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού που έχουν άμεση σχέση με την ύπαιθρο. Μία διαδεδομένη εναλλακτική μορφή τουρισμού η οποία προστατεύει και το περιβάλλον είναι ο οικοτουρισμός (Δολόγλου, 2008).

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η καταγραφή, η ανάλυση και η αιτιολόγηση των μεταβολών και των αλλαγών που υπέστη ο ορεινός πληθυσμός της Ελλάδας, κατά την περίοδο μελέτης 1951-2011, καθώς και των φαινομένων που συνέβαλαν στη διαμόρφωση και την εξέλιξη του πληθυσμού εν γένει. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζεται η μετακίνηση του πληθυσμού και τα φαινόμενα που συνέβαλλαν σε αυτό, καθώς μελετώνται τόσο οι διαχρονικές μεταβολές, όσο και οι ανακατατάξεις αυτού. Επιπλέον, μελετάται η οικονομική κατάσταση της χώρας, όπως και το κατά πόσο και με ποιους τρόπους αυτή επηρέασε τον ορεινό πληθυσμό. Ένα ακόμη στοιχείο λήφθηκε υπ' όψιν είναι οι κλιματικές συνθήκες του ορεινού όγκου και ο τρόπος συνέβαλλε στην εγκατάσταση των ανθρώπων στις περιοχές αυτές.

Στο τέλος της εργασίας, γίνεται μια προσπάθεια οργάνωσης μιας χωροταξικής πολιτικής που ενδεχομένως θα μπορούσε να ληφθεί υπ' όψιν για την αντιμετώπιση των αρνητικών δεδομένων στις ορεινές περιοχές, όσον αφορά την διαβίωση του πληθυσμού και την οικονομική ανάπτυξη. Για την καταγραφή και ανάλυση των στοιχείων συγκεντρώθηκε βιβλιογραφικό υλικό σχετικά με τη δημογραφική κατάσταση, τις ορεινές περιοχές, και τις οικονομικές και κλιματολογικές συνθήκες της χώρας. Τα στοιχεία αυτά υπέστησαν επεξεργασία και απεικονίζονται σε διαγράμματα και πίνακες εντός κειμένου.

Κεφάλαιο 1: Ανάλυση Βασικών Εννοιών

1.1 Ορισμός «ορεινής περιοχής»

1.1.1 Με βάση την Ε.Σ.Υ.Ε.

Σύμφωνα, με την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.) ως ορεινές περιοχές ορίζονται τα δημοτικά και κοινοτικά διαμερίσματα, τα οποία η επιφάνεια τους είναι κεκλιμένη, ανώμαλη, διακόπτεται από χαράδρες ή καλύπτεται από απότομους ορεινούς όγκους, οι οποίοι δημιουργούν στο έδαφος υψομετρικές διαφορές μεταξύ των δημοτικών ή κοινοτικών διαμερισμάτων μεγαλύτερες από 400 μέτρα. Επιπλέον, και τα δημοτικά ή κοινοτικά διαμερίσματα, τα οποία ολόκληρη η επιφάνεια τους ή μεγάλο μέρος αυτής βρίσκεται σε υψόμετρο μεγαλύτερο από 800 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας.

1.1.2 Με βάση την Κοινοτική Οδηγία 75/268/ΕΟΚ

Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα με την οδηγία 75/268/ΕΟΚ, χαρακτηρίζει την γεωργία στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές με βάση κάποια κριτήρια εξειδίκευσης που αναφέρονται στην Οδηγία αυτή. Επιπλέον, στην Ελλάδα έχουν εκδοθεί και οι Οδηγίες 81/645/ΕΟΚ, 85/645/ΕΟΚ, 93/66/ΕΟΚ οι οποίες εμπεριέχουν καταλόγους που καταγράφουν Δήμους και Κοινότητες που περιλαμβάνονται στους πίνακες των μειονεκτικών περιοχών. Η Οδηγία ορίζει 3 είδη περιοχών:

1. Άρθρο 3 παράγραφος 3 της Οδηγίας 75/268/ΕΟΚ

Οι περιπτώσεις του άρθρου 3 παραγράφου 3 είναι οι εξής:

- Η πρώτη περίπτωση έχει ληφθεί ως ένδειξη των πολύ δυσχερών κλιματικών συνθηκών σε ελάχιστο υψόμετρο τα 800 μέτρα.
- Η δεύτερη περίπτωση αναφέρεται στις απότομες κλίσεις που ορίζονται τουλάχιστον στο 20%.
- Και στη τρίτη περίπτωση εφόσον υπάρχει ο συνδυασμός των δύο προαναφερθέντων παραγόντων έχει ληφθεί υπόψη ελάχιστο υψόμετρο 600 μέτρων και συγχρόνως κλίση τουλάχιστον 16%.

Επιπλέον:

- Τουλάχιστον το 80% της έκτασης της κοινότητας πρέπει να ανταποκρίνεται σε ένα ή περισσότερα από τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά. Και σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το ποσοστό αυτό μπορεί να μειωθεί και μέχρι 50%, εφ' όσον πρόκειται για κοινότητες που βρίσκονται στην ίδια ορεινή διαμόρφωση, όπου οι κλιματικές και τοπογραφικές συνθήκες είναι ίδιες και τα επίπεδα αποδόσεως και εισοδήματος αρκετά χαμηλά.

2. Άρθρο 3 παράγραφος 4

Η παράγραφος αυτή αναφέρεται στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές που κινδυνεύουν με μείωση του πληθυσμού και χρήζει αναγκαία η διατήρηση της γης, που αποτελείται από τις αγροτικές περιοχές, όπου πρέπει να είναι ομοιογενείς από την πλευρά των φυσικών συνθηκών παραγωγής και την ίδια στιγμή να παρουσιάζουν τα ακόλουθα:

- Ως χαρακτηριστικό της περιορισμένης παραγωγικότητας των εδαφών θα λαμβάνεται υπόψη ένα επίπεδο απόδοσης που δεν θα ξεπερνάει το 80% του εθνικού μέσου όρου και επιπλέον μία αναλογία των πτωχών βοσκοτόπων τουλάχιστον 30% της ωφέλιμης γεωργικής επιφάνειας.
- Τα οικονομικά αποτελέσματα που είναι σημαντικά κατώτερα από τον μέσο όρο χαρακτηρίζονται από εισόδημα εκμεταλλεύσεως κατά μονάδα εργασίας που δεν υπερβαίνει το 80% του εθνικού μέσου όρου.

Οι δείκτες που λαμβάνονται υπόψη σχετικά με τη μικρή μείωση του πληθυσμού είναι οι εξής:

- Η πυκνότητα του πληθυσμού ανά χμ² να μην ξεπερνά τους 30 κατοίκους (όταν η πυκνότητα του πληθυσμού κατά εθνικό μέσο όρο ανέρχεται στους 72 κατοίκους ανά χμ²) και η ετήσια μείωση πληθυσμού να είναι τουλάχιστον 2%.
- Το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού στη γεωργία πρέπει να ανέρχεται τουλάχιστον σε 50% του συνολικού ενεργού πληθυσμού.

3. Άρθρο 3 παράγραφος 5

Σύμφωνα με την παράγραφο αυτή του άρθρου, μπορούν να εξομοιωθούν με τις μειονεκτικές περιοχές, οι περιοχές που επηρεάζονται από ειδικά μειονεκτήματα όπως:

- Η ύπαρξη μη ευνοϊκών φυσικών συνθηκών (για την γεωργία), που εκδηλώνεται με χαμηλά επίπεδα αποδόσεως και εισοδημάτων.
- Η ύπαρξη δυσχερειών που προκύπτουν από τη μεθοριακή ή τη νησιωτική τους θέση.
- Η συνολική έκταση των περιοχών αυτών να μην υπερβαίνει το 2,5% της συνολικής εκτάσεως της Ελλάδος.

1.1.3 Με βάση το Υπουργείο Γεωργίας

Η Οδηγία 75/268/ΕΟΚ η οποία αφορούσε και την χώρα μας, έδωσε την αφορμή στο Υπουργείο Γεωργίας να προχωρήσει σε εξειδίκευση αυτής. Μελετώντας και ερμηνεύοντας σωστά αυτά που ανέφερε η Οδηγία προσδιορίστηκαν νέα κριτήρια. Έτσι, για την ένταξη των Δήμων και των Κοινοτικών Διαμερισμάτων της Ελλάδας στις μειονεκτικές περιοχές σύμφωνα με το ενημερωτικό σημείωμα του Υπουργείου (17/7/1997) (Καρανικόλας και Μαρτίνος, 1999) ορίζονται τα εξής κριτήρια:

Ορεινές Περιοχές (Άρθρο 3 παράγραφος 3) στις οποίες εντάσσονται Δήμοι και Κοινότητες που έχουν τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

- (α) η κτηματική τους έκταση να βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα
- (β) η κτηματική τους έκταση να βρίσκεται σε υψόμετρο μεταξύ 600-800 μέτρων και οι κλίσεις του εδάφους να είναι τουλάχιστον 16%
- (γ) η κτηματική τους έκταση να βρίσκεται σε υψόμετρο μικρότερο των 600 μέτρων και οι κλίσεις του εδάφους να είναι τουλάχιστον 20%

Εάν ένας Δήμος ή Κοινότητα έχει μία από τις παραπάνω περιπτώσεις σε ποσοστό κτηματικής έκτασης τουλάχιστον 80% ή το άθροισμα των περιπτώσεων (α), (β), (γ) είναι τουλάχιστον 80% επί του συνόλου της κτηματικής του έκτασης, τότε είναι δυνατόν να προταθεί για ένταξη στις ορεινές περιοχές.

1.2 Ορισμός «μειονεκτικών περιοχών»

Η εισαγωγή της έννοιας των μειονεκτικών περιοχών στη πολιτική πραγματοποιήθηκε με την οδηγία 75/268 της ΕΟΚ που προέβλεπε την εφαρμογή προγράμματος ενίσχυσης γεωργών και κτηνοτρόφων σε περιοχές όπου η αγροτική παραγωγή υπόκειται σε περιορισμούς, γεωγραφικής φύσης (ορεινές, άγονες περιοχές), είτε πολιτικής – οικονομικής φύσης (απομονωμένες περιοχές, περιοχές σε σύνορα). Η εφαρμογή του προγράμματος έχει να κάνει τόσο με την αποζημίωση των παραγωγών σε αυτές τις περιοχές, που υποχρεώνονται να ανταγωνιστούν παραγωγούς άλλων πλεονεκτικών περιοχών με ίσους όρους εξαιτίας του ενιαίου Ευρωπαϊκού οικονομικού χώρου, όσο και με την διατήρηση του αγροτικού πληθυσμού σε αυτές τις περιοχές, παρέχοντας οικονομικά κίνητρα στους παραγωγούς τους.

Στις Μειονεκτικές περιοχές (Άρθρο 3 παράγραφος 4) εντάσσονται Δήμοι, Κοινότητες ή Οικισμοί που αποτελούν ομοιογενείς ζώνες και χαρακτηρίζονται από χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού, άγονο έδαφος και χαμηλό εισόδημα και πρέπει:

- (α) η πυκνότητα του πληθυσμού να είναι μέχρι 45 κατοίκους ανά χμ²
- (β) το γεωργικό εισόδημα να είναι μικρότερο του 80% του μέσου όρου της χώρας
- (γ) οι αποδόσεις των κυριότερων καλλιεργειών να είναι μέχρι 80% του μέσου όρου της χώρας

Κεφάλαιο 2: Στρατηγικές Ανάπτυξης ορεινών μειονεκτικών περιοχών στην Ευρώπη: Μια γενική επισκόπηση

2.1 Γενικές πληροφορίες

Στον Ευρωπαϊκό χώρο υπάρχουν πολλές ορεινές περιοχές, οι οποίες διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το κλίμα, την μορφολογία του εδάφους, την κοινωνική δομή και ζωή, την οικονομία κ.λπ. Τις διαφορές αυτές τις παρατηρούμε και στα φυσικά τοπία, τα οποία διαφοροποιούνται ανά περιοχή.

Οι ορεινές περιοχές είναι πηγές φυσικών πόρων, με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και μεγάλη βιοποικιλότητα. Όμως, καθίσταται αναγκαία η σωστή διαχείριση των διαθέσιμων πόρων στις ορεινές περιοχές και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των μόνιμων κατοίκων τους, ώστε να επιτευχθεί αποτελεσματικότερη διαχείριση τους. Για την ορθή διαχείριση των πόρων έχει συγγραφεί ένα κεφάλαιο με τίτλο «Διαχείριση ευαίσθητων οικοσυστημάτων: Βιώσιμη Ορεινή Ανάπτυξη» (κεφάλαιο 13), το οποίο αναφέρεται στην συνθήκη που υπογράφηκε (Agenda 21) ύστερα από την Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στο Ρίο το 1992. Στο κεφάλαιο αυτό προτείνονται δύο πεδία δράσης:

α) η απόκτηση και η ενίσχυση της γνώσης για την οικολογία και τη βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών οικοσυστημάτων

β) η προώθηση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης των περιοχών που συνιστούν ανεξάρτητες υδρολογικές ενότητες και η προώθηση εναλλακτικών ευκαιριών απασχόλησης.

Η σωστή διαχείριση των φυσικών πόρων για την βιωσιμότητα τους ενσωματώνει στην αξία τους το κοινωνικό και περιβαλλοντικό κόστος και την διαχείριση τους από τοπικές ομάδες, ώστε ένα κομμάτι των οφελών να μοιράζεται στους κατοίκους των περιοχών είτε ως αποζημίωση είτε ως κέρδος.

Επιπλέον, η διασφάλιση αποδοτικών οικονομικών δραστηριοτήτων διαφορετικών από τον αγροτικό τομέα εξασφαλίζει την ανάπτυξη των ορεινών όγκων δημιουργώντας νέες εναλλακτικές δραστηριότητες.

Για να πετύχουν οι στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης χρειάζεται ένα συμμετοχικό σύστημα σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων με πρακτικές τοπικής ανάπτυξης,

ανάπτυξη κατάλληλου θεσμικού πλαισίου σε διεθνές και εθνικό επίπεδο και η χρήση της τεχνολογίας και της πληροφορικής στο σχεδιασμό των ορεινών όγκων.

Στην Ευρώπη ένα τμήμα της ολοκληρωμένης ανάπτυξης του αγροτικού τομέα για τον ορεινό όγκο είναι η αναπτυξιακή της πολιτική. Με βάση το Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου, παρατηρούμε ότι για τις αγροτικές περιοχές που βρίσκονται σε μειονεκτικές περιοχές προτείνονται κυρίως δραστηριότητες που στρέφονται προς τον αγροτουρισμό και τις δραστηριότητες αναψυχής.

Η ευρωπαϊκή πολιτική στρέφεται προς τη «βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών» και κυρίως των μειονεκτικών περιοχών. Αυτό βέβαια συμβαίνει με μη δεσμευτικά κείμενα, καθώς γίνεται προσπάθεια να αλλάξει και να ακολουθηθεί μία ενιαία πολιτική που θα αφορά όλες τις ευρωπαϊκές ορεινές περιοχές.

Οι γενικοί στόχοι που πρέπει να πετύχουν οι χώρες για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών τους αφορούν τους τομείς του τουρισμού, της γεωργίας, της μεταποίησης, των υποδομών και του περιβάλλοντος, και πιο αναλυτικά είναι οι εξής (Παπαδημητρίου και Ρόκος, 2001):

- Αναγνώριση των ορεινών μειονεκτικών περιοχών με όσο πιο σαφή τρόπο γίνεται, καθώς και των ιδιαιτεροτήτων τους
- Παραμονή του πληθυσμού και μείωση της μεταναστευτικής τάσης των νέων προς άλλες αστικές περιοχές
- Δημιουργία ή εκσυγχρονισμό των υποδομών για την επίτευξη καλύτερης ποιότητας ζωής στις ορεινές περιοχές
- Διατήρηση της γεωργικής γης και των βοσκοτόπων και εκσυγχρονισμό της γεωργίας μέσα από την προσέγγιση της ορεινής γεωργίας
- Ανάπτυξη των διαθέσιμων πόρων των περιοχών αυτών
- Διατήρηση και ανάπτυξη των βιομηχανικών δραστηριοτήτων με νέες τεχνολογίες
- Ανάπτυξη του τουρισμού
- Διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας της περιοχής που χαρακτηρίζει την ορεινή περιοχή

Οι εθνικές πολιτικές των κρατών για την ανάπτυξη των ορεινών μειονεκτικών περιοχών, οργανώνονται και συμπληρώνονται από διάφορες διακρατικές πολιτικές, από διεθνείς συμφωνίες, για παράδειγμα η Σύμβαση των Άλπεων και η Σύμβαση των Καρπαθίων, αλλά και από κοινοτικές πολιτικές, όπως για παράδειγμα το Leader, κλπ.

Τα αποτελέσματα μιας έρευνας που έγινε για την Ευρωπαϊκή Ένωση έδειξε ότι υπάρχουν πέντε κατηγορίες εθνικών πολιτικών στις οποίες κατανέμονται οι ορεινές περιοχές (Nordregio, 2004). Οι κατηγορίες αυτές είναι:

1. Γενικά μέτρα και πολιτικές που έχουν χωρικές επιπτώσεις ή περιλαμβάνουν ορεινές περιοχές. Παράδειγμα τέτοιων πολιτικών είναι τα αναπτυξιακά προγράμματα των χωρών καθώς και νόμοι για το χωροταξικό σχεδιασμό.
2. Τομεακές πολιτικές με επιπτώσεις στην ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Για παράδειγμα, η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης, τουρισμού και επενδύσεων.
3. Δράσεις και προγράμματα στα οποία περιλαμβάνονται οι ορεινές περιοχές όπως είναι τα προγράμματα LEADER και INTERREG.
4. Δράσεις και πολιτικές που αφορούν αποκλειστικά τις ορεινές περιοχές ώστε να ανταποκριθούν στις εξειδικευμένες τους ανάγκες.
5. Ολοκληρωμένες πολιτικές για τις ορεινές περιοχές.

Επιπλέον, η ίδια έρευνα διέκρινε κάποιες χώρες της Ευρώπης σε τέσσερις διαφορετικούς τύπους ανάλογα με το αν έχουν ή όχι πολιτικές για τις ορεινές περιοχές. Πιο συγκεκριμένα:

1. Χώρες που δεν έχουν καμία συγκεκριμένη πολιτική για τις ορεινές περιοχές. Σε αυτό εντάσσονται χώρες, όπως Δανία και Ολλανδία, οι οποίες έχουν μικρή έκταση είτε χώρες όπως η Ελλάδα και η Σλοβενία, όπου η πολιτική τους ταυτίζεται με την αναπτυξιακή πολιτική τους.
2. Χώρες με τομεακές πολιτικές. Τέτοιες χώρες είναι η Πολωνία, η Σλοβακία και η Λιθουανία, χώρες οι οποίες δεν έχουν ορεινές εκτάσεις.
3. Χώρες με πολυτομεακές πολιτικές για τον ορεινό όγκο. Αυτές οι πολιτικές στρέφονται προς όλες τις κατευθύνσεις, αφορούν την γεωργία, τον τουρισμό, κοινωνικά ζητήματα αλλά και το περιβάλλον. Τέτοιες χώρες είναι η Αυστρία, η Γερμανία και η Ισπανία.
4. Χώρες που ακολουθούν ολοκληρωμένη πολιτική για τις ορεινές περιοχές τους. Πρόκειται για μία ενοποίηση των τομεακών πολιτικών με κάποια ειδικά εργαλεία (για παράδειγμα νομοθεσία, επενδυτικά προγράμματα κλπ.). Αυτή την πολιτική διαθέτουν χώρες όπως η Γαλλία, η Ιταλία και η Ελβετία.

Παρακάτω θα δούμε πώς μερικές χώρες διαχειρίζονται δύο επαγγελματικούς τομείς ιδιαίτερα σημαντικούς για την οικονομία των ορεινών μειονεκτικών περιοχών μιας χώρας: τον Αγροτικό τομέα και τον Τουρισμό.

2.2 Στρατηγικές Αγροτικής Ανάπτυξης ορεινού όγκου σε χώρες της Ευρώπης

Σε αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσουμε με ποιον τρόπο διαχειρίζονται τις αγροτικές τους περιοχές κάποιες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε όλες τις χώρες υπάρχουν ξεχωριστές στρατηγικές για την αγροτική ανάπτυξη οι οποίες θέτουν τους στόχους βασισμένους στην νομοθεσία κάθε κράτους. Κάθε χώρα χαρακτηρίζει τις μειονεκτικές περιοχές της διαφορετικά με αποτέλεσμα και οι στόχοι να διαφοροποιούνται μεταξύ τους.

Αυστρία

Οι στόχοι που έχει θέσει η πολιτική της Αυστρίας, ταυτίζεται με εκείνους που θέτει και το Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης της χώρας. Οι στόχοι έχουν ως βασική γραμμή τη διατήρηση της γεωργικής και δασικής έκτασης των μειονεκτικών περιοχών. Σύμφωνα με την νομοθεσία έχουν τεθεί οι ακόλουθοι βασικοί στόχοι:

- Τα προϊόντα που παράγονται σε ορεινές μειονεκτικές περιοχές θα έχουν μεγαλύτερη αγοραστική αξία
- Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας σε σχέση με τις πεδινές και ημιορεινές περιοχές
- Οικονομική ενίσχυση των αγροτών μέσω προγραμμάτων, ώστε να κρατήσουν τις εκτάσεις τους και να συνεχίσουν να τις καλλιεργούν
- Οικονομική ενίσχυση για την προώθηση οικολογικών καλλιεργειών
- Εκσυγχρονισμό των μεθόδων καλλιέργειας και επιδότηση μέσω προγραμμάτων για την επίτευξη αυτού

Η χώρα παρέχει επίσης, και άλλες κατευθύνσεις για τις ορεινές μειονεκτικές περιοχές της. Με την παροχή κατάλληλων κινήτρων η χώρα προωθεί την αυξημένη ζήτηση για φιλική προς το περιβάλλον γεωργία αλλά και διάφορα είδη αγροτουρισμού.

Γερμανία

Τα προγράμματα της Γερμανίας για την ανάπτυξη της γεωργίας είχαν αναπτυχθεί σε επίπεδο επιμέρους ομόσπονδων κρατιδίων. Το κράτος είχε ως βασικές προτεραιότητές του τα επιμέρους σχέδια:

- ανάπτυξη της γεωργίας και της δασοκομίας
- αγροτική ανάπτυξη
- περιβαλλοντικά και αντισταθμιστικά μέτρα

Η χώρα είχε ως μέλημα της, αλλά και έναν από τους βασικούς της στόχους, να διατηρηθεί η γεωργική χρήση της γης. Αυτό αποτελούσε και τον σημαντικότερο στόχο της γεωργικής πολιτικής της. Οι στόχοι που θέτει πλέον το κράτος για την αγροτική ανάπτυξη και οι πολιτικές που ορίζει είναι σχεδόν πάντα συνδεδεμένες με την πολιτική της ολοκληρωμένης αγροτικής ανάπτυξης.

Τα προγράμματα της χώρας για τις μειονεκτικές περιοχές παίζουν σημαντικό ρόλο κυρίως στο νότιο-δυτικό τμήμα της Γερμανίας, διότι σε σύγκριση με το βόρειο-ανατολικό τμήμα της Γερμανίας, υπάρχει μια λιγότερο ικανοποιητική γεωργική δομή που συνδέεται με τις δυσμενείς εδαφικές και κλιματικές συνθήκες.

Οι βασικοί στόχοι της πολιτικής της χώρας για τις μειονεκτικές περιοχές είναι:

- Η συντήρηση της γεωργίας στις μειονεκτικές περιοχές
- Η διατήρηση του πολιτιστικού τοπίου για την ενίσχυση του τουρισμού και των δυνατοτήτων αναψυχής
- Η πρόληψη για την περίπτωση ενός εισοδηματικού χάσματος μεταξύ των μη μειονεκτικών περιοχών και των μειονεκτικών περιοχών για τα αγροκτήματα
- Η σύνθεση και προστασία μιας δομής εκμετάλλευσης, η οποία είναι προσαρμοσμένη στις συνθήκες που συνδέονται με την τοποθεσία της

Γαλλία

Η Γαλλία έχει ένα ενιαίο εθνικό πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης. Είναι ένα μοναδικό νομικό κείμενο που προσδιορίζει το πλαίσιο και την εφαρμογή των ενισχύσεων στις μειονεκτικές περιοχές.

Οι μειονεκτικές περιοχές στη Γαλλία χωρίζονται σε δύο τύπους: στις ορεινές περιοχές και στις άλλες μειονεκτικές περιοχές. Οι «ορεινές περιοχές» της ορίζονται ως οι κοινότητες με ελάχιστο υψόμετρο τα 600-700 μέτρα και κλίση 20%, αλλά και από την «πυκνότητα» του ζωικού πληθυσμού (λιγότερο από 20 μονάδες ανά χμ²). Οι «άλλες μειονεκτικές περιοχές» χωρίζονται σε δύο τμήματα: το πρώτο τμήμα αφορά τις «piedmont» περιοχές, οι οποίες είναι περιοχές που βρίσκονται ακόμη εντός ορεινών περιοχών αλλά με λιγότερο αυστηρούς κλιματολογικούς και τοπογραφικούς περιορισμούς, και το δεύτερο τμήμα αφορά τις περιοχές που ορίζονται από το 1975 ως απλές μειονεκτικές περιοχές που καθορίζονται από διαφορετικά κριτήρια.

Οι στόχοι για τις μειονεκτικές περιοχές στη Γαλλία είναι οι εξής:

- Η διατήρηση της γεωργίας σε κάθε περιοχή της χώρας
- Οικονομική ενίσχυση των γεωργών στις μειονεκτικές περιοχές, ώστε να είναι ανταγωνιστικοί έναντι των γεωργών που βρίσκονται σε πεδινές περιοχές
- Μεγαλύτερη οικονομική ενίσχυση σε ειδικές καλλιέργειες που θα παράγονται στις ορεινές μειονεκτικές περιοχές, ώστε να υπάρχει κίνητρο για την καλλιέργειά τους
- Αύξηση της ανταγωνιστικότητας
- Περιβαλλοντική συνείδηση
- Ορθή αξιοποίηση των φυσικών πόρων

Οι οικονομικές ενισχύσεις σε αυτές τις περιοχές δεν παρέχονται ως κίνητρο για την παραγωγή περιβαλλοντικών αγαθών, αλλά έχουν σκοπό την αντιστάθμιση των φυσικών μειονεκτημάτων και την αποφυγή των καταστροφικών και ζημιογόνων για το περιβάλλον πρακτικών. Ο στόχος είναι να ευνοηθεί η πολύ-λειτουργική γεωργία μέσω της περιβαλλοντικής διάστασης και της επενδυτικής διάστασης.

Ισπανία (Καταλονία)

Στην Ισπανία και πιο συγκεκριμένα στην Καταλονία υπάρχουν δύο «οριζόντια» Σχέδια Αγροτικής Ανάπτυξης. Το πρώτο αφορά την «Βελτίωση των δομών παραγωγής» (συμπεριλαμβανομένων και των επενδύσεων για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, για τη δημιουργία και εγκατάσταση νέων γεωργών, αλλά και τα μέτρα διαχείρισης των υδάτινων πόρων) για τις περιφέρειες που αφορά το πρώτο σχέδιο. Και το δεύτερο προβλέπει τα ίδια μέτρα για τις περιφέρειες που δεν περιλαμβάνονται στο πρώτο σχέδιο.

Οι στόχοι για τα Σχέδια Αγροτικής Ανάπτυξης είναι:

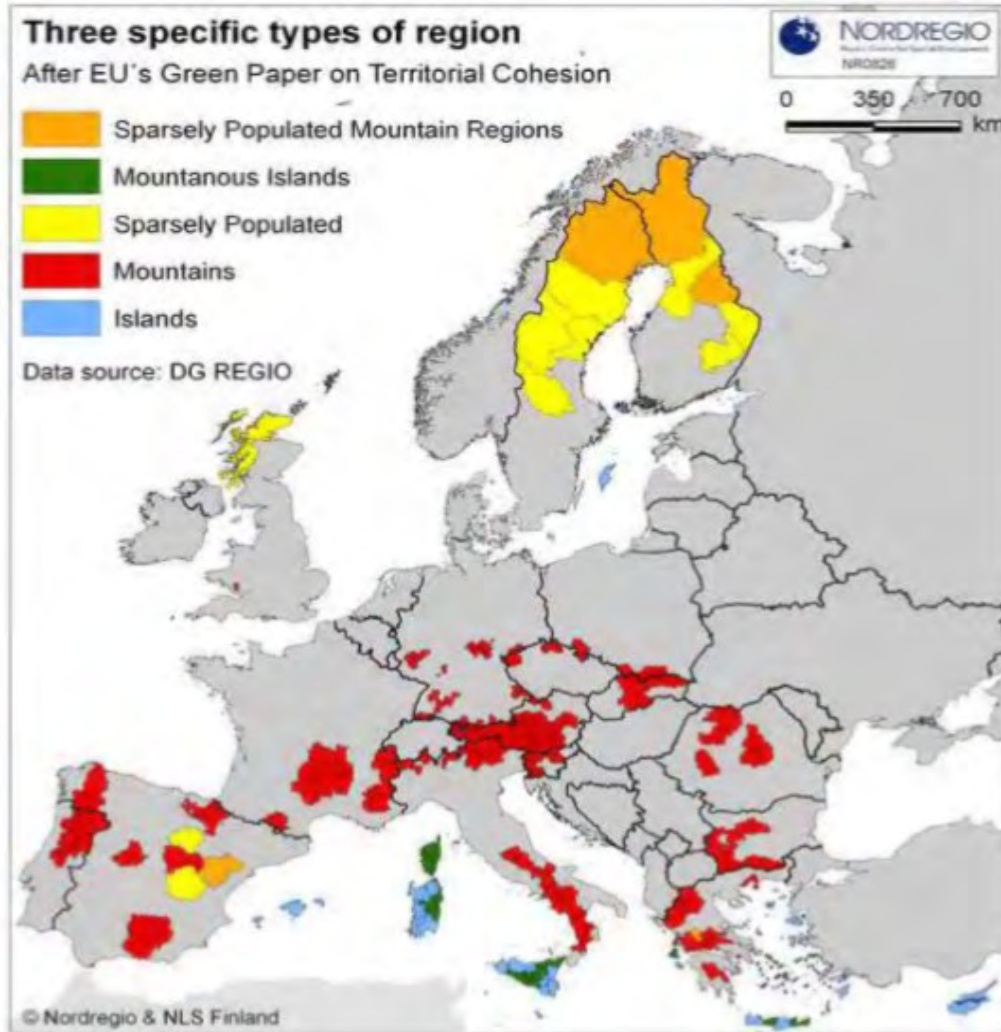
- Η υποστήριξη των αγροτών που εργάζονται σε τέτοιες περιοχές
- Η βελτίωση της ποιότητας ζωής των αγροτών
- Η συμβολή στη διατήρηση των φυσικών πόρων
- Η διατήρηση της αγροτικής ζωής
- Αύξηση της ανταγωνιστικότητας
- Περιβαλλοντική συνείδηση

Φινλανδία

Στη Φινλανδία, ο βασικός στόχος για τις μειονεκτικές περιοχές είναι να εξασφαλιστεί η συνέχιση της περιβαλλοντικά βιώσιμης γεωργίας στο βόρειο κλίμα της Φινλανδίας, όπου οι δυσχερείς φυσικές συνθήκες είναι δυσμενείς για τη γεωργία.

Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και ο επιχειρησιακός στόχος των μειονεκτικών περιοχών. Ο στόχος είναι η αντιστάθμιση των δαπανών που προκαλούνται από τη βόρεια περιοχή της χώρας. Η σύντομη περίοδος καλλιέργειας, οι χαμηλές θερμοκρασίες και οι αραιοκατοικημένες περιοχές, σε συνδυασμό και με τις μεγάλες αποστάσεις, οδηγούν σε μειωμένη παραγωγή και αυξημένο κόστος. Στόχος των επιδομάτων για τις μειονεκτικές περιοχές είναι η διατήρηση ενός λογικού επιπέδου εισοδήματος για τους αγρότες σε σύγκριση με άλλους που βρίσκονται στις περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, οι περιβαλλοντικοί στόχοι των μειονεκτικών περιοχών συμπληρώνονται με το ειδικό γεωργικό -περιβαλλοντικό σύστημα το οποίο είναι προσανατολισμένο στο περιβάλλον.

Εικόνα 1: Αραιοκατοικημένες μειονεκτικές περιοχές της ΕΕ

Πηγή: <http://www.nordregio.se/en/Maps--Graphs/05-Environment-and-energy/Land-Use--Urban-Rural-Typology-in-Europe>

2.3 Στρατηγικές Τουριστικής Ανάπτυξης ορεινού όγκου σε χώρες της Ευρώπης

Από τα μισά του 20^{ου} αιώνα και μετά, στους ορεινούς όγκους της Μεσογείου παρατηρήθηκε η εγκατάλειψη της γεωργικής παραγωγής σε αρκετά μεγάλο βαθμό, με αποτέλεσμα την μεγάλη μετανάστευση του πληθυσμού και την εγκατάλειψη των περιοχών. Η κύρια αιτία του γεγονότος αυτού ήταν η εντατικοποίηση της γεωργικής δραστηριότητας στις πεδινές περιοχές, διότι εκεί υπήρχε αυξημένη παραγωγικότητα (Lasanta, Gonzalez-Hidalgo, Vicente-Serrano, Sferi, 2006).

Οι ορεινές περιοχές όμως έχουν κάποια ιδιαίτερα πλεονεκτήματα τα οποία σχετίζονται με τους φυσικούς πόρους, αλλά έχουν και την ιδιαιτερότητα τους ως τουριστικοί προορισμοί. Έτσι, η οικονομία στις ορεινές περιοχές στρέφεται και στον τομέα του τουρισμού, διότι σε πολλές περιοχές ο τουρισμός είναι εξίσου «δυναμικός» και το καλοκαίρι αλλά και το χειμώνα. Στην Ευρώπη, αλλά και παγκοσμίως, από το 1800 και μετά εμφανίστηκε η πρώτη μορφή τουρισμού, αυτή των «τοπίων». Η μορφή αυτή του τουρισμού πετύχαινε διαρκώς υψηλή ζήτηση παρά τις δυσκολίες που υπήρχαν εκείνα τα χρόνια (π.χ. δυσκολία μετακίνησης). Το αποτέλεσμα που υπήρξε από το τομέα αυτό ήταν μία σημαντική οικονομική ανάπτυξη και την καθιέρωση του τομέα αυτού ως σημαντικού για την οικονομία (Gill και Williams, 1994). Ο τουρισμός πέρα από την οικονομική ανάπτυξη που έδωσε στις απομονωμένες περιοχές, λειτούργησε και μέσο τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης, όπως για τα ανεπτυγμένα παραθεριστικά κέντρα των Άλπεων.

Ένα από τα σημαντικότερα παραδείγματα για τον τουρισμό στην Ευρώπη αποτελούν τα βουνά των Άλπεων (που εκτείνονται στις ακόλουθες χώρες: Ελβετία, Γαλλία, Ιταλία, Γερμανία, Αυστρία, Σλοβενία, Λίχτενσταϊν, Μονακό) τα οποία θα αναλύσουμε παρακάτω.

Άλπεις

Τα βουνά των Άλπεων είναι πλούσια σε φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους. Το περιβάλλον τους είναι ελκυστικό, καθώς το μεγαλύτερο μέρος των ορεινών όγκων της είναι υπό προστασία. Αυτοί είναι μερικοί από τους παράγοντες που καθιστούν τα βουνά των Άλπεων ελκυστικά για προορισμό και τουριστικό θέρετρο.

Ένα πλήθος δραστηριοτήτων που αναπτύχθηκαν στην περιοχή των Άλπεων, όπως ορειβασία, χειμερινοί αγώνες, ανάπτυξη πολυτελών καταλυμάτων για διαμονή των τουριστών, αλλά και η μέριμνα στο κομμάτι των μεταφορών και της

προσβασιμότητας, οδήγησαν σταδιακά μετά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο στην ραγδαία εξέλιξη του τουριστικού τομέα στις περιοχές αυτές.

Η τουριστική δραστηριότητα που εξελίσσεται στις ορεινές περιοχές των Άλπεων, όπως προαναφέρθηκε, συμβάλλει σημαντικά με τον συγκεκριμένο τρόπο στην οικονομία των κρατών. Λόγω της μορφολογίας των ορεινών εδαφών και των συνθηκών που επικρατούν, η τουριστική δραστηριότητα συνιστά θα λέγαμε το μοναδικό μέσο που συνεισφέρει θετικά στην οικονομική ανάπτυξη των περιοχών αυτών.

Το πιο σημαντικό φαίνεται πως είναι η έγκαιρη συνειδητοποίηση από την πλευρά του κάθε κρατικού μηχανισμού που σχετίζεται με τα βουνά των Άλπεων, ότι ο τουριστικός τομέας κρίνεται άκρως καθοριστικός για την ανάπτυξη της οικονομίας. Έτσι, άμεσα οι χώρες συνέταξαν πολιτικές και έδωσαν τις απαραίτητες κατευθύνσεις για την ενίσχυση και την ανάπτυξη του τουρισμού. Δόθηκαν αρκετές επιχορηγήσεις από το κάθε κράτος για την ανάπτυξη του τουρισμού (καταλύματα, χώροι εστίασης, κ.λπ.), αλλά ταυτόχρονα και σημαντική επένδυση έγινε και στις μεταφορές για την σύνδεση των ορεινών περιοχών μεταξύ τους. Επιπλέον, το ομοσπονδιακό διάταγμα του τουρισμού (Innotour) συνείσφερε και αυτό στην χρηματοδότηση που δόθηκε.

Φυσικά, έγινε άμεσα αντιληπτό ότι η οικονομία δεν ήταν δυνατόν να βασιστεί μόνο στον εποχιακό χειμερινό τουρισμό, καθώς οι αστάθειες και η μη προβλεψιμότητα των καιρικών συνθηκών δεν μπορούσαν να ελεγχθούν. Έτσι, τα κράτη πρότειναν μία αναπτυξιακή στρατηγική για εκμετάλλευση του τουρισμού όλες τις εποχές, ώστε ο τελευταίος να είναι βιώσιμος, και τα μέτρα που δόθηκαν ήταν για την εξισορρόπηση μεταξύ οικονομίας, κοινωνίας και περιβάλλοντος. Επομένως, οι κατευθύνσεις που δόθηκαν από αυτή τη στρατηγική ήταν νέες δραστηριότητες στον τουρισμό για αναψυχή, (όπως αγροτικός τουρισμός, οικολογικός τουρισμός κ.λπ.) αλλά διατηρώντας συγχρόνως την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού τοπίου.

Κεφάλαιο 3: Δημογραφικά χαρακτηριστικά και εξέλιξη του ορεινού πληθυσμού της Ελλάδας από το 1951 έως το 2011

Οι πρώτοι άνθρωποι που κατοίκησαν τον ορεινό όγκο της Ελλάδας, αναφέρεται ότι εγκαταστάθηκαν εκεί από την αρχαιότητα. Οι ορεινές περιοχές τους παρείχαν ασφάλεια από διάφορες επιθέσεις εχθρών, όμως η διαμονή σε αυτές είχε πολλές προκλήσεις, όπως οι κλιματικές συνθήκες, η δυσχερής πρόσβαση και οι ελάχιστοι διαθέσιμοι φυσικοί πόροι. Οι δυσκολίες αυτές καθιστούν την διαμονή στον ορεινό όγκο της χώρας δύσκολη και για το λόγο αυτό υπήρχαν συχνά αυξομειώσεις του μόνιμου πληθυσμού. Παρόλα αυτά κάποιες φορές συνέβαινε και το αντίθετο όπου, λόγω των επιθέσεων, των πολέμων ή των επιδρομών παρατηρούνταν φυγή των κατοίκων από τα πεδινά και ημιορεινά προς τα ορεινά, καθώς οι περιοχές παρείχαν ασφάλεια.

Στον ελλαδικό χώρο, τα πρώτα σημάδια οργανωμένης και μαζικής διαμονής σε ένα τόπο παρουσιάστηκαν τον 15^ο αιώνα. Την συγκεκριμένη περίοδο έχουμε την έναρξη της Τουρκοκρατίας στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα οι Έλληνες για να προφυλαχτούν από τον εχθρό να αναζητούν καταφύγιο στα βουνά. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκαν και οι πρώτοι οικισμοί. Σταδιακά ο αριθμός των κατοίκων στους οικισμούς αυξάνονταν και κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας παρατηρείται συνεχής μεταβολή στη δομή των οικισμών (κάτοικοι μετακινούνται σε άλλες περιοχές, οικισμοί εγκαταλείπονται αλλά δημιουργούνται και νέοι). Το 17^ο και 18^ο αιώνα βλέπουμε αύξηση του πληθυσμού στον ορεινό όγκο της χώρας λόγω και της οικονομικής δραστηριότητας που ξεκίνησε να αναπτύσσεται στη χώρα (εμπόριο, γεωργία και κτηνοτροφία). Βέβαια, όλα αυτά κράτησαν πολύ λίγο, γιατί στο τέλος του 18^{ου} αιώνα ξεκίνησε η απελευθέρωση των Ελλήνων και ως συνέπειες είχε τη μείωση του πληθυσμού, την οικονομική ύφεση του κράτους, αλλά και την εγκατάλειψη πολλών οικισμών λόγω της επανάστασης.

Ο 20^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από 4 σημαντικά γεγονότα (Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, Εμφύλιος, Μετανάστευση και Αστικοποίηση) που έχουν τον δικό τους ρόλο στην τελική κατάσταση στην οποία διαμορφώνεται σήμερα ο πληθυσμός στον ορεινό όγκο της χώρας.

Από τη δεκαετία του 1940, όπου ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος βρισκόταν σε εξέλιξη και η Ελλάδα υπό γερμανική κατοχή μέχρι και τον Ελληνικό Εμφύλιο, ο ορεινός πληθυσμός της χώρας ήταν ο αποδέκτης των αρνητικών συνεπειών που άφησαν πίσω τους αυτά τα γεγονότα. Πιο συγκεκριμένα, σφοδρή μείωση του πληθυσμού. Έπειτα από τους πολέμους, ακολουθεί ένα διάστημα από το 1951-1961, όπου έχουμε αύξηση των γεννήσεων στη χώρα αλλά ταυτόχρονα μετανάστευση και αστικοποίηση των κατοίκων αναζητώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Την περίοδο 1961-1971, η Ελλάδα βρίσκεται και πάλι σε δύσκολη κατάσταση λόγω της επιβολής δικτατορικού καθεστώτος, αλλά και γιατί έγινε χώρα υποδοχής εξωτερικών μεταναστών με απότερο σκοπό οι κάτοικοι να βρουν καλύτερες συνθήκες ζωής. Για ακόμη μία φορά ο ορεινός πληθυσμός δέχτηκε πλήγμα και αισθητή μείωση.

Στο βιβλίο τους οι Κοτζαμάνης και Σταθάκης (2008) περιγράφουν το τι συνέβαινε στην Ελλάδα την περίοδο εκείνη και ειδικότερα στα βουνά της ως εξής:

«...την περίοδο 1945-1977 ακολουθεί μαζική φυγή με 1,3 εκατομμύρια περίπου μεταναστευτικές εξόδους («μόνιμοι μετανάστες»), ενώ εκτιμάται ότι η καθαρή μετανάστευση αφορά 650.000 άτομα. Οι μεταπολεμικοί μετανάστες κατευθύνονται αρχικά στις ΗΠΑ και τις άλλες υπερωκεάνιες χώρες (Καναδά και Αυστραλία), εν συνέχεια δε στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης (ιδιαίτερα στη Δυτική Γερμανία που απορροφά το 85% περίπου της ενδοευρωπαϊκής μετανάστευσης). Οι έξοδοι αυτές (27.000 ετησίως κατά μέσο όρο, με δύο αιχμές, το 1962-65 και το 1969-70) αφαιρούν το 1/3 περίπου του μέσου ετήσιου φυσικού ισοζυγίου (+80.0000 ετησίως), ενώ η εισροή ομογενών από την Αίγυπτο, την Τουρκία και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης στη διάρκεια της ίδιας περιόδου θα μετριάσει απλώς τις αρνητικές επιδράσεις της νέας μαζικής φυγής...»

Έπειτα από όλα αυτά τα δυσμενή γεγονότα, για τα επόμενα χρόνια γίνονταν προσπάθειες ανασυγκρότησης του κράτους. Το διάστημα αυτό συνέπεσε με την βιομηχανική επανάσταση της Γερμανίας και των Η.Π.Α. Η χώρα μας μη έχοντας τη δυνατότητα να αναπτυχθεί τόσο γρήγορα «έχασε» μεγάλο μέρος του πληθυσμού της, καθώς οι άνθρωποι άρχισαν να μεταναστεύουν σε πιο ανεπτυγμένα οικονομικά κράτη (Γερμανία, ΗΠΑ).

Έπειτα από περίπου δύο δεκαετίες, δηλαδή μεταξύ των ετών 1971-1981, οι Έλληνες του εξωτερικού παλλινοστούν στη χώρα. Όμως οι άνθρωποι που επιστρέφουν στις ορεινές περιοχές είναι ελάχιστοι. Αυτό συμβαίνει γιατί οι συνθήκες

διαβίωσης δεν τους το επιτρέπουν λόγω έλλειψης εργασιακών ευκαιριών, κακής ποιότητας ζωής κ.ο.κ. Σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξε και η νοοτροπία των ανθρώπων που πλέον είχε μεταβληθεί και τους οδηγούσε να κατοικήσουν στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Οι Κοτζαμάνης και Σταθάκης (2008) στο βιβλίο τους περιγράφουν την χρονική αυτή περίοδο:

«...αρχίζει η μαζική παλιννόστηση των μεταναστών της προηγούμενης περιόδου: 630.000 άτομα εκτιμάται ότι επέστρεψαν ανάμεσα στο 1971 και το 1985 επιλέγοντας στην πλειοψηφία τους (70%) ως τόπο εγκατάστασης τα στικά κέντρα (και δη -50%- τα δύο μεγαλύτερα εξ αυτών, το Π.Σ. Πρωτευούσης και Θεσσαλονίκης)...»

Κατά την χρονική περίοδο 1981-1991, εμφανίστηκε έντονο το φαινόμενο της αστικοποίησης, καθώς μεγάλο μέρος του πληθυσμού μετακινήθηκε προς τα μεγάλα αστικά κέντρα για οικονομικούς κυρίως λόγους. Στην αστικοποίηση συνέβαλλε και η κατασκευή οδικού δικτύου, που συνέδεε τα ορεινά χωριά με τα αστικά κέντρα. Στις πόλεις, οι κάτοικοι έβρισκαν ευκολότερα θέσεις εργασίας, καλύτερες δυνατότητες εκπαίδευσης και καλύτερη ποιότητα ζωής. Όμως, η απουσία ορθών πολιτικών σχεδιασμών για την παραμονή του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές – και ειδικότερα στις ορεινές – ήταν ένας λόγος που επίσης υποβοήθησε την συγκέντρωση των ανθρώπων στα μεγάλα αστικά κέντρα και κατά συνέπεια την παρακμή από όλες τις απόψεις του ορεινού όγκου της χώρας.

Την εποχή εκείνη, η χώρα μας βίωνε έντονα την πρώτη της οικονομική κρίση. Οι πρώτοι άνθρωποι που επλήγησαν από τις οικονομικές δυσχέρειες ήταν οι κάτοικοι των μεγάλων αστικών κέντρων. Η ολοένα και αυξανόμενη κακή ποιότητα ζωής στις πόλεις, οδήγησε όπως ήταν φυσικό και σε ηθική και κοινωνική κρίση (αύξηση της βίας και της εγκληματικότητας). Η νέα αυτή κατάσταση επικινδυνότητας σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του τουρισμού στις ορεινές περιοχές, οδήγησε τους ανθρώπους σε αποκέντρωση και επιστροφή τους δειλά δειλά στις ορεινές περιοχές.

Το 1991-2001, ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών αυξήθηκε περαιτέρω (περίπου 1%) λόγω της εισροής ξένων μεταναστών στην χώρα, οι οποίοι οδηγήθηκαν προς κατοίκησή τους. Επιπλέον, πολλοί κάτοικοι κατά την διάρκεια της απογραφής καταγράφονταν στα χωριά καταγωγής τους ώστε ο αντίστοιχος δήμος ή η κοινότητα να δείξει αύξηση του πληθυσμού και να πάρει κρατικές επιδοτήσεις.

Στο βιβλίο των Κοτζαμάνη και Σταθάκη (2008) αναφέρεται:

«...τα μεταναστευτικά ρεύματα προς την Ελλάδα έχουν εντατικοποιηθεί μετά το 1990. Στην αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών αποδίδεται σχεδόν αποκλειστικά και η αύξηση του πληθυσμού της χώρας ανάμεσα στο 1991 και στο 2001: το φυσικό ισοζύγιο της δεκαετίας ήταν θετικό κατά 13.000 άτομα, ενώ η συνολική αύξηση του μόνιμου πληθυσμού ανήλθε σε 704.000 άτομα. Επομένως, η αύξηση του πληθυσμού της χώρας την τελευταία δεκαετία, αποδίδεται σχεδόν εξ ολοκλήρου (κατά 98%) στην αύξηση του πλήθους των αλλοδαπών ανάμεσα στο 1991 και το 2001...»

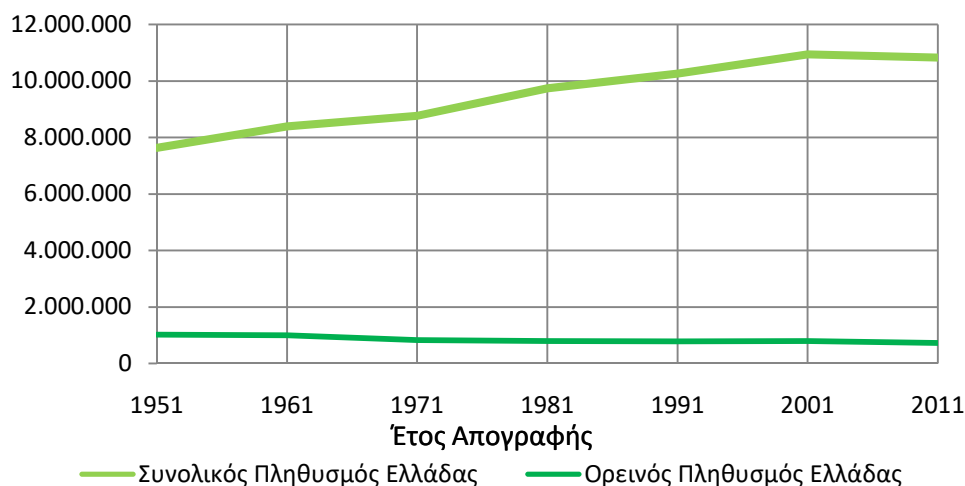
Τέλος, την χρονική περίοδο 2001-2011, παρόλο που οι γεννήσεις ήταν περισσότερες από τους θανάτους είδαμε το πληθυσμό της χώρας να μειώνεται. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τη δεκαετία αυτή υπήρξε ένα νέο μεταναστευτικό ρεύμα μικρότερο όμως από τα προηγούμενα. Οι λόγοι της μετανάστευσης μπορεί να είναι ότι οι αλλοδαποί κάτοικοι επέστρεψαν στις χώρες τους είτε ότι στην αρχή της οικονομικής κρίσης που ξεκινούσε στην χώρα μας οι Έλληνες αποφάσισαν να αναζητήσουν ευκαιρίες εργασίας σε πιο ανεπτυγμένες χώρες.

Όπως αναφέρουν οι Κοτζαμάνης και Ντυκέν(2012):

«...συγκρινόμενα με τα αντίστοιχα της απογραφής του 2001, αφήνουν να διαφανεί μείωση του πληθυσμού κατά 146.000 άτομα⁷ (ή άλλως κατά 1,3%, από 10.934.097 το 2001 σε 10.787.690 άτομα το 2011) παρόλο το θετικό φυσικό ισοζύγιο της δεκαετίας (οι γεννήσεις υπερέβησαν την περίοδο αυτή κατά 41.000 περίπου τους θανάτους). Έτσι, με βάση τα προσωρινά δεδομένα, η χώρα μας είχε την περασμένη δεκαετία ένα αρνητικό μεταναστευτικό ισοζύγιο καθώς η επαγωγή εκτιμώμενη φαινόμενη μετανάστευση (είσοδοι –έξοδοι) ανέρχεται σε 187.000 άτομα.»

Διάγραμμα 1: Ποσοστιαία Μεταβολή του πληθυσμού της Ελλάδος

Ποσοστιαία Μεταβολή του πληθυσμού

Πίνακας 1: Ποσοστιαία Μεταβολή του Πληθυσμού

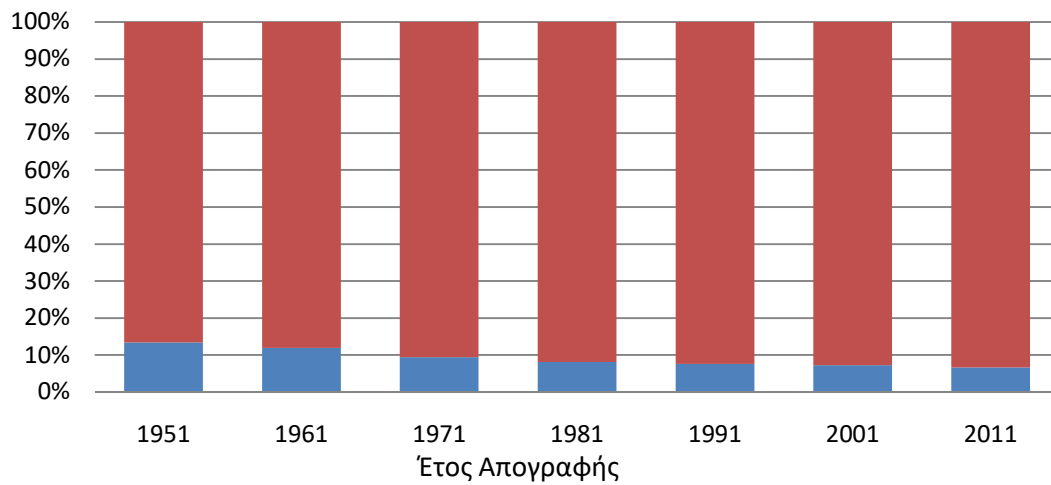
	Σύνολο	Ορεινές περιοχές
1951-1961	10%	-2%
1961-1971	5%	-21%
1971-1981	11%	-5%
1981-1991	5%	-1%
1991-2001	7%	1%
2001-2011	-1%	-9%

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Έπειτα από αυτή την ανάλυση λογικό είναι να δούμε πώς διαμορφώνεται ο πληθυσμός στην Ελλάδα και ιδιαίτερα στον ορεινό όγκο της.

Διάγραμμα 2: Ποσοστιαία κατανομή του ορεινού πληθυσμού στο σύνολο της Ελλάδας

Ποσοστιαία Κατανομή Ορεινού Πληθυσμού στο Σύνολο της Ελλάδας

■ Ορεινός Πληθυσμός Ελλάδας ■ Συνολικός Πληθυσμός Ελλάδας
Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Πίνακας 2: Ποσοστιαία Κατανομή Ορεινού Πληθυσμού στο Σύνολο της Ελλάδας

	Σύνολο	Ορεινές περιοχές
1951	100%	13,41%
1961	100%	11,96%
1971	100%	9,46%
1981	100%	8,11%
1991	100%	7,62%
2001	100%	7,23%
2011	100%	6,70%

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε από το διάγραμμα, αλλά και από τα ποσοστά που έχουμε, βλέπουμε ότι στην Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα στον ορεινό όγκο της, το 1951, κατοικεί το 13,41% του συνολικού πληθυσμού της. Στο πέρασμα των δεκαετιών και φτάνοντας στο 2011, βλέπουμε ότι ο πληθυσμός στα ορεινά της χώρας μειώνεται διαρκώς, με αποτέλεσμα σήμερα στον ορεινό όγκο της χώρας να ζεί μόνο το 6,70%.

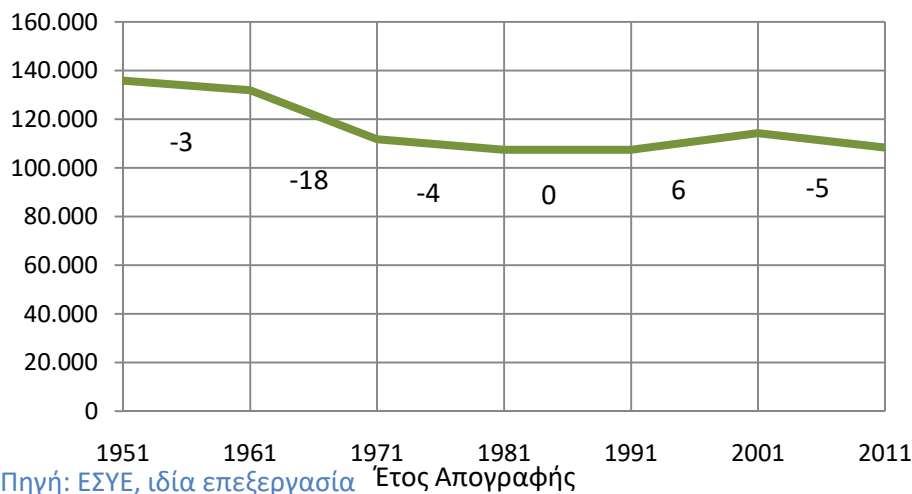
Στη συνέχεια θα δούμε την εξέλιξη του πληθυσμού ανά Περιφέρεια και Νομό.

Γεωγραφικό Διαμέρισμα Λοιπής Στερεάς Ελλάδας και Εύβοιας

Οι ορεινές περιοχές της Στερεάς Ελλάδας (πλην της Αττικής) και της Εύβοιας δέχτηκαν μεγάλη μείωση του πληθυσμού τους την περίοδο 1961-1971 κυρίως λόγω της μετανάστευσης. Από την άλλη όμως, συναντάμε αύξηση του πληθυσμού την περίοδο 1991-2001 πάλι λόγω μετανάστευσης αλλά αυτή τη φορά αφορά εισροή μεταναστών στη χώρα.

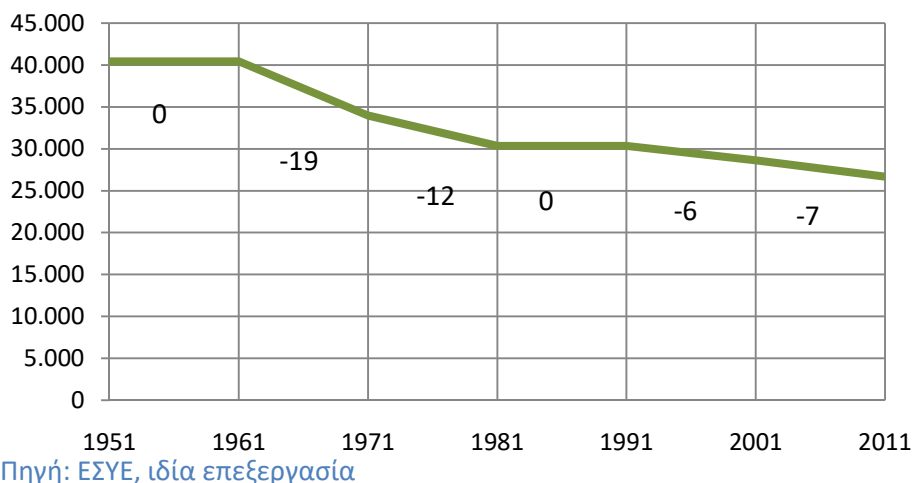
Διάγραμμα 3: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στη Περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδος και της Εύβοιας

Λοιπή Στερεά Ελλάδα και Εύβοια

Διάγραμμα 4: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Αιτωλοακαρνανίας

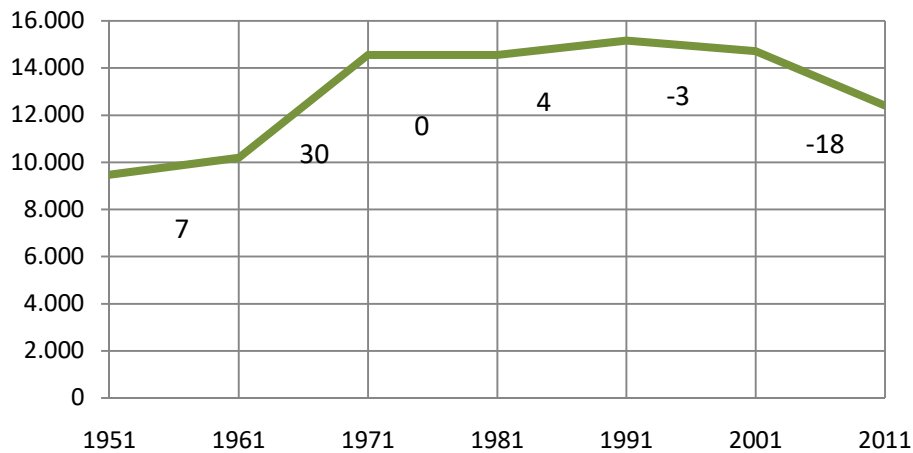
ΝΟΜΟΣ ΑΙΤΩΛΙΑΣ ΚΑΙ ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ

Διάγραμμα 5: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Βοιωτίας

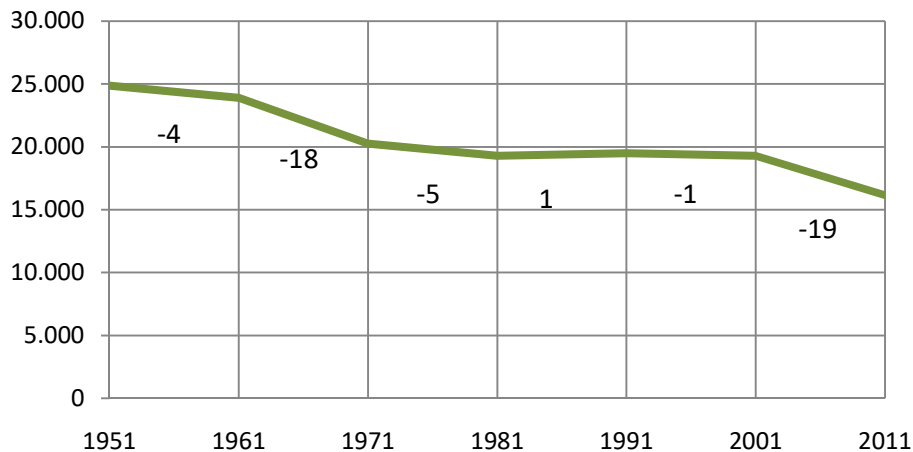
ΝΟΜΟΣ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 6: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Εύβοιας

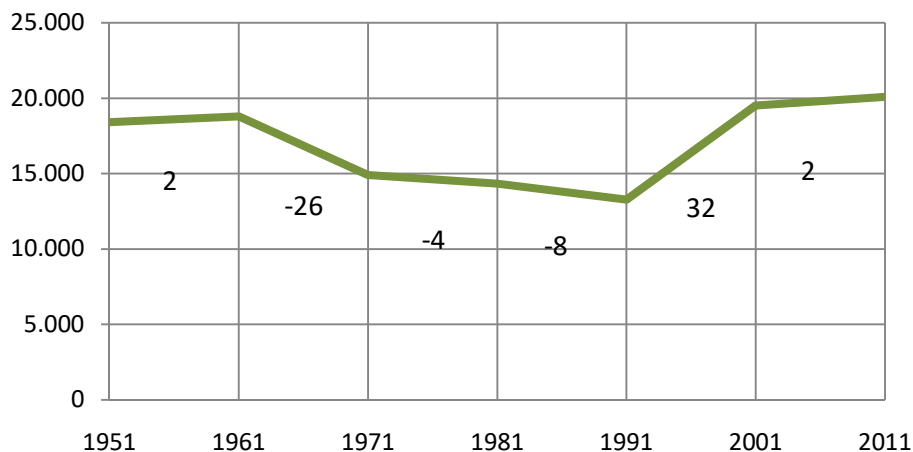
ΝΟΜΟΣ ΕΥΒΟΙΑΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

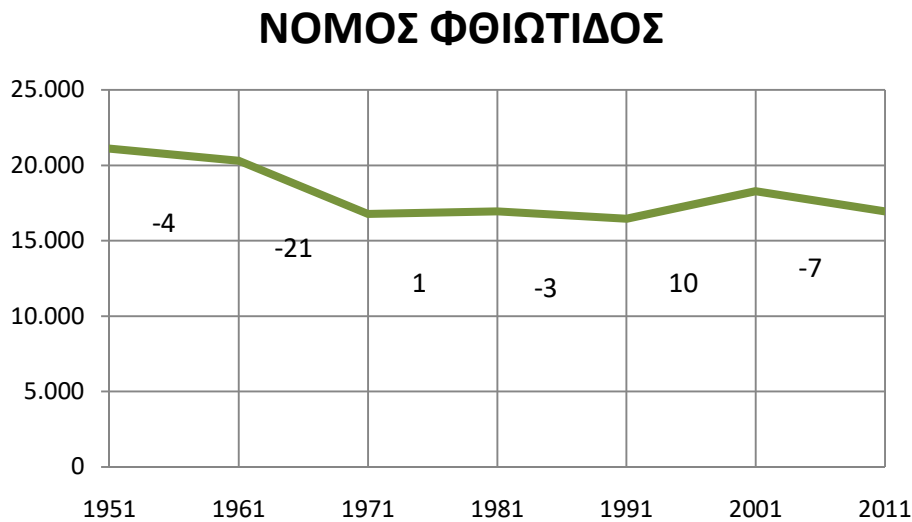
Διάγραμμα 7: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Ευρυτανίας

ΝΟΜΟΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ

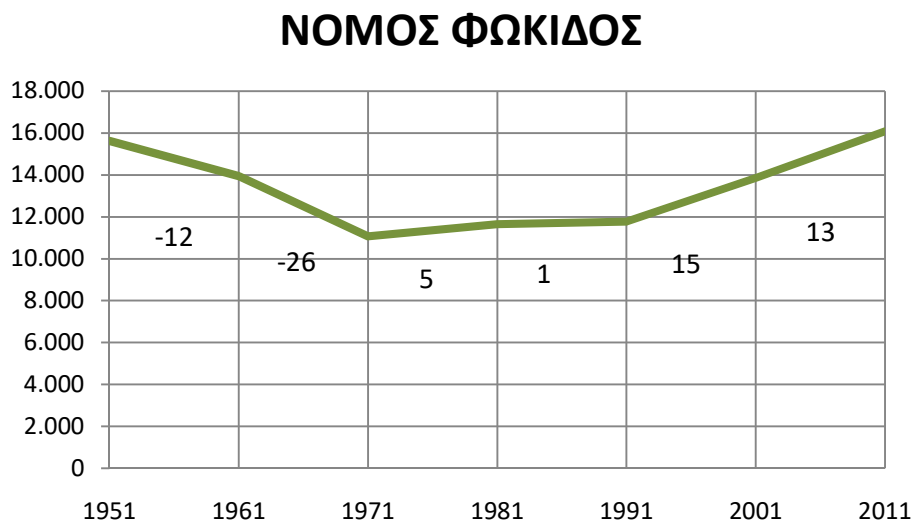
Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 8: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Φθιώτιδος

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 9: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Φωκίδος

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Την περίοδο 1951-1961 συναντούμε την μεγαλύτερη μείωση του πληθυσμού στον Νομό Φωκίδος (-12%). Οι περισσότεροι νομοί αυτή την περίοδο παρουσιάζουν αύξηση του πληθυσμού μικρότερη της τάξης του 10%. Η περίοδος αυτή είναι μετά τον πόλεμο και πριν την μετανάστευση που είχε ήδη ξεκινήσει.

Η αμέσως επόμενη περίοδος που πληγεί τους οικισμούς των ορεινών όγκων είναι αυτή της μετανάστευσης (1961-1971). Την μεγαλύτερη μείωση την συναντάμε στους νομούς Φωκίδος και Ευρυτανίας (26%). Βέβαια, εξαίρεση συνιστά ο νομός Βοιωτίας ο οποίος παρουσιάζει πληθυσμιακή αύξηση κατά 30%. Η συγκεκριμένη χρονική περίοδος είναι και η μοναδική όπου η περιφέρεια καταγράφει την μεγαλύτερη μείωση του πληθυσμού της (18%).

Τις επόμενες δύο δεκαετίες από 1971 έως 1991, ο πληθυσμός μειώνεται ελάχιστα κατά 4% στη περιφέρεια. Την μεγαλύτερη μείωση αθροιστικά των δύο δεκαετιών υφίστανται οι νομοί Αιτωλοακαρνανίας και Ευρυτανίας (12%). Αντίθετα αύξηση έχουν οι νομοί Βοιωτίας και Φωκίδος, με ποσοστά 4% και 6% αντίστοιχα.

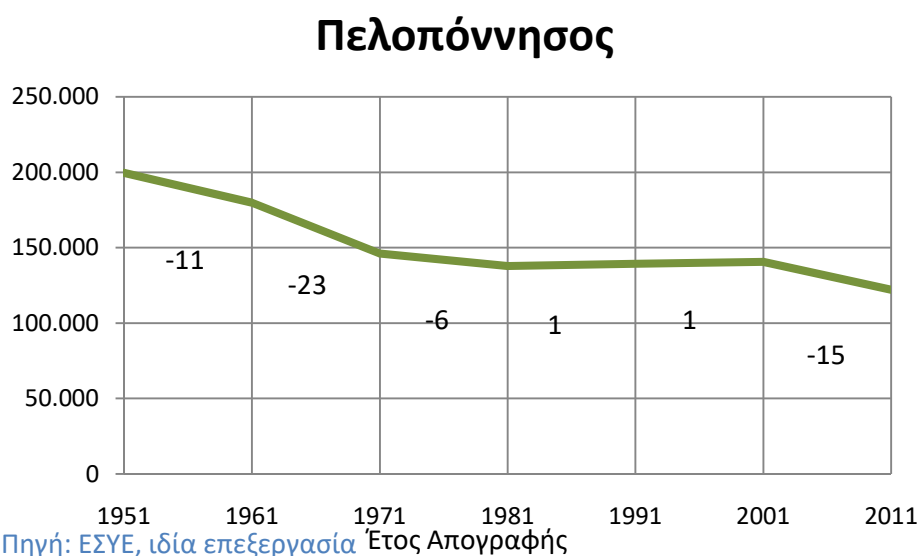
Την χρονική περίοδο 1991-2001 όπου έχουμε και την έλευση των μεταναστών στη χώρα έχουμε και αύξηση του πληθυσμού κατά 6% σε όλη τη περιφέρεια. Βέβαια συναντάμε και Νομούς στους οποίους ο πληθυσμός μειώνεται, αλλά πιο έντονη είναι η αύξηση του πληθυσμού στο Νομό Ευρυτανίας (32%) και στο Νομό Φωκίδος (15%).

Την τελευταία περίοδο 2001-2011, όπου υπάρχει γενική μείωση του πληθυσμού στη χώρα επηρεάζονται ιδιαίτερα επιμέρους νομοί, όπως Βοιωτίας και Ευβοίας με μείωση 18% και 19% αντίστοιχα. Κόντρα σε αυτό το ρεύμα όμως βλέπουμε να κινείται ο Νομός Φωκίδος όπου συνέχισε να αυξάνεται ο πληθυσμός του (13%).

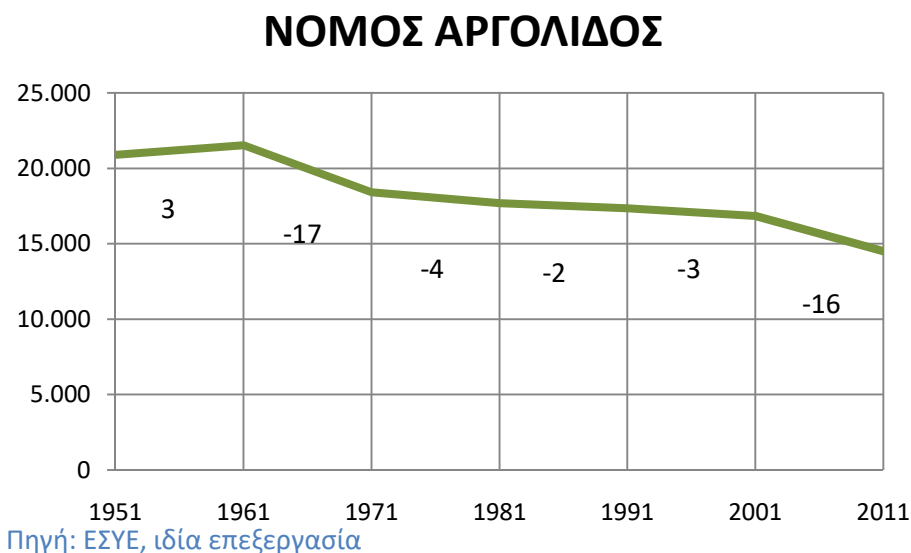
Γεωγραφικό Διαμέρισμα Πελοποννήσου

Στην περιφέρεια της Πελοποννήσου σε βάθος 60 χρόνων παρατηρούμε συνολική μείωση του πληθυσμού κατά 53%. Ο πληθυσμός από το 1951 μέχρι σήμερα μειώθηκε στο μισό, αν όχι και λιγότερο. Τη μεγαλύτερη μείωση τη δέχεται την περίοδο της μετανάστευσης (1961-1971).

Διάγραμμα 10: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στη Περιφέρεια Πελοποννήσου

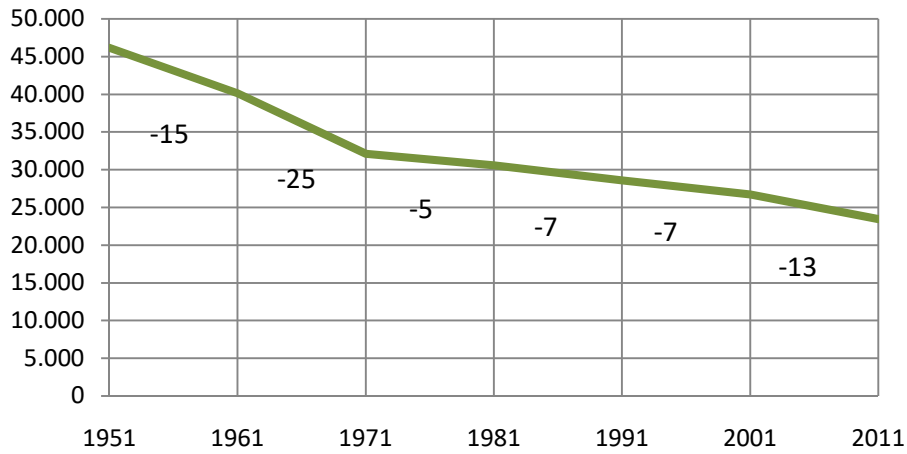

Διάγραμμα 11: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Αργολίδος

Διάγραμμα 12: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Αρκαδίας

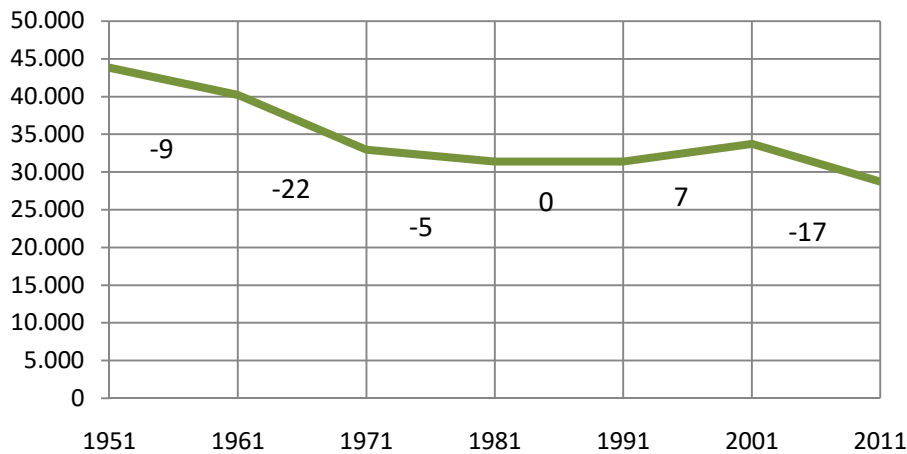
ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 13: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Αχαΐας

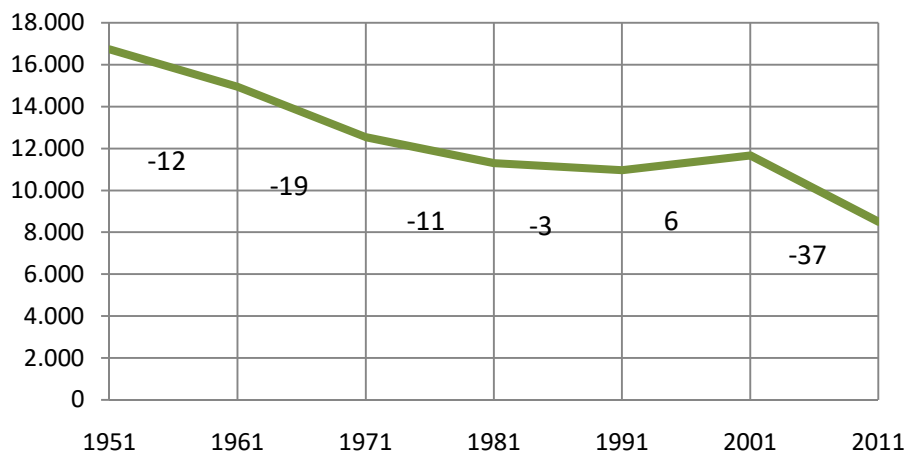
ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 14: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Ηλείας

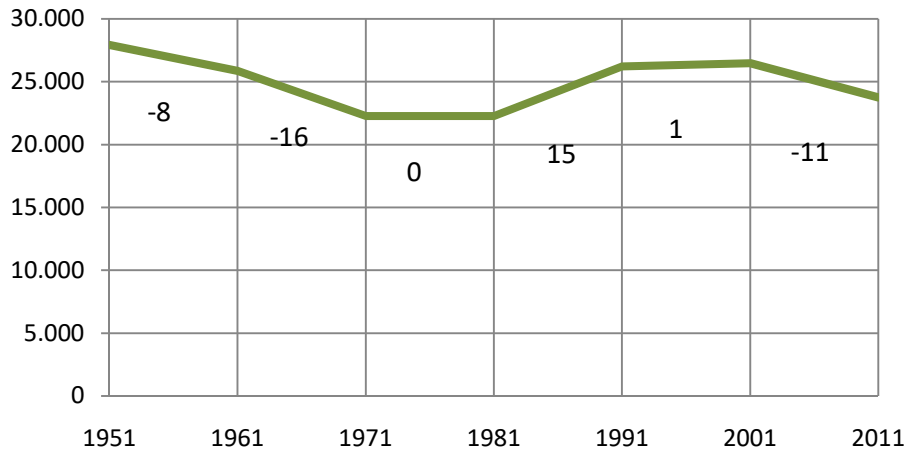
ΝΟΜΟΣ ΗΛΕΙΑΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 15: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Κορινθίας

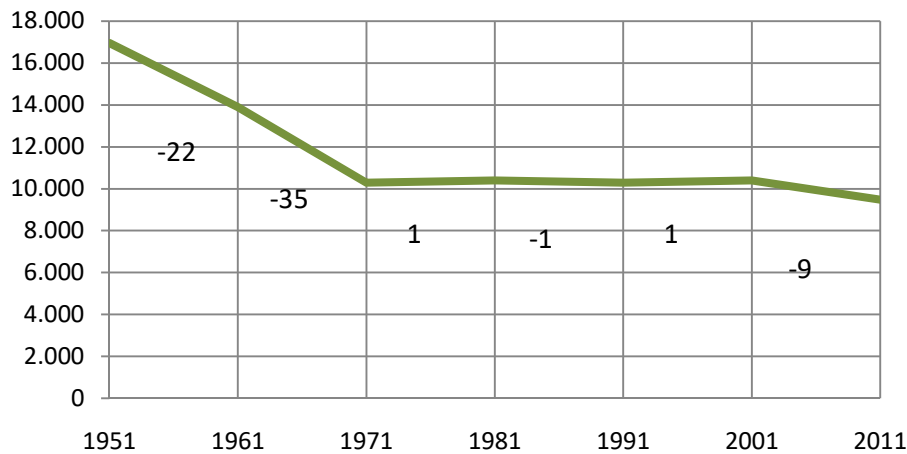
ΝΟΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 16: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Λακωνίας

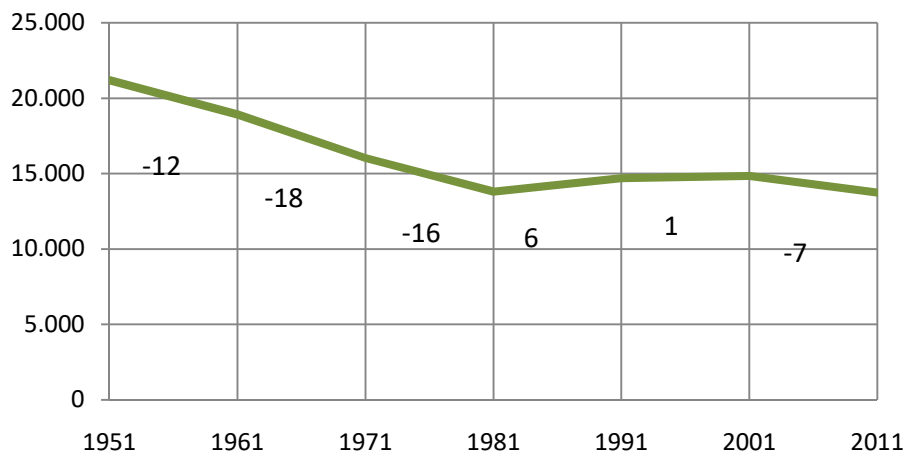
ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 17: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Μεσσηνίας

ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Την μεταπολεμική περίοδο (1951-1961), όλοι οι Νομοί, εκτός του Νομού Αργολίδας, δέχονται μείωση στο πληθυσμό τους. Την μεγαλύτερη μείωση υπέστη ο Νομός Λακωνίας και ο Νομός Αρκαδίας, 22% και 15% αντίστοιχα.

Το μεταναστευτικό διάστημα όλοι οι Νομοί της περιφέρειας δέχονται τις συνέπειες με καθολική μείωση μεγαλύτερη του 15%. Την μεγαλύτερη μείωση την δέχτηκαν και πάλι οι Νομοί Λακωνίας και Αρκαδίας, 35% και 25% αντίστοιχα.

Η μείωση αυτή του πληθυσμού συνεχίστηκε και την επόμενη χρονιά με εξαίρεση τους νομούς Κορινθίας (0%) και Λακωνίας (1%), όπου είχαμε πληθυσμιακή αύξηση. Όλοι οι υπόλοιποι δέχτηκαν μείωση του πληθυσμού με μεγαλύτερη καταγραφή στους Νομούς Μεσσηνίας και Ηλείας με 16% και 11% αντίστοιχα.

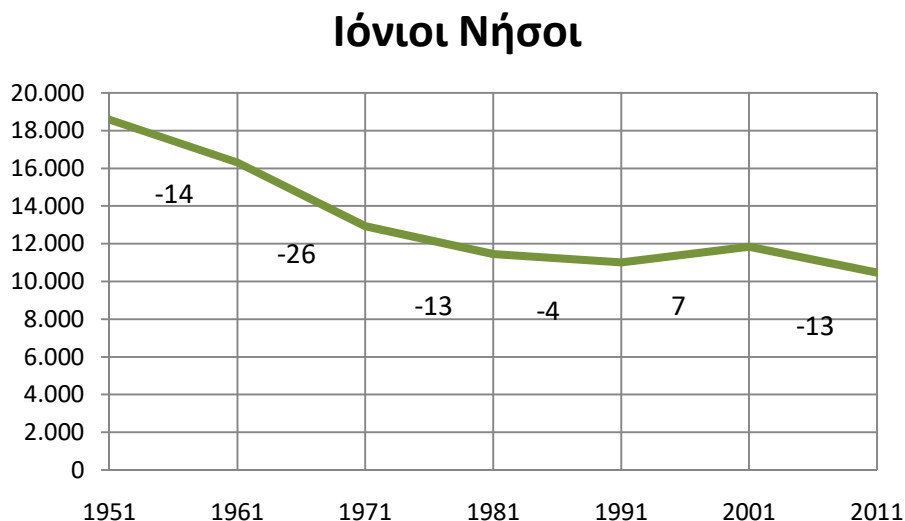
Της επόμενες δύο δεκαετίες η περιφέρεια έδειξε σημάδια ανάκαμψης και αύξησης του πληθυσμού συνολικά 2%. Ο Νομός Κορινθίας είχε συνολική αύξηση 16% και τη μεγαλύτερη μείωση την είχε ο Νομός Αρκαδίας με συνολική μείωση 14%.

Την τελευταία δεκαετία 2001-2011 όπου η χώρα δέχτηκε μείωση του πληθυσμού της, η περιφέρεια Πελοποννήσου είχε μείωση 15%. Οι Νομοί όλοι δέχτηκαν αυτές τις συνέπειες και αυτοί που κατέγραψαν την μεγαλύτερη μείωση ήταν οι Νομοί Ηλείας και Αργολίδος, με 37% και 16% μείωση αντίστοιχα.

Γεωγραφικό Διαμέρισμα Ιόνιοι Νήσοι

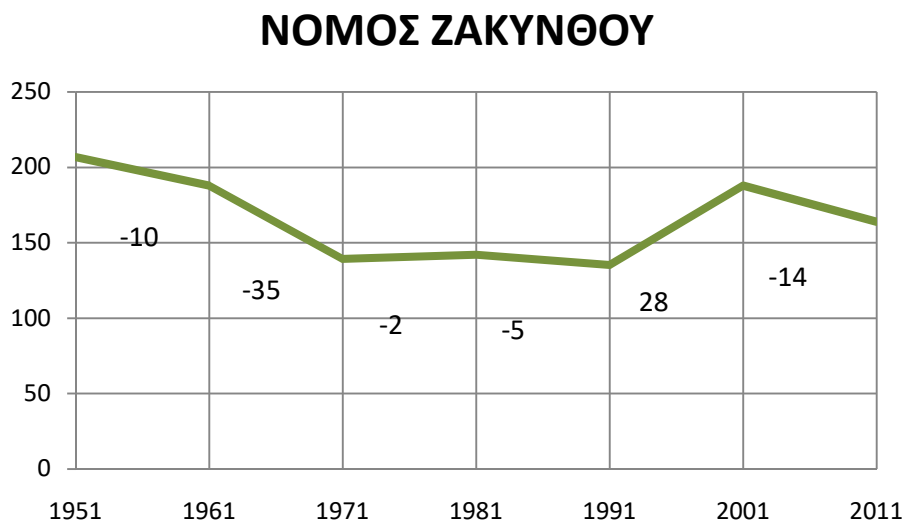
Στα Ιόνια Νησιά σε βάθος 60 χρόνων παρατηρούμε συνολική μείωση του πληθυσμού κατά 63%. Ο πληθυσμός από το 1951 μέχρι σήμερα σχεδόν αποδεδεικτώθηκε, αφού έμεινε μόνο το 37% του τότε πληθυσμού. Η μεγαλύτερη μείωση υπήρξε την περίοδο της μετανάστευσης (1961-1971) και η μοναδική αύξηση τη περίοδο 1991-2001 (7%).

Διάγραμμα 18: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στη Περιφέρεια Ιόνιοι Νήσοι

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία Έτος Απογραφής

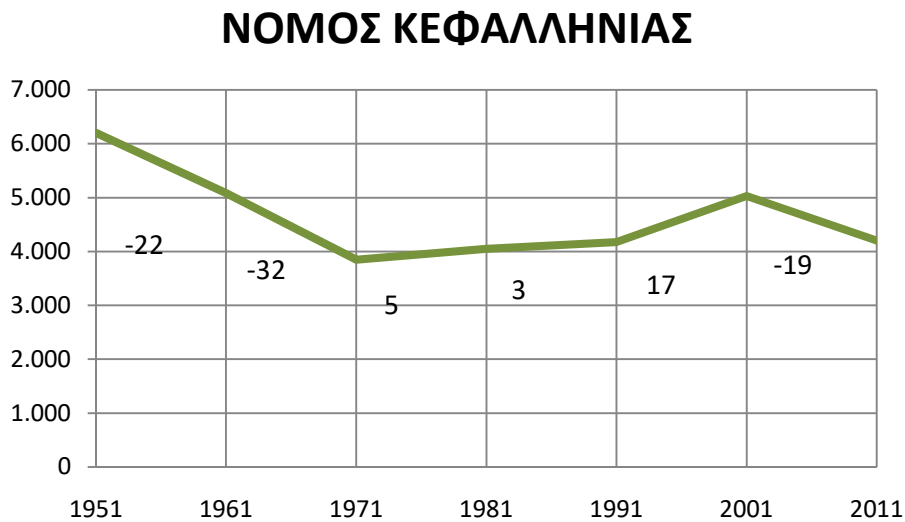
Διάγραμμα 19: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Ζακύνθου

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

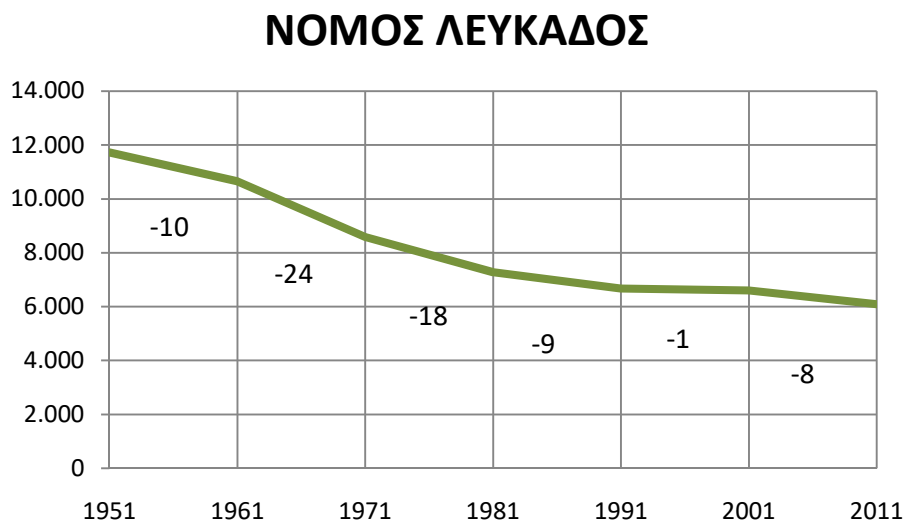

Διάγραμμα 20: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Κεφαλληνίας

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 21: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Λευκάδος

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Από το 1951-1991, η μεγάλη πληθυσμιακή μείωση στην περιφέρεια, επέφερε σημαντικές συνέπειες και στους τρεις νομούς. Η μεγαλύτερη μείωση καταγράφηκε την δεκαετία 1961-1971 όπου υπήρξε συνολικά μείωση μεγαλύτερη του 20%. Πιο συγκεκριμένα ο Νομός Ζακύνθου δέχτηκε μείωση 35%. Το διάστημα 1971-1991, ο Νομός Κεφαλληνίας είχε συνολική αύξηση του πληθυσμού 8% και ήταν ο Νομός με την μοναδική αύξηση του πληθυσμού του αυτό το διάστημα των 40 ετών.

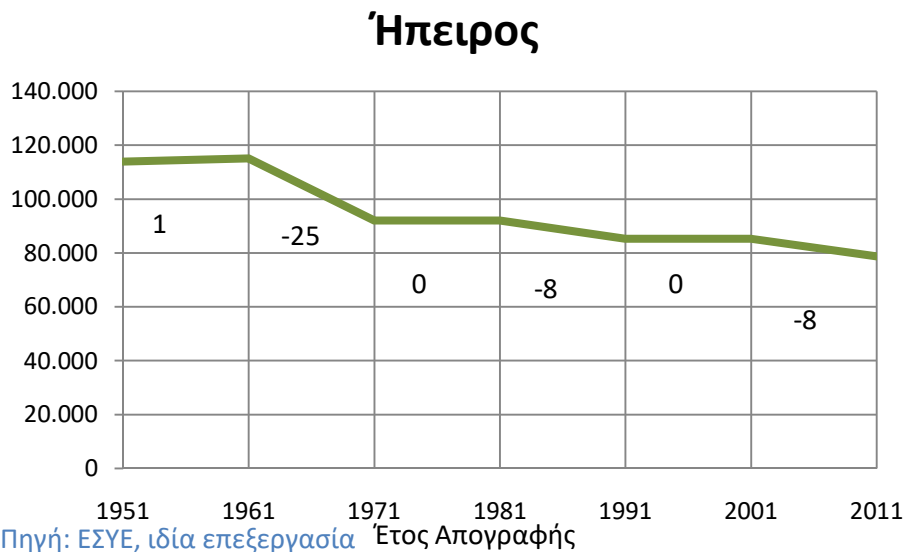
Την περίοδο της αύξησης του πληθυσμού (1991-2001), ο μοναδικός Νομός που έδειξε μείωση ήταν της Λευκάδος με μείωση 1%. Οι άλλοι δύο Νομοί Ζακύνθου και Κεφαλληνίας είχαν αύξηση 28% και 17% αντίστοιχα.

Την τελευταία χρονική περίοδο 2001-2011, όπου η περιφέρεια ξανά δέχτηκε μείωση του πληθυσμού της καταγράφηκε μείωση 14% και 19% στους Νομούς Ζακύνθου και Κεφαλληνίας αντίστοιχα.

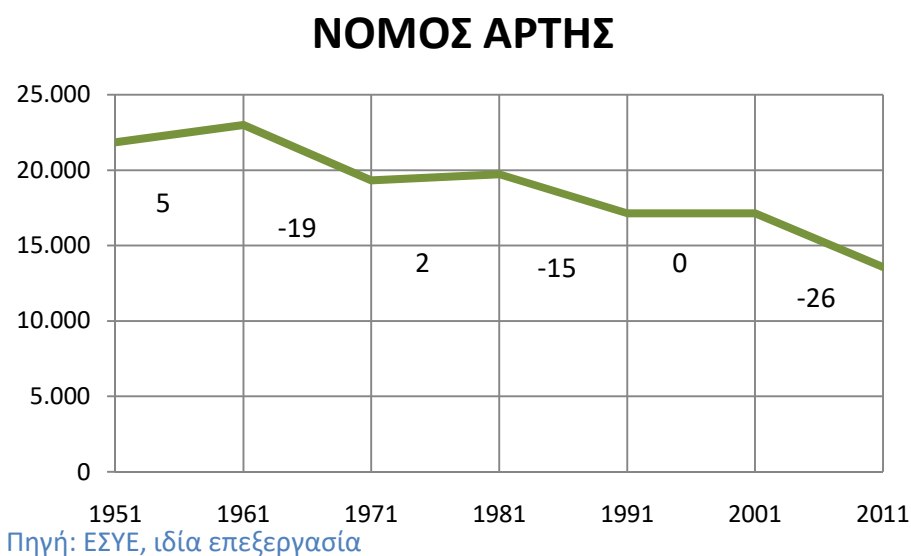
Γεωγραφικό Διαμέρισμα Ηπείρου

Οι ορεινές περιοχές της Ηπείρου υπέστησαν μεγάλη πληθυσμιακή μείωση την περίοδο 1961-1971 κυρίως λόγω της μετανάστευσης. Τις επόμενες δεκαετίες παρατηρούμε στην περιοχή τόσο μειώσεις όσο και σταθεροποιήσεις του πληθυσμού.

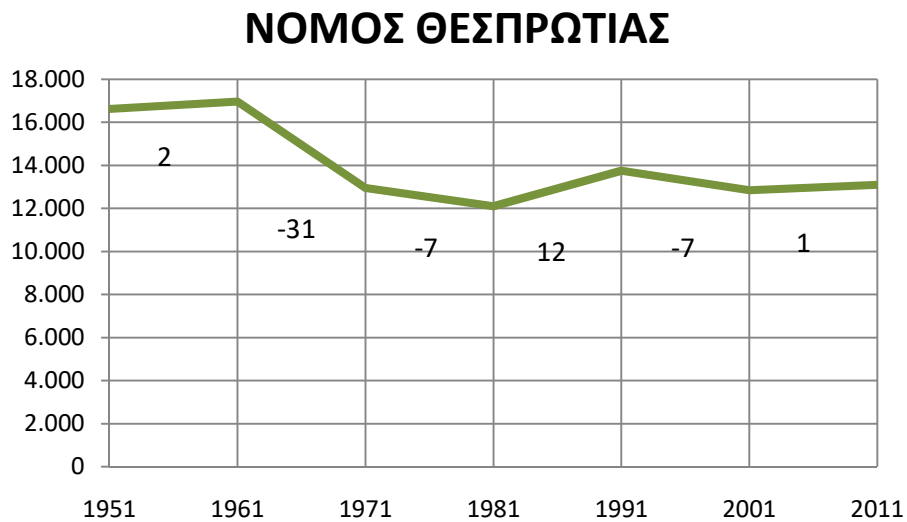
Διάγραμμα 22: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στη Περιφέρεια Ηπείρου

Διάγραμμα 23: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Άρτας

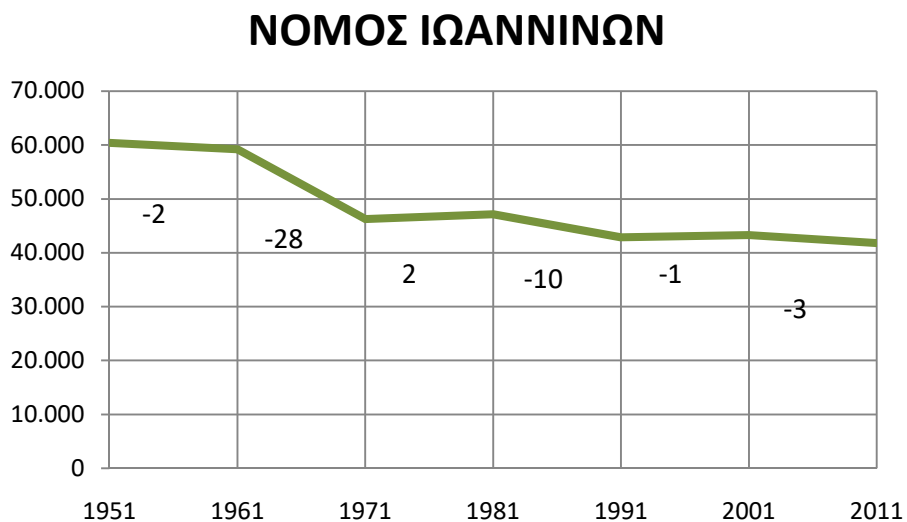

Διάγραμμα 24: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Θεσπρωτίας

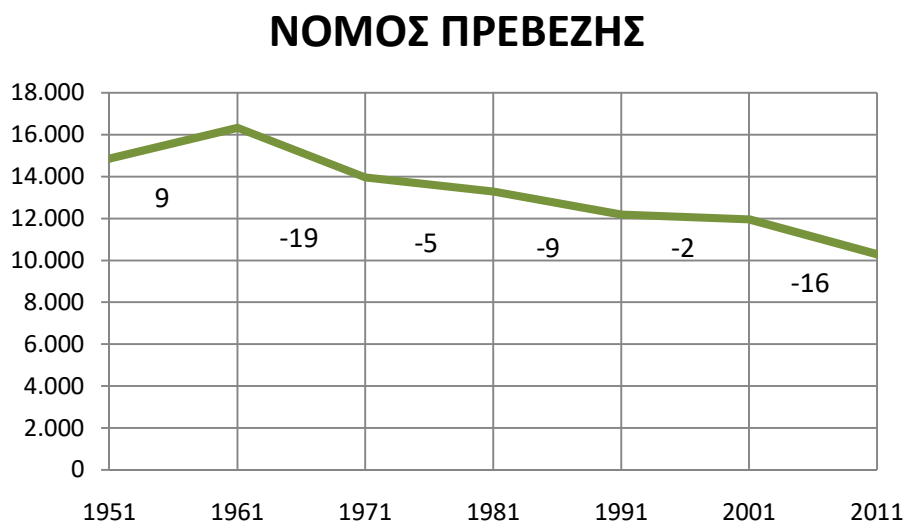
Πηγή: ΕΣΥΕ, ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 25: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Ιωαννίνων

Πηγή: ΕΣΥΕ, ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 26: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Πρεβέζης

Πηγή: ΕΣΥΕ, ιδία επεξεργασία

Κατά την δεκαετία 1951-1961, μετά τον πόλεμο συναντάμε στην περιφέρεια αύξηση του πληθυσμού. Ο Νομός Πρεβέζης σημείωσε πληθυσμιακή αύξηση κατά 9%. Οι περισσότεροι Νομοί αυτή την περίοδο παρουσιάζουν αύξηση του πληθυσμού μικρότερη της τάξεως του 5%. Ο μόνος νομός που υπέστη μείωση πληθυσμού εκείνη την περίοδο ήταν αυτός των Ιωαννίνων (2%).

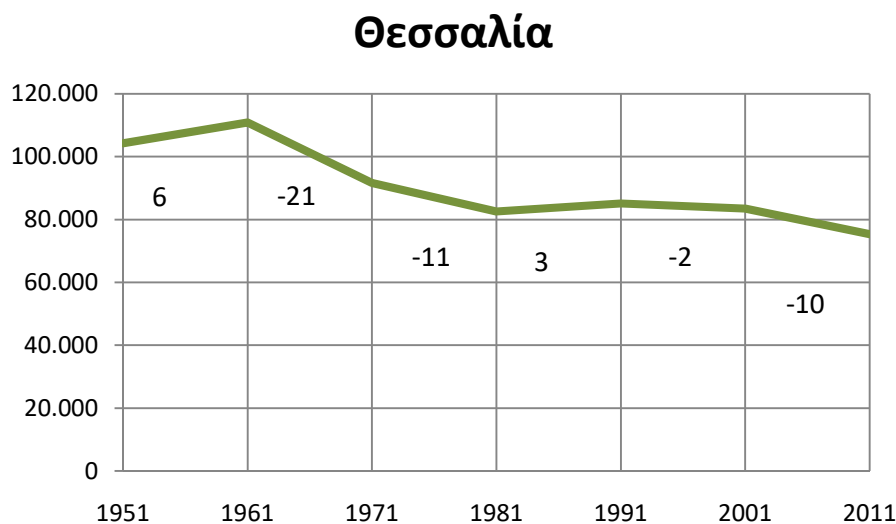
Η αμέσως επόμενη χρονική περίοδος που πληγεί τους οικισμούς των ορεινών όγκων είναι αυτή της μετανάστευσης (1961-1971). Την μεγαλύτερη μείωση την συναντήσαμε στους Νομούς Θεσπρωτίας (31%) και Ιωαννίνων (28%). Η συγκεκριμένη περίοδος είναι και η μοναδική όπου η περιφέρεια καταγράφει την μεγαλύτερη μείωση του πληθυσμού της (25%).

Τις επόμενες δεκαετίες μέχρι και το 2011, ο πληθυσμός δέχεται μείωση κατά 16% συνολικά. Τις περιόδους 1971-1981 και 1991-2001 ο πληθυσμός στην περιφέρεια παραμένει σταθερός με τους Νομούς να καταγράφουν αυξομειώσεις των πληθυσμών τους. Μειώσεις της τάξεως του 7% δέχτηκε ο Νομός Θεσπρωτίας και τις δύο αυτές περιόδους και αύξηση της τάξεως του 2% δέχτηκε ο Νομός Ιωαννίνων. Οι δύο δεκαετίες που απέμειναν 1981-1991 και 2001-2011, η περιφέρεια «έχασε» κάποιους από τους μόνιμους κατοίκους της. Οι Νομοί με την μεγαλύτερη μείωση ήταν ο νομός Άρτας και Πρεβέζης, με 15% και 9% αντίστοιχα την πρώτη χρονική περίοδο και 26% και 16% αντίστοιχα την δεύτερη χρονική περίοδο.

Γεωγραφικό Διαμέρισμα Θεσσαλίας

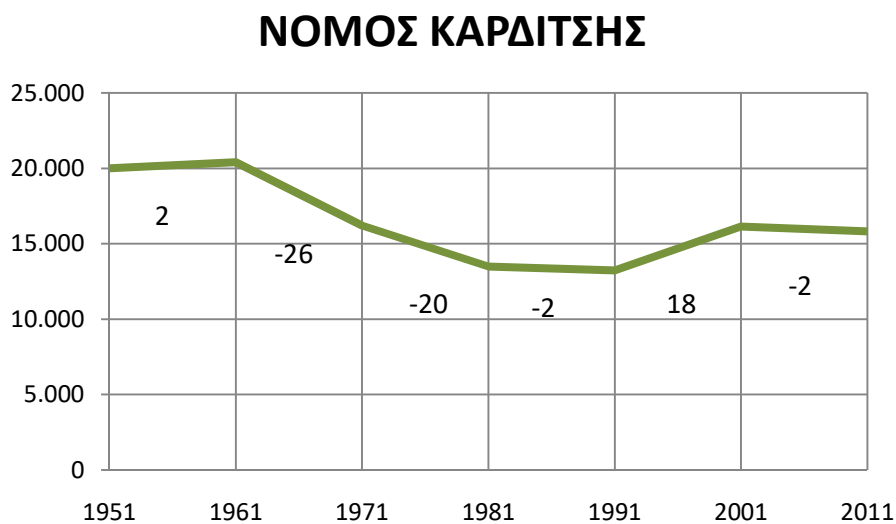
Στην περιφέρεια Θεσσαλίας και πιο συγκεκριμένα στα βουνά της βλέπουμε ότι ο πληθυσμός της έχει δεχτεί ισχυρή μείωση από την δεκαετία του 1961 έως και σήμερα. Η μεγαλύτερη καταγεγραμμένη μείωση άγγιξε το 21% και η μεγαλύτερη αύξηση ήταν αμέσως μετά το πόλεμο τη περίοδο 1951-1961 κατά 6%.

Διάγραμμα 27: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στη Περιφέρεια Θεσσαλίας

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία Έτος Απογραφής

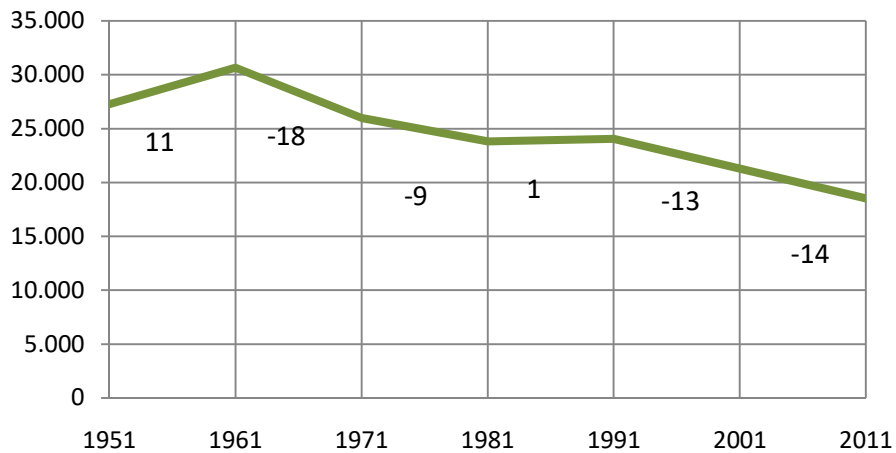
Διάγραμμα 28: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Καρδίτσας

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 29: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Λαρίσης

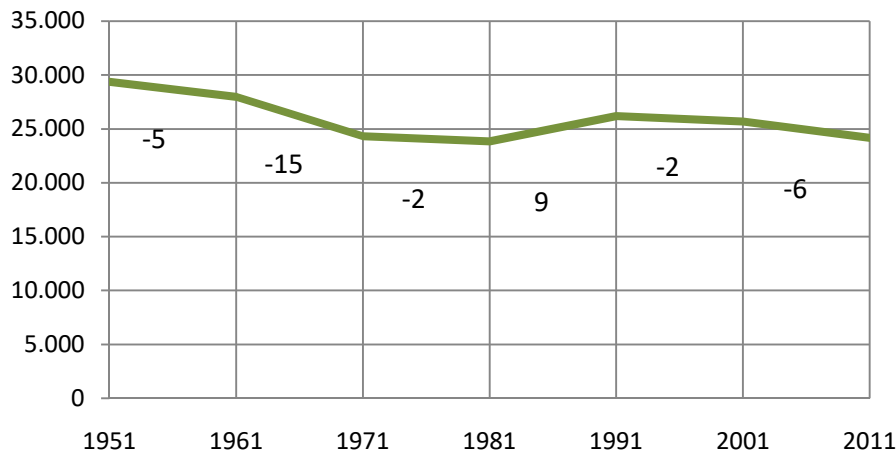
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 30: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Μαγνησίας

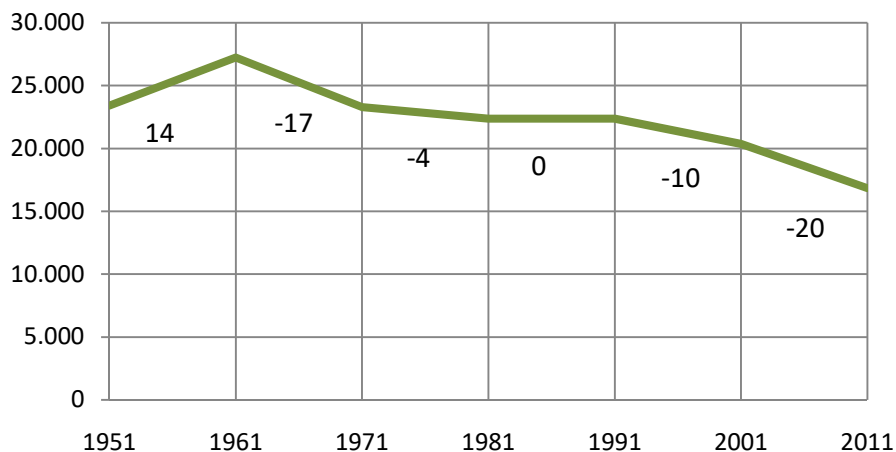
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 31: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Τρικάλων

ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ιδία επεξεργασία

Την περίοδο 1951-1961, μετά τον πόλεμο παρατηρούμε στην περιφέρεια αύξηση του πληθυσμού κατά 6%. Οι Νομοί Λαρίσης και Τρικάλων σημείωσαν την μεγαλύτερη αύξηση κατά 11% και 14% αντίστοιχα. Ο Νομός με τη μοναδική μείωση εκείνη την περίοδο ήταν αυτός της Μαγνησίας (5%).

Η αμέσως επόμενη περίοδος που πληγεί τους ορεινούς οικισμούς είναι αυτή της μετανάστευσης (1961-1971). Την μεγαλύτερη μείωση εκείνη τη χρονική περίοδο την συναντήσαμε στους Νομούς Καρδίτσας (26%) και Λαρίσης (18%). Την περίοδο αυτή και οι υπόλοιποι Νομοί σημειώνουν πληθυσμιακή μείωση μεγαλύτερη από 15%. Ακόμη, και την επόμενη χρονική περίοδο (1971-1981), η περιφέρεια καταγράφει πάλι απώλειες στον πληθυσμό της μικρότερες βέβαια από τις προηγούμενες. Την μεγαλύτερη μείωση όμως την ξανά δέχτηκε ο Νομός Καρδίτσας (20%).

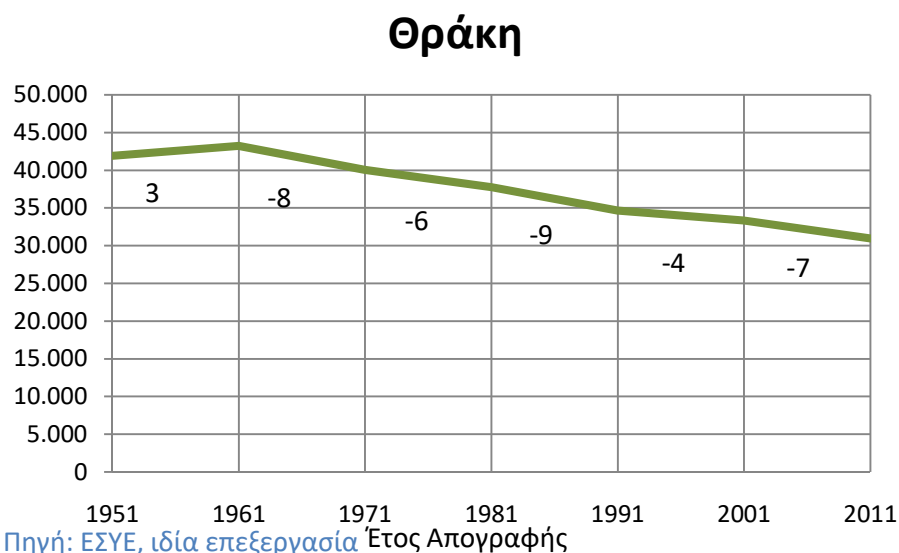
Η χρονική περίοδος 1981-1991, ήταν μια «ανάσα» για τον πληθυσμό της περιφέρειας καθότι σημείωσε αύξηση του πληθυσμού της κατά 3%. Βέβαια, όμως δεν είχαν και τις ίδιες επιπτώσεις όλοι οι Νομοί της περιφέρειας. Η μεγαλύτερη αύξηση κατεγράφη στον νομό Μαγνησίας (9%) και την μοναδική μείωση την δέχτηκε ο Νομός Καρδίτσας (2%).

Τις δύο δεκαετίες που ακολούθησαν (1991-2011), η περιφέρεια σημείωσε μείωση του πληθυσμού της. Επλήγησαν όλοι οι Θεσσαλικοί νομοί εκτός αυτού της Καρδίτσας που την δεκαετία 1991-2001 σημείωσε – σε αντίθεση με το παρελθόν – αύξηση του πληθυσμού κατά 18%. Αυτή ήταν και η μοναδική αύξηση που σημειώθηκε στην περιφέρεια τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Η μεγαλύτερη μείωση του πληθυσμού που καταγράφηκε ήταν στο Νομό Τρικάλων κατά 10% την χρονική περίοδο 1991-2001 και 20% την χρονική περίοδο 2001-2011.

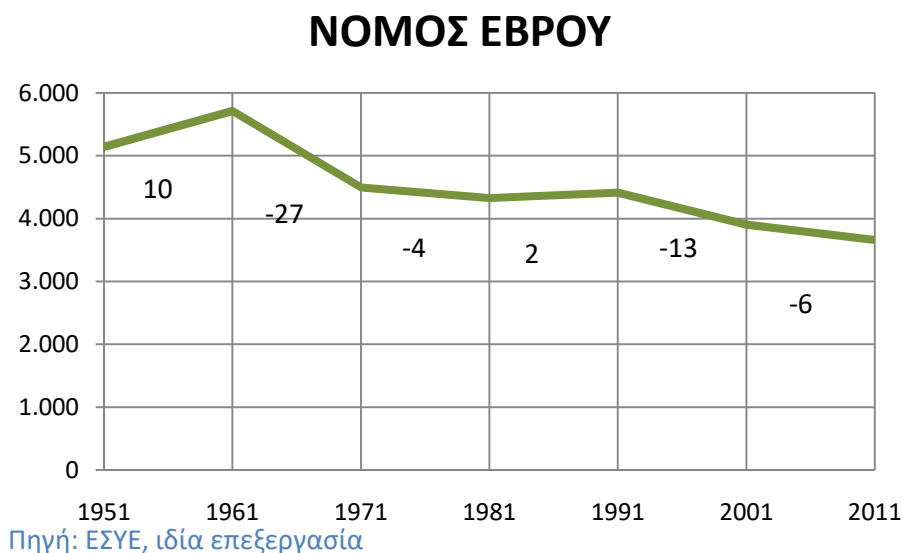
Γεωγραφικό Διαμέρισμα Θράκης

Στη περιφέρεια Θράκης σε βάθος 60 χρόνων παρατηρούμε συνολική μείωση του πληθυσμού κατά 31%. Ο πληθυσμός από το 1961 μέχρι και σήμερα μειώνεται συνεχώς. Τη μεγαλύτερη μείωση τη δέχεται την περίοδο 1981-1991 και την μοναδική αύξηση τη περίοδο 1951-1961 (3%).

Διάγραμμα 32: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στη Περιφέρεια Θράκης

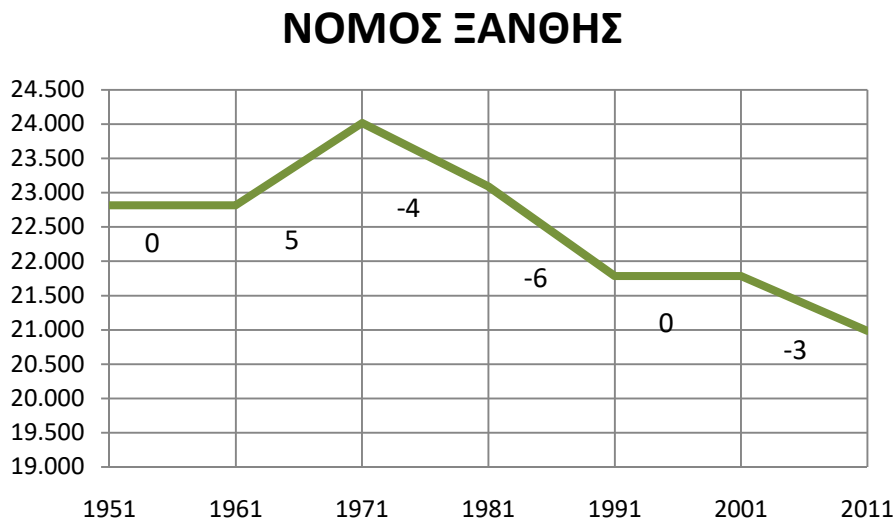

Διάγραμμα 33: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Έβρου

Διάγραμμα 34: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Ξάνθης

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 35: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Ροδόπης

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Την περίοδο 1951-1961 η περιφέρεια σημειώνει την μεγαλύτερη αύξηση της κατά 3%. Συγκεκριμένα ο Νομός Έβρου σημειώνει την μεγαλύτερη αύξηση (10%).

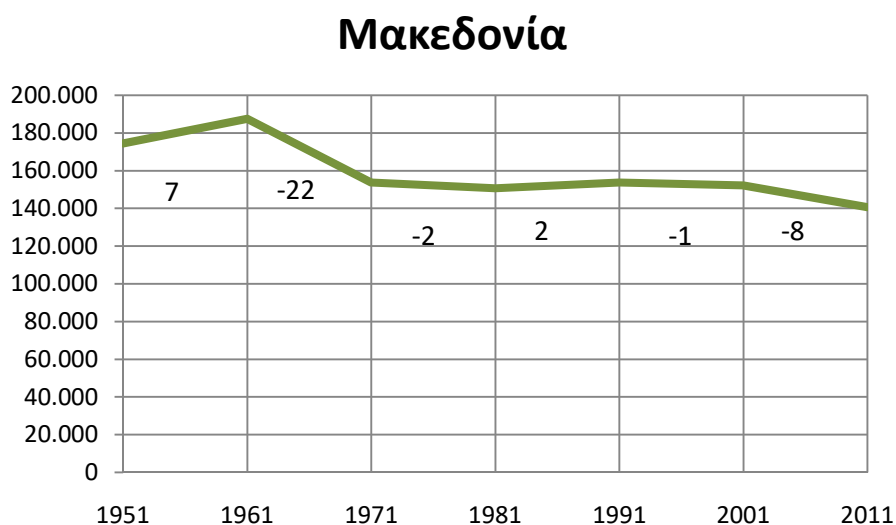
Η αμέσως επόμενη περίοδος που πληγεί τους οικισμούς των ορεινών όγκων είναι αυτή της μετανάστευσης (1961-1971). Την μεγαλύτερη μείωση την συναντάμε στους Νομούς Έβρου (27%) και Ροδόπης (3%). Βέβαια, αυτή την περίοδο εξαίρεση αποτελεί ο Νομός Ξάνθης ο οποίος έχει αύξηση του πληθυσμού του κατά 5%.

Τις επόμενες δεκαετίες μέχρι και το 2011, ο πληθυσμός δέχεται συνεχή μείωση κατά 26% συνολικά. Τις μεγαλύτερες μειώσεις του πληθυσμού σημειώνει ο Νομός Ροδόπης την περίοδο 1981-1991 (19%) και την χρονική περίοδο 2001-2011 (21%). Η μοναδική αύξηση κατεγράφη στο Νομό Έβρου (2%) την χρονική περίοδο 1981-1991.

Γεωγραφικό Διαμέρισμα Μακεδονίας

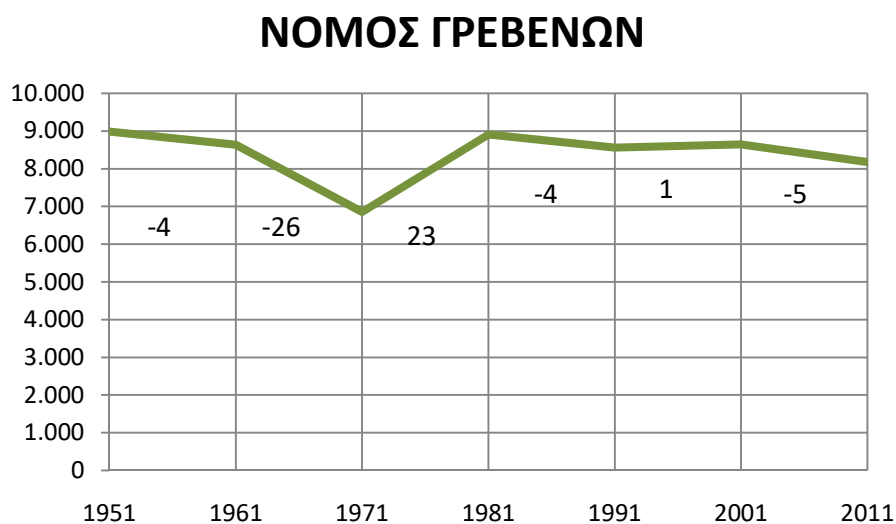
Στην περιφέρεια της Μακεδονίας σε βάθος έξι δεκαετιών παρατηρούμε συνολική μείωση του πληθυσμού κατά 24%. Ο πληθυσμός από το 1961 μέχρι σήμερα μειώνεται διαρκώς με μοναδική αύξηση μέσα σε αυτές τις δεκαετίες τη περίοδο 1981-1991 (2%). Τη μεγαλύτερη μείωση τη δέχεται την περίοδο της μετανάστευσης (1961-1971) και η μεγαλύτερη αύξηση καταγράφεται την χρονική περίοδο 1951-1961 αμέσως μετά τον πόλεμο.

Διάγραμμα 36: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στη Περιφέρεια Μακεδονίας

Πηγή: ΕΣΥΕ, ιδία επεξεργασία Έτος Απογραφής

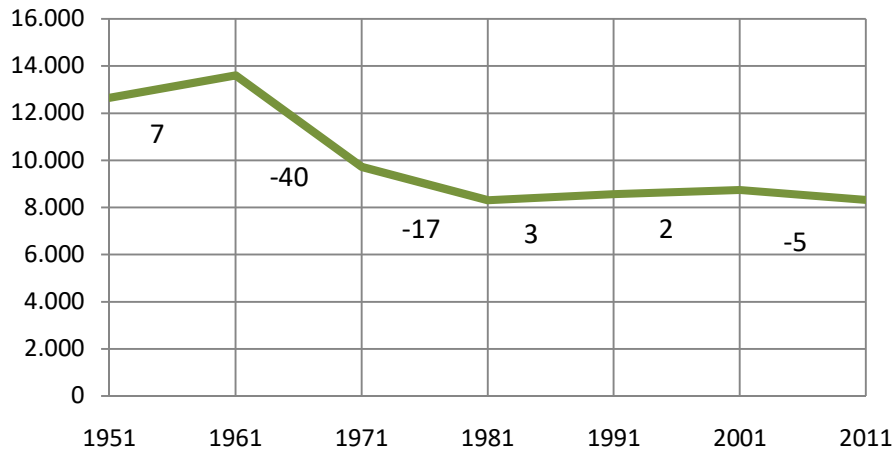
Διάγραμμα 37: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Γρεβενών

Πηγή: ΕΣΥΕ, ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 38: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Δράμας

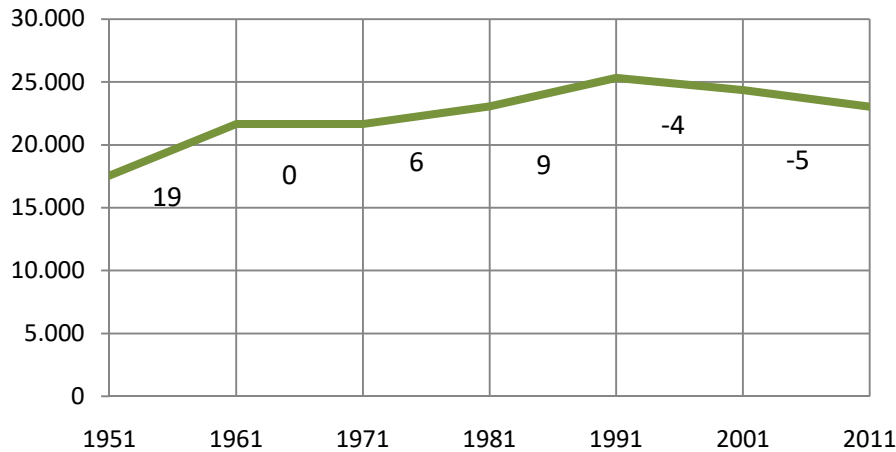
ΝΟΜΟΣ ΔΡΑΜΑΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 39: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Ημαθίας

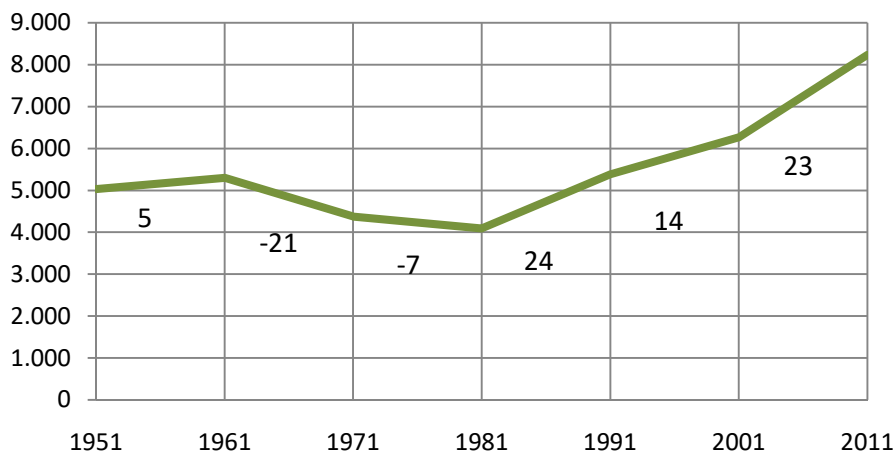
ΝΟΜΟΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 40: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Θεσσαλονίκης

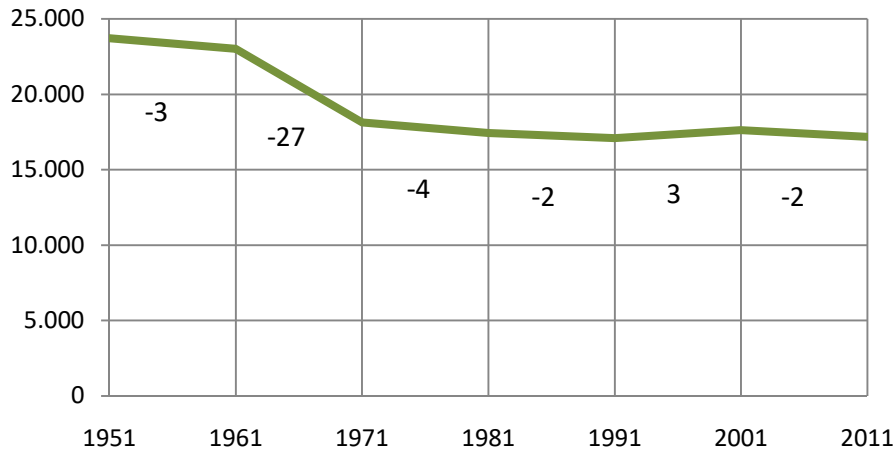
ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 41: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Καβάλας

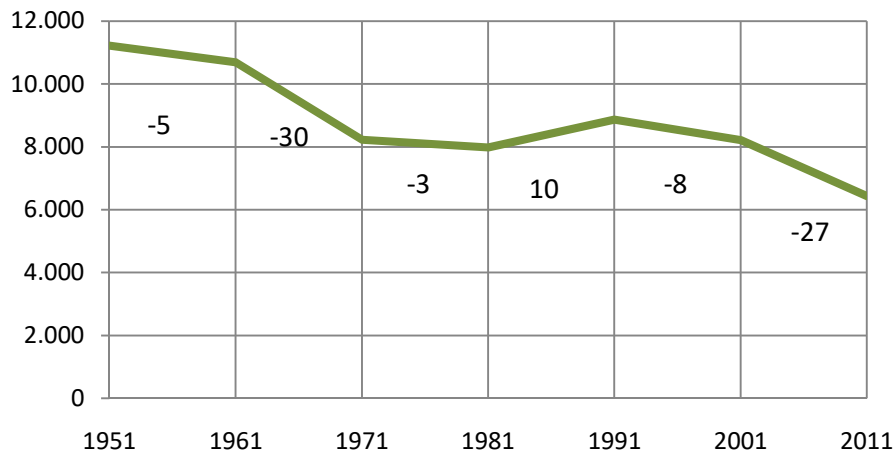
ΝΟΜΟΣ ΚΑΒΑΛΑΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 42: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Καστοριάς

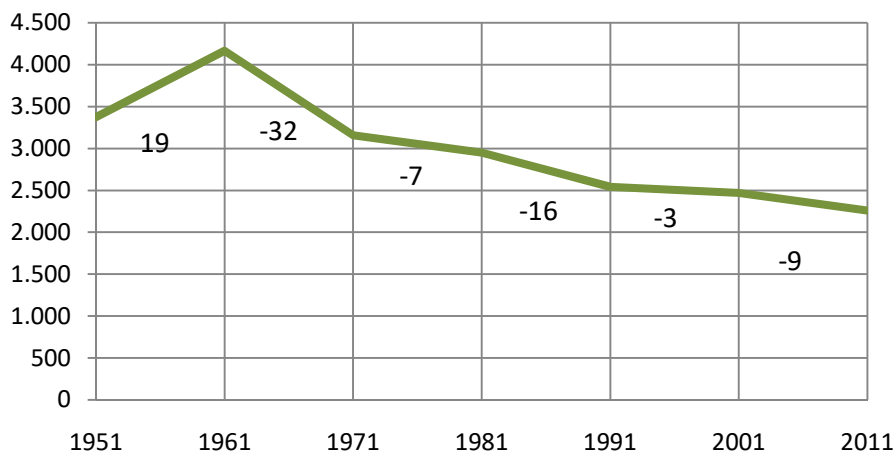
ΝΟΜΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 43: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Κιλκίς

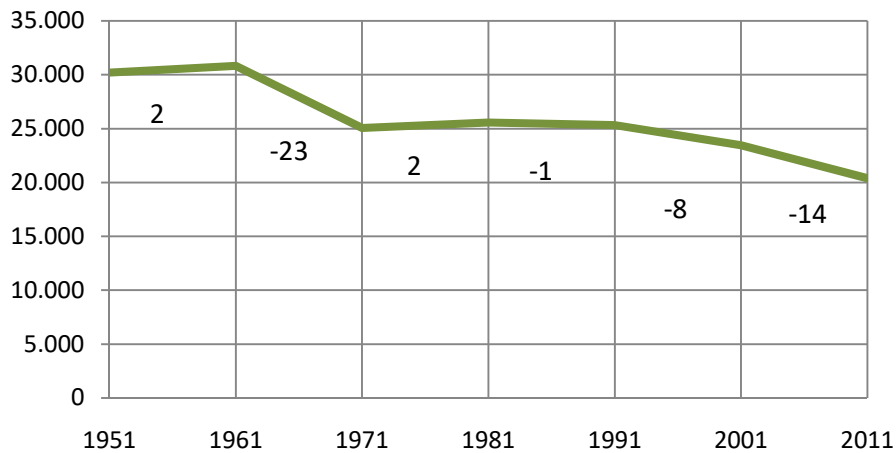
ΝΟΜΟΣ ΚΙΛΚΙΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 44: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Κοζάνης

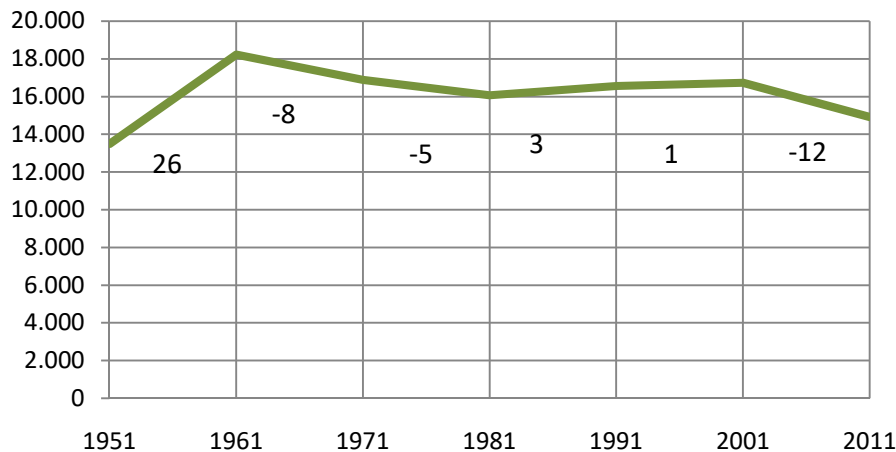
ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 45: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Πέλλης

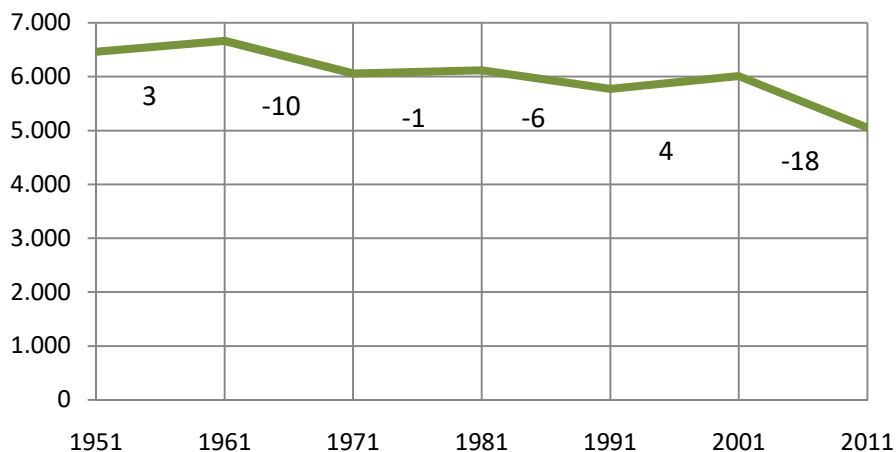
ΝΟΜΟΣ ΠΕΛΛΗΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

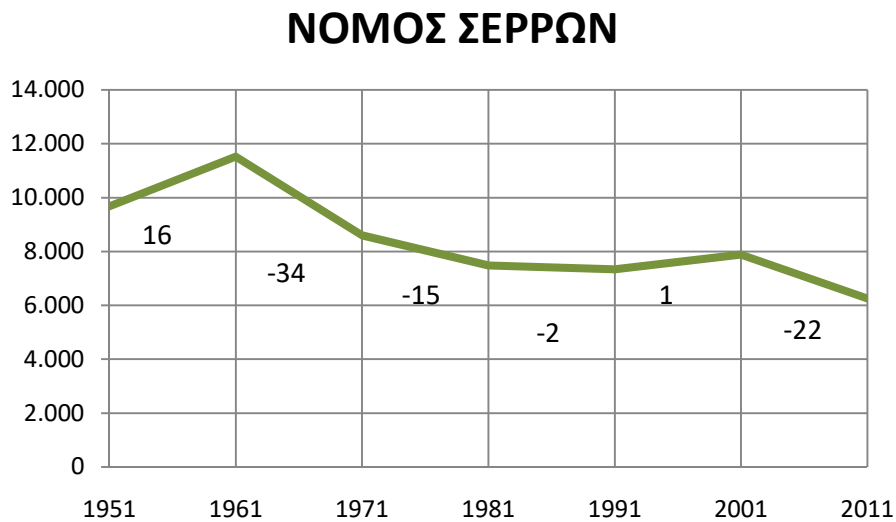
Διάγραμμα 46: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Πιερίας

ΝΟΜΟΣ ΠΙΕΡΙΑΣ

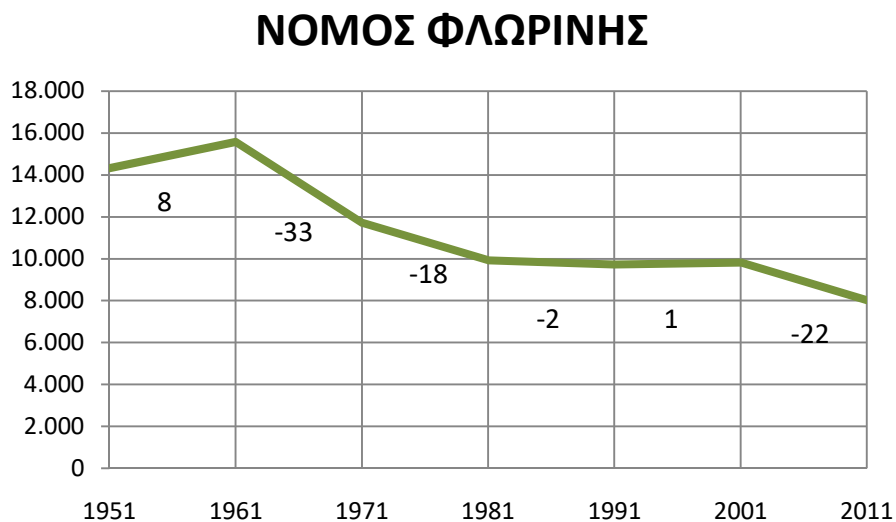
Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 47: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Σερρών

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 48: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Φλωρίνης

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 49: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Χαλκιδικής

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Την περίοδο 1951-1961 την μεγαλύτερη αύξηση του πληθυσμού την συναντούμε στον Νομό Πέλλης (26%). Οι περισσότεροι Νομοί αυτή την περίοδο παρουσιάζουν αύξηση του πληθυσμού. Η περίοδος αυτή είναι η μεταπολεμική και προ-μεταναστευτική. Την μεγαλύτερη μείωση παρατηρούμε στον Νομό Καστοριάς (5%).

Η αμέσως επόμενη περίοδος που πληγεί τους οικισμούς των ορεινών όγκων είναι αυτή της μετανάστευσης (1961-1971). Την μεγαλύτερη μείωση την συναντάμε στους Νομούς Δράμας (40%) και Σερρών (34%). Βέβαια, αυτή την περίοδο εξαίρεση δεν αποτελεί κανένας Νομός καθώς όλοι δέχονται μεγάλη μείωση, με τους περισσότερους να καταγράφουν μειώσεις μεγαλύτερες του 10%. Η συγκεκριμένη περίοδος είναι και η μοναδική όπου η περιφέρεια καταγράφει την μεγαλύτερη μείωση του πληθυσμού της (22%).

Την επόμενη δεκαετία από το 1971 έως το 1981, ο πληθυσμός μειώνεται ελάχιστα κατά 2% στη περιφέρεια. Την μεγαλύτερη μείωση την δέχεται ο Νομός Φλωρίνης (18%). Αντίθετα την μεγαλύτερη αύξηση την είχε ο Νομός Γρεβενών 23%.

Την δεκαετία 1981-1991, όπου υπήρξε πληθυσμιακή αύξηση σε αντίθεση με τις υπόλοιπες υπό μελέτη δεκαετίες, την μεγαλύτερη αύξηση σημείωσε ο Νομός Θεσσαλονίκης 24%. Αυτή η γενικότερη αύξηση δεν ίσχυσε και για τον Νομό Κιλκίς όπου υπήρξε μείωση της τάξεως του 16%.

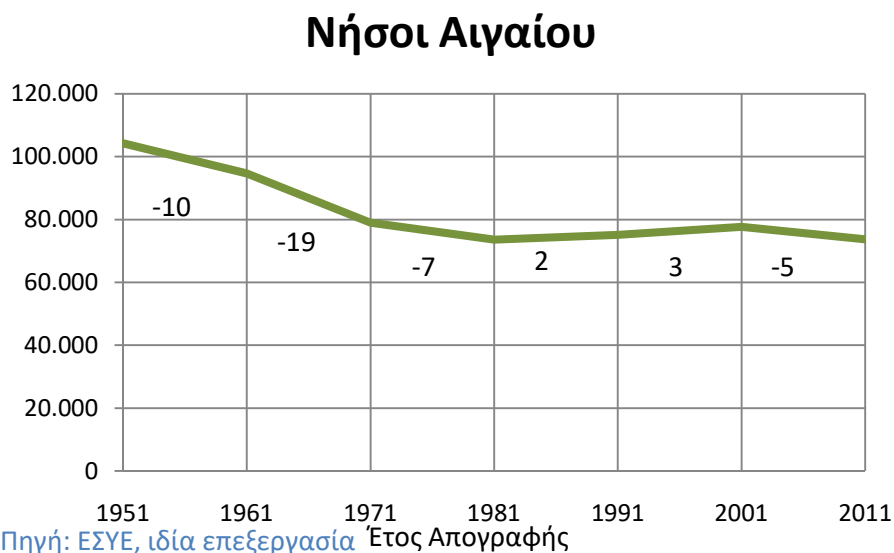
Την χρονική περίοδο 1991-2001 παρότι έχουμε την έλευση των μεταναστών στη χώρα έχουμε μείωση του πληθυσμού κατά 1% σε όλη τη περιφέρεια. Βέβαια συναντάμε και Νομούς όπου έχουν σημειώσει αύξηση του πληθυσμού, με τη μεγαλύτερη να καταγράφεται στο Νομό Θεσσαλονίκης (14%). Πιο έντονη όμως, είναι η μείωση που διακρίνεται στο Νομό Καστοριάς (8%) και στο Νομό Κοζάνης (8%).

Την τελευταία περίοδο 2001-2011, με τη γενικευμένη πληθυσμιακή μείωση στη χώρα επηρεάζονται και αρκετοί Νομοί της Μακεδονίας, όπως Καστοριάς και Σερρών με μείωση 27% και 26% αντίστοιχα. Αντίθετα σε αυτό το ρεύμα της συγκεκριμένης περιόδου, βλέπουμε να κινείται ο Νομός Θεσσαλονίκης όπου συνέχισε να παρουσιάζει αύξηση (23%).

Γεωγραφικό Διαμέρισμα Νήσοι Αιγαίου

Τα νησιά του Αιγαίου σημειώνουν μείωση του πληθυσμού τους μέχρι και το 1981. Από την περίοδο 1981-2001 ο πληθυσμός αυξάνεται συνολικά κατά 5%. Την περίοδο 2001-2011 σημειώθηκε μείωση του πληθυσμού κατά 5%, ίση με την συνολική αύξηση που είχε δεχτεί ο πληθυσμός τις προηγούμενες δύο δεκαετίες.

Διάγραμμα 50: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στη Περιφέρεια Νησιών Αιγαίου

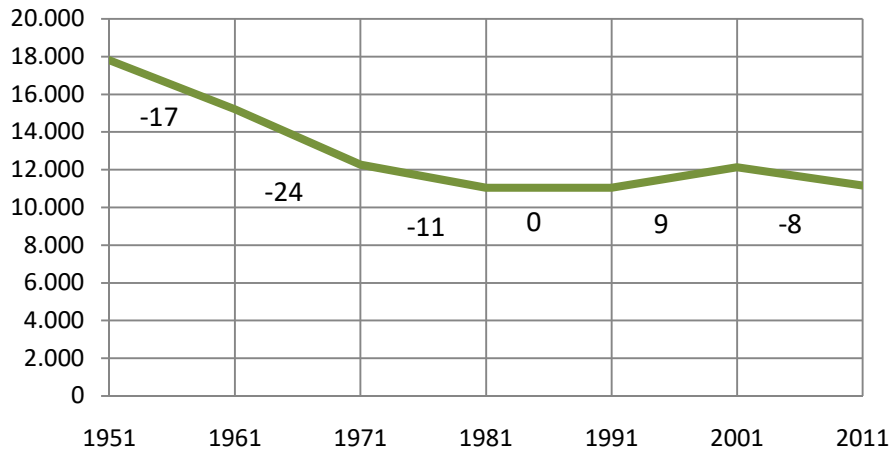
Διάγραμμα 51: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Δωδεκανήσου

Διάγραμμα 52: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Κυκλάδων

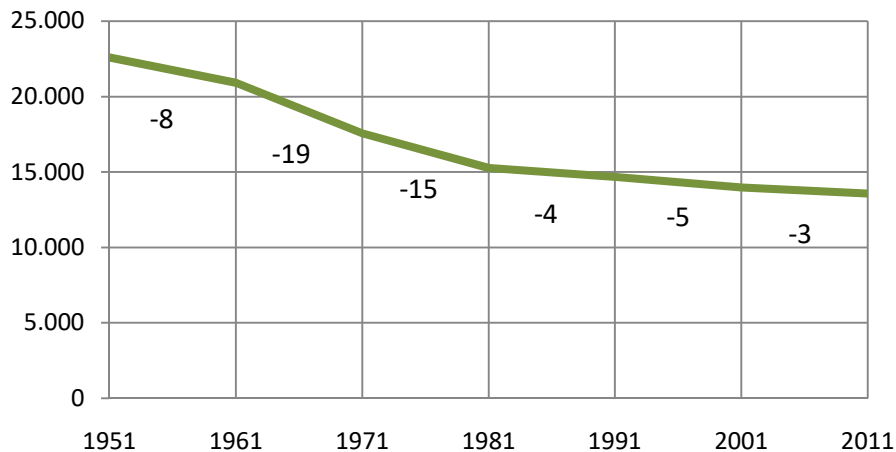
ΝΟΜΟΣ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 53: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Λέσβου

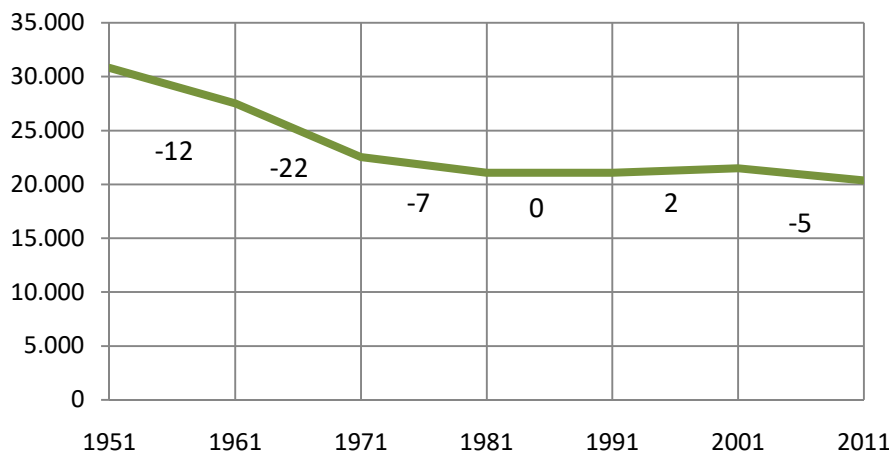
ΝΟΜΟΣ ΛΕΣΒΟΥ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

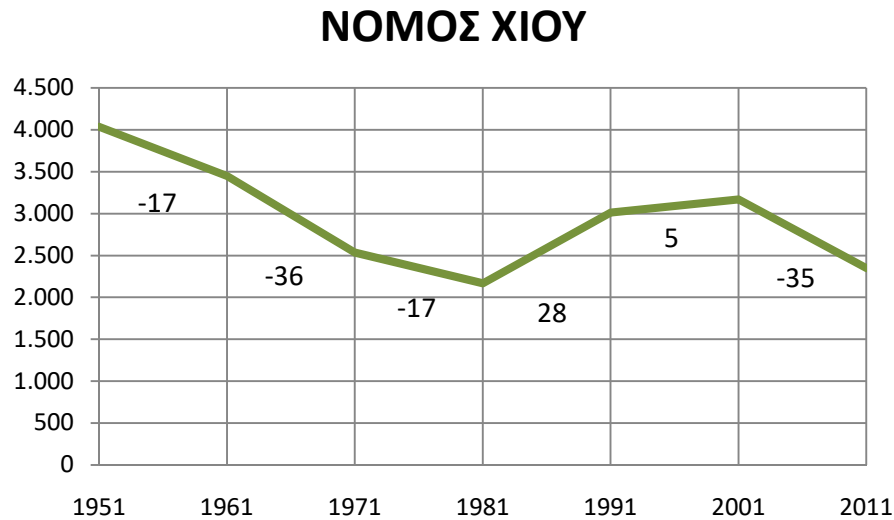
Διάγραμμα 54: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Σάμου

ΝΟΜΟΣ ΣΑΜΟΥ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 55: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Χίου

Κατά τη διάρκεια της τριακονταετίας 1951-1981 η περιφέρεια δέχτηκε την μεγαλύτερη μείωση του πληθυσμού της. Οι υψηλότερες μειώσεις καταγράφηκαν την δεκαετία 1961-1971, στους Νομούς Χίου και Κυκλάδων, με 36% και 24% αντίστοιχα. Αξιοσημείωτο είναι ότι κατά τη διάρκεια των ετών αυτών δεν σημειώθηκε πληθυσμιακή αύξηση σε κανέναν νομό.

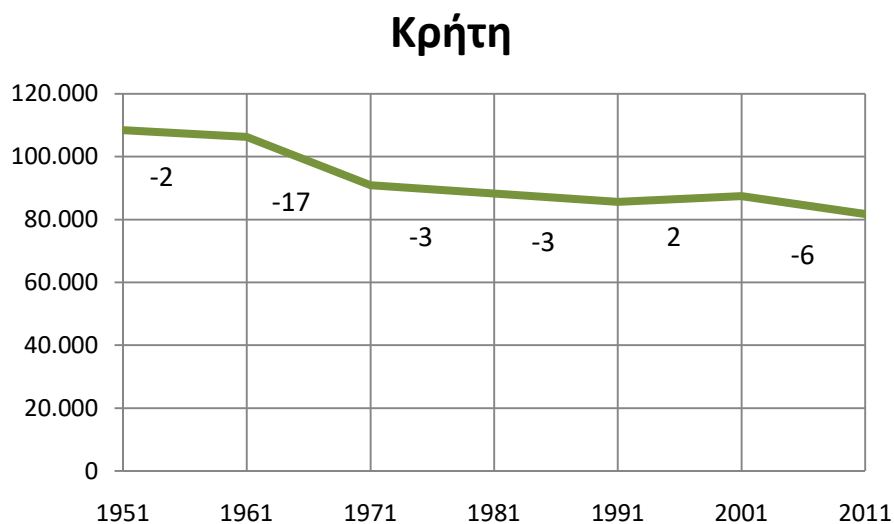
Οι επόμενες 2 δεκαετίες (1981-2001) που ακολουθούν η περιφέρεια σημειώνει αύξηση του πληθυσμού της κατά 5% αθροιστικά. Όλοι οι Νομοί δέχτηκαν αύξηση του πληθυσμού τους εκτός από το Νομό Λέσβου όπου σημείωσε μείωση και τις δύο δεκαετίες κατά 9% αθροιστικά. Την μεγαλύτερη αύξηση την κατέγραψε ο Νομός Χίου κατά 28% την δεκαετία 1981-1991.

Την τελευταία δεκαετία 2001-2011 όπου η χώρα δέχτηκε μείωση του πληθυσμού της, η περιφέρεια είχε μείωση 5%. Αυτό αφορούσε όλους τους νομούς της με υψηλότερη μείωση να σημειώνεται στους νομούς Χίου και Κυκλάδων, με 35% και 8%, αντίστοιχα.

Γεωγραφικό Διαμέρισμα Κρήτης

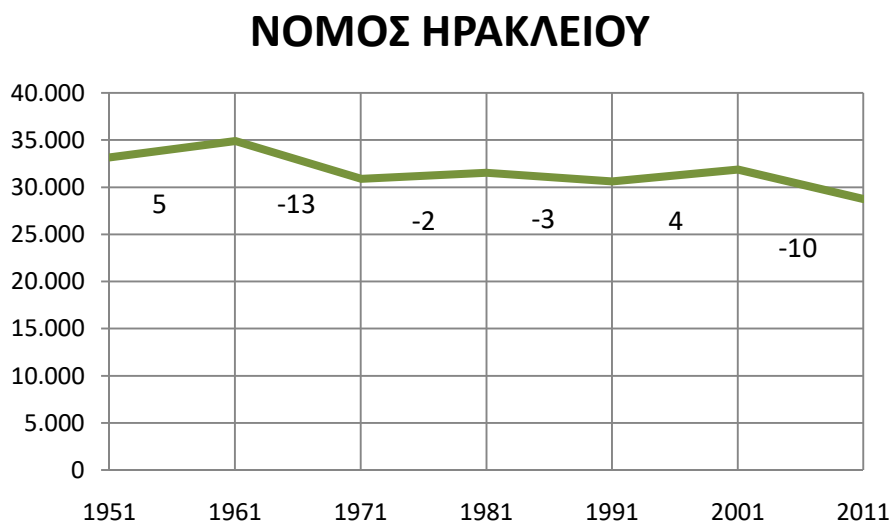
Στη περιφέρεια Κρήτης σε βάθος 60 χρόνων βλέπουμε συνολική μείωση του πληθυσμού κατά 29%. Ο πληθυσμός από το 1951 μέχρι σήμερα μειώνεται συνεχώς, πλην της δεκαετίας 1991-2001. Τη μεγαλύτερη μείωση τη δέχεται την περίοδο της μετανάστευσης (1961-1971) και την μοναδική αύξηση τη περίοδο 1991-2001 (2%).

Διάγραμμα 56: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στη Περιφέρεια Κρήτης

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία Έτος Απογραφής

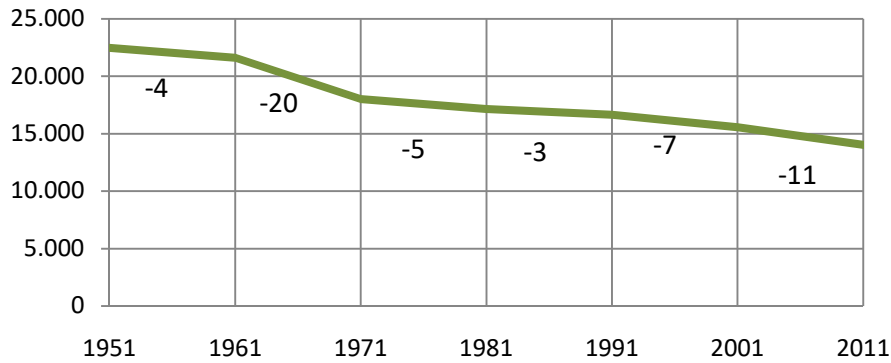
Διάγραμμα 57: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Ηρακλείου

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 58: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Λασιθίου

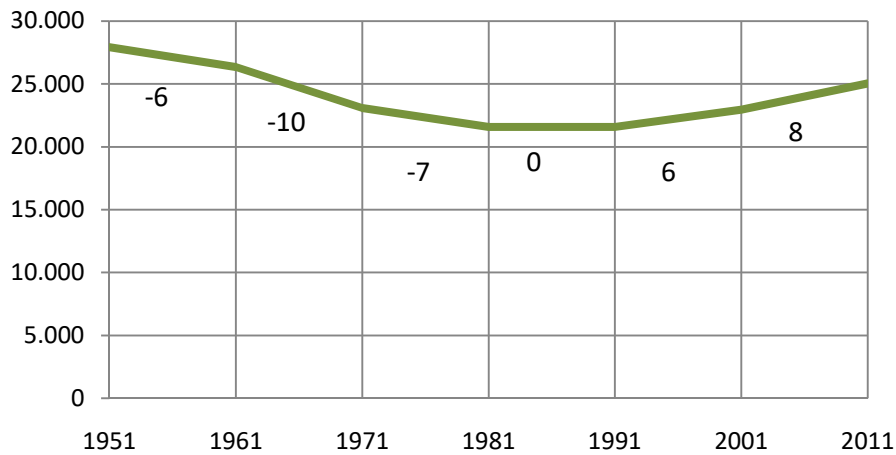
ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 59: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Ρεθύμνης

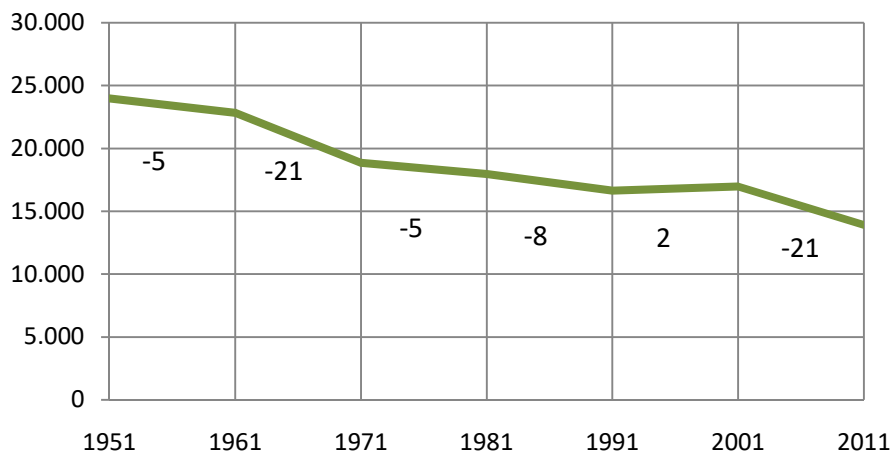
ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 60: Μεταβολή ορεινού πληθυσμού στο Νομό Χανίων

ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Τις δεκαετίες 1951-1991 η περιφέρεια δέχτηκε την μεγαλύτερη μείωση του πληθυσμού της. Οι μεγαλύτερες μειώσεις καταγράφηκαν την δεκαετία 1961-1971, στους Νομούς Λασιθίου και Χανίων, με 20% και 21% αντίστοιχα. Αξιοσημείωτο είναι ότι αυτές τις δεκαετίες ο μοναδικός Νομός που σημείωσε αύξηση του πληθυσμού του ήταν αυτός του Ηρακλείου την περίοδο 1951-1961 (5%) και 1971-1981 (2%).

Την επόμενη δεκαετία 1991-2001 που ακολουθεί, η περιφέρεια σημειώνει πληθυσμιακή αύξηση λόγω της γενικότερης εισροής μεταναστών στη χώρα. Όλοι οι Νομοί δέχτηκαν αύξηση του πληθυσμού τους εκτός από το Νομό Λασιθίου όπου σημείωσε μείωση κατά 7%. Η μεγαλύτερη αύξηση κατεγράφη στο Νομό Ρεθύμνου κατά 6%.

Την τελευταία δεκαετία 2001-2011 όπου η χώρα δέχτηκε μείωση του πληθυσμού της, η περιφέρεια Κρήτης είχε μείωση 6%. Όλοι οι νομοί επηρεάστηκαν, εκτός από το Νομό Ρεθύμνου που παρουσίασε αύξηση πληθυσμού κατά 8%. Οι υπόλοιποι Νομοί σημείωσαν μείωση με τη μεγαλύτερη στους Νομούς Χανίων και Λασιθίου, με 21% και 11% αντίστοιχα.

Κεφάλαιο 4: Οικονομικά Στοιχεία της ορεινής περιοχής της Ελλάδος

4.1 Γενικές πληροφορίες

Το εργατικό δυναμικό που είναι διαθέσιμο για την παραγωγή αγαθών σε μία κοινωνία, διαμορφώνεται από διάφορους παράγοντες: δημογραφικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς, πολιτιστικούς, από το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης, την εκπαίδευση, την απασχόληση και την εξωτερική μετανάστευση. Σε προηγούμενο κεφάλαιο, διαπιστώσαμε ότι ένα μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού της χώρας μας, και ιδιαίτερα στα ορεινά βουνά, μετακινήθηκε σε μεγάλο βαθμό κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1951-2011, κυρίως λόγω της μετανάστευσης. Η μη πρόβλεψη της χώρας να δημιουργήσει πολιτική νέων θέσεων εργασίας, ώστε να συγκρατήσει το εργατικό δυναμικό της, και η ήδη υπάρχουσα έλλειψη θέσεων εργασίας ανάγκασε τους Έλληνες να αναζητήσουν εργασία και καλύτερες συνθήκες ζωής στο εξωτερικό. Με την πάροδο του χρόνου, η κουλτούρα και οι κοινωνικές συνθήκες στη χώρα μεταβάλλονταν, με αποτέλεσμα οι άνθρωποι να εγκαταλείπουν σταδιακά τα παραδοσιακά επαγγέλματα (γεωργία, κτηνοτροφία, ξυλουργία, και άλλα). Αυτό βέβαια, οδήγησε σε εισροή μεταναστών στη χώρα μας για να καλύψουν τις «κενές» θέσεις εργασίας που άφηναν οι Έλληνες.

Η ποιότητα του εργατικού δυναμικού, όπως προαναφέρθηκε, εξαρτάται από την εκπαίδευση, την υγεία και από το πόσο επιθυμεί ο εργαζόμενος να δουλέψει και να είναι παραγωγικός, καθώς βέβαια και από την εξωτερική ή εσωτερική μετανάστευση του εργατικού δυναμικού μιας χώρας. Ο Λαμπριανίδης (2006), στο βιβλίο του σχετικά με την εξωτερική μετανάστευση, καθιστά φανερά τα ωφέλιμα – αν και βραχυπρόθεσμα – αποτελέσματα της, τόσο για τη χώρα προέλευσης όσο και για τη χώρα προορισμού. Μακροπρόθεσμα βέβαια εμφανίζεται να έχει περισσότερα οφέλη η χώρα προορισμού, γιατί από την χώρα προέλευσης αποχωρεί ένα κομμάτι του εργατικού δυναμικού της. Για αυτό το κομμάτι πληθυσμού που αποχωρεί, δαπανήθηκαν πολλά υλικά και μη αγαθά, ώστε να φτάσει σε παραγωγική ηλικία. Και όμως, τα άτομα αυτά εγκαταλείπουν τη χώρα τη χρονική περίοδο που θα μπορούσαν να προσφέρουν στην οικονομία της. Από την άλλη πλευρά, η χώρα που δέχεται το

εργατικό δυναμικό το αξιοποιεί στο μέγιστο, χωρίς αυτή βέβαια να έχει επενδύσει οικονομικά. Χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι μόλις το εργατικό δυναμικό φτάσει σε ηλικία συνταξιοδότησης και κατά συνέπεια μη παραγωγικότητας, αποστέλλεται πίσω στην χώρα από την οποία προήλθε.

Για να αναφερθούμε πιο συγκεκριμένα στην οικονομία της χώρας, αυτή ξεκίνησε να αναπτύσσεται από την δεκαετία του '90 έως και το 2008, δηλαδή πριν την οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα μας. Η Ελλάδα του '90 είχε ξεκινήσει τις διαδικασίες ένταξής της στην ΟΝΕ (Οικονομική και Νομισματική Ένωση). Τον Ιανουάριο του 2001 η χώρα εντάχθηκε στην ΟΝΕ, ενώ το νόμισμα του ευρώ ξεκίνησε να διατίθεται στην ελληνική αγορά τον Ιανουάριο του 2002 με ολοκληρωτική μετάβαση σε αυτό τον Φεβρουάριο του 2002. Με την εισαγωγή της στην ΟΝΕ η Ελλάδα στράφηκε προς τις δημοσιονομικές ρυθμίσεις.

Την περίοδο μετά την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ, η ισχυροποίηση της δραχμής και οι υψηλοί ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης οδηγούν τους Έλληνες να προβούν σε εμπλοκή με χρηματιστηριακές επενδύσεις. Η κατάσταση που επικρατούσε και γενικά τα αποτελέσματα που είχαν από το χρηματιστήριο απέβησαν ιδιαίτερα κερδοφόρα, με αποτέλεσμα να εισαχθούν ακόμα περισσότερες επιχειρήσεις στο χρηματιστήριο. Για κάποια χρόνια το χρηματιστήριο έφτασε στα ύψη, όμως έπειτα από αυτό έπεσε κατακόρυφα οδηγώντας μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού που είχε επενδύσει σε αυτό σε οικονομική καταστροφή.

Παρά τις αλλαγές που έγιναν, η χώρα εξακολουθούσε να βιώνει την ανάπτυξη που είχε ξεκινήσει από τη δεκαετία του '90. Όπως ανέφερε ο Σταθάκης (2010), η οικονομική ευμάρεια του κράτους βασιζόταν κατά ένα μέρος στον τουρισμό, που εκείνη την περίοδο - όπως προαναφέρθηκε - σημείωσε εκπληκτική άνοδο, στην άνοδο της ναυτιλίας (που ήταν αποτέλεσμα της ανάπτυξης του διεθνούς εμπορίου αλλά και της Κίνας), στις κατασκευές, στις μεταφορές, στις επικοινωνίες και στο ιδιωτικό χρηματοπιστωτικό σύστημα. Η ανάπτυξη αυτή της οικονομίας βασίστηκε και στους μετανάστες που ήρθαν στη χώρα, καθώς δούλευαν με λιγότερα χρήματα σε επαγγέλματα όπως γεωργία, κτηνοτροφία κτλ.

Την δεκαετία του '97-'06, σύμφωνα με την Έκθεση του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος το έτος 2006, στην ανάπτυξη του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) της χώρας βοήθησε «η απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος στη δεκαετία του 1990 και στη συνέχεια η συμμετοχή της χώρας στη ζώνη του ευρώ, τα οποία οδήγησαν σε μεγάλη μείωση του κόστους του δανεισμού, σε ταχεία

επέκταση των πιστώσεων και τελικά σε άνοδο των επενδύσεων και της κατανάλωσης». Επιπλέον, στην αύξηση αυτή συνέβαλλε η παραγωγικότητα που υπήρχε στη χώρα, η άνοδος στις εξαγωγές της, καθώς και οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004, μέσω των επενδύσεων που έγιναν, κυρίως δημόσιων αλλά και ιδιωτικών.

Η ανάπτυξη της οικονομίας την περίοδο αυτή, ήταν η αφορμή ώστε να ολοκληρωθεί ο μετασχηματισμός της χώρας. Συγκεκριμένα, από αγροτική μετασχηματίστηκε σε βιομηχανική και εν τέλει κατέληξε οικονομία βασιζόμενη στον τριτογενή τομέα.

Το 2009, τα δημόσια έσοδα δεν έφταναν να καλύψουν τις δημόσιες δαπάνες, και έτσι η κυβέρνηση προχώρησε στην ψήφιση ενός νέου φορολογικού συστήματος που είχε ως στόχο να βοηθήσει την χώρα να καλύψει τις δαπάνες της. Αυτό βέβαια, δεν υλοποιήθηκε ποτέ και η οικονομία της χώρας κατέρρευσε.

Η πτώση των χρηματιστηρίων ήταν και το έναυσμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Οι συνέπειες από αυτή τη κρίση επηρέασαν και την χώρα μας στις αρχές του 2009. Τα αποτελέσματα από αυτό ήταν η Ελλάδα να μπει στο μηχανισμό στήριξης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Οι συνέπειες για τον ελληνικό πληθυσμό ήταν μείωση των μισθών και των συντάξεων και αδυναμία των επιχειρήσεων να κρατήσουν τα μαγαζιά τους ανοικτά.

Η χώρα προσπάθησε να σταθεί στα πόδια της παίρνοντας δάνεια ώστε να επιτύχει οικονομικό πλεόνασμα και κερδοφορία, αυτό όμως ουσιαστικά δεν επετεύχθη ποτέ με συνέπεια η οικονομική πολιτική που ακολουθήθηκε να αποτύχει. Το αποτέλεσμα ήταν δυσάρεστο καθώς η κρίση στην ελληνική οικονομία επιδεινώθηκε.

4.2 Οικονομική δραστηριότητα των ορεινών μειονεκτικών περιοχών

Από τα διαθέσιμα ερευνητικά στοιχεία σχετικά με την διάρθρωση της απασχόλησης σε κάθε τομέα στον ορεινό όγκο της Ελλάδας, παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης βρίσκεται στον πρωτογενή τομέα και όχι στον δευτερογενή. Το γεγονός αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η μεταποιητική δραστηριότητα στις ορεινές περιοχές είναι πολύ περιορισμένη. Αντίθετα, ο τριτογενής τομέας δείχνει να ανθίζει σε αρκετές περιοχές και κυρίως σε αυτές όπου υπάρχει η δυνατότητα για την ανάπτυξη τουριστικής επιχειρηματικότητας. Επιπλέον, μεγάλη ανάπτυξη στον τομέα

αυτό δείχνει να έχει το εμπόριο και ο τομέας των υπηρεσιών, έναντι του αγροτικού τομέα.

Στον πρωτογενή τομέα, όπου είναι ο βασικός πυλώνας της οικονομίας των ορεινών περιοχών, παρατηρούμε ότι οι περισσότερες οικογένειες των περιοχών αυτών βασίζονται στην εκμετάλλευση των αγροτικών εκτάσεων. Η καλλιέργεια και κατ' επέκταση η εκμετάλλευση γίνεται από τους ίδιους τους ιδιοκτήτες και τις οικογένειές τους. Παρατηρείται όμως, ότι δεν έχουν την απαραίτητη γνώση στον αγροτικό τομέα και την καλλιέργεια, με αποτέλεσμα να μην λαμβάνουν τα αναμενόμενα οικονομικά οφέλη που θα μπορούσαν να έχουν, καθώς δεν γίνεται ορθή διαχείριση των καλλιεργειών. Ένας ακόμη τομέας που βασίζεται η οικονομία για την ενίσχυσή της είναι αυτός της κτηνοτροφίας, και κυρίως της εκτροφής μεγαλόσωμων ζώων λόγω των περιορισμένων εκτάσεων που υπάρχουν. Ο τομέας αυτός δίνει την ευκαιρία για ανάπτυξη και σε άλλους τομείς, όπως της μεταποίησης αλλά και του εμπορίου.

Οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές όμως δύσκολα προτείνονται για εμπορικές δραστηριότητες και για αυτό το λόγο, οι κάτοικοι καταφεύγουν στο λιανικό εμπόριο, στα εστιατόρια – καφέ και στη δημιουργία μικρών οικογενειακών επιχειρήσεων παντός είδους. Επομένως, βλέπουμε ότι η βιομηχανία και η βιοτεχνία δεν είναι κλάδοι στους οποίους μπορεί να «στηριχθεί» η οικονομική ανάπτυξη των ορεινών περιοχών και αυτό γιατί η γεωγραφική θέση τους, η ανύπαρκτη υποδομή και η μη σωστή εκμετάλλευση των διαθέσιμων πηγών δεν μπορούν να οδηγήσουν στη στήριξη και ανάπτυξη βιομηχανικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων.

Από την άλλη πλευρά οι μεταποιητικές μονάδες βοηθάνε στην ανάπτυξη των περιοχών αλλά είναι «μικρές» και με ιδιαίτερα μεγάλο κόστος εγκατάστασης και διακίνησης των προϊόντων. Ένα μειονέκτημα της μεταποίησης είναι ότι τα προϊόντα δεν έχουν μεγάλη οικονομική αξία στην αγορά του καταναλωτή. Επίσης, οποιαδήποτε κτιριακή εγκατάσταση γίνεται για τον δευτερογενή τομέα πρέπει να είναι μικρή αλλά και να λαμβάνει υπόψη της τα πλεονεκτήματα της κάθε περιοχής (για παράδειγμα κτηνοτροφία, βιολογικές καλλιέργειες, εκμετάλλευση των δασικών εκτάσεων κλπ).

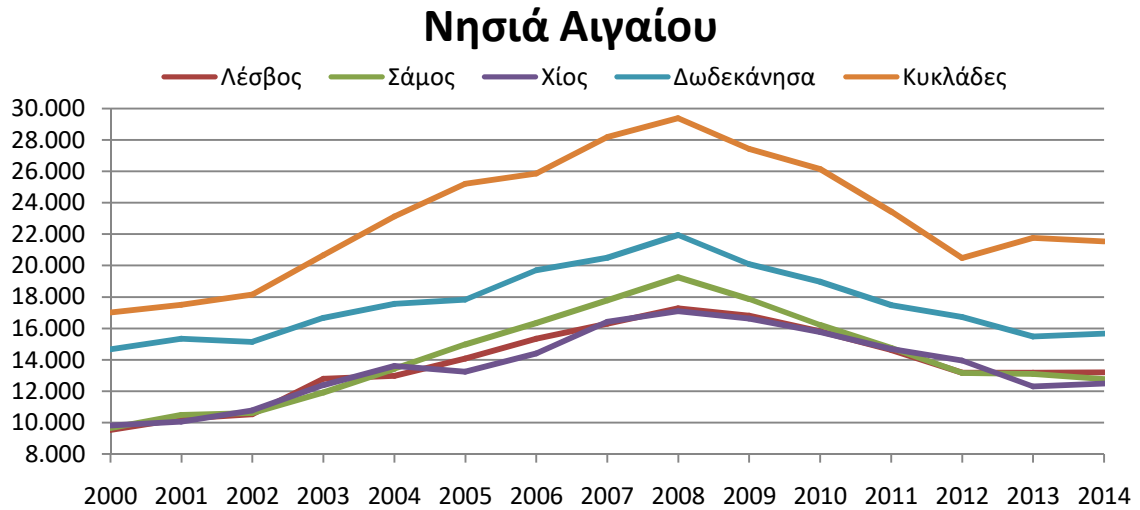
Ένας ακόμη παράγοντας που παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομία αυτών των περιοχών είναι και ο τουρισμός. Στις ορεινές περιοχές πέρα από τον κλασικό τουρισμό, υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού (όπως αγροτουρισμός, γαστρονομικός τουρισμός κλπ.). Η κάθε περιοχή ανάλογα με

το βασικό αγαθό που διαθέτει μπορεί να στραφεί και στην ανάλογη μορφή εναλλακτικού τουρισμού.

Τα οικονομικά στοιχεία του κατά κεφαλήν Ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (κκ ΑΕΠ) της Ελλάδος, μας δείχνουν μία οικονομία με φθίνουσα πορεία τα τελευταία χρόνια, φέρνοντας στην επιφάνεια μια δυσάρεστη κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα και κατ' επέκταση αυτή η κατάσταση μεταφέρεται και στις ορεινές μειονεκτικές περιοχές.

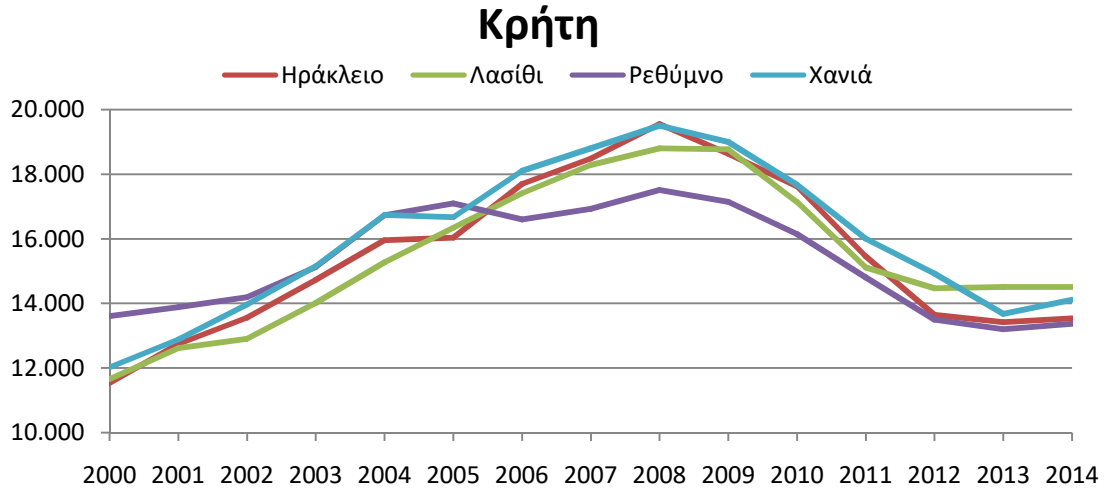
Παρακάτω θα δούμε την απεικόνιση του κατά κεφαλήν Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν της Ελλάδος σε διαγράμματα ανά Περιφέρεια και Νομό. Θα διαπιστώσουμε πως η οικονομική κρίση επηρέασε την κάθε περιφέρεια και τους νομούς της και κατ' επέκταση θα έχουμε μία εικόνα πως επηρεάστηκαν και οι ορεινές μειονεκτικές περιοχές της Ελλάδος.

Διάγραμμα 61: Μεταβολή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Νομού Νησιών Αιγαίου

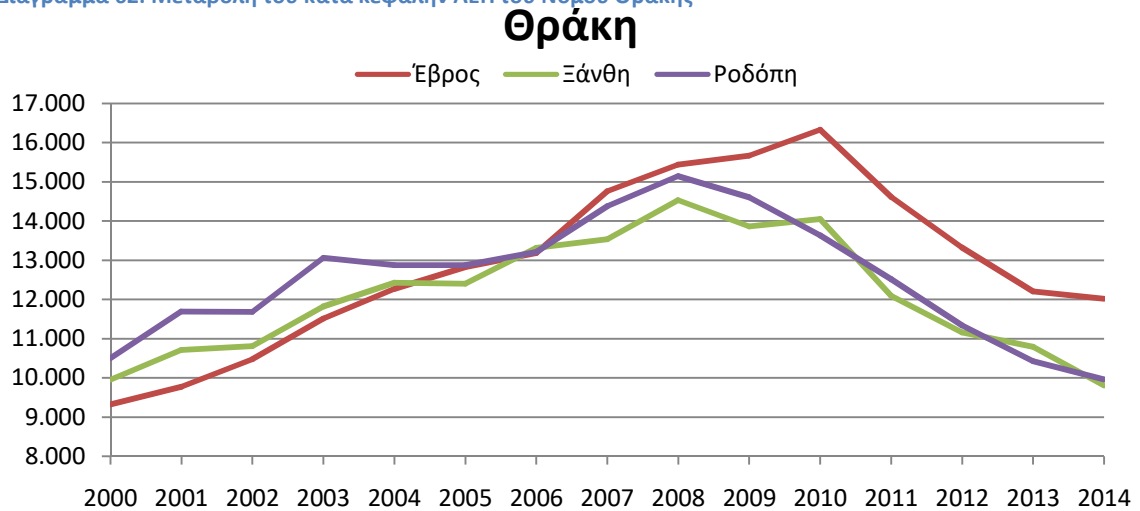
Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 63: Μεταβολή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Νομού Κρήτης

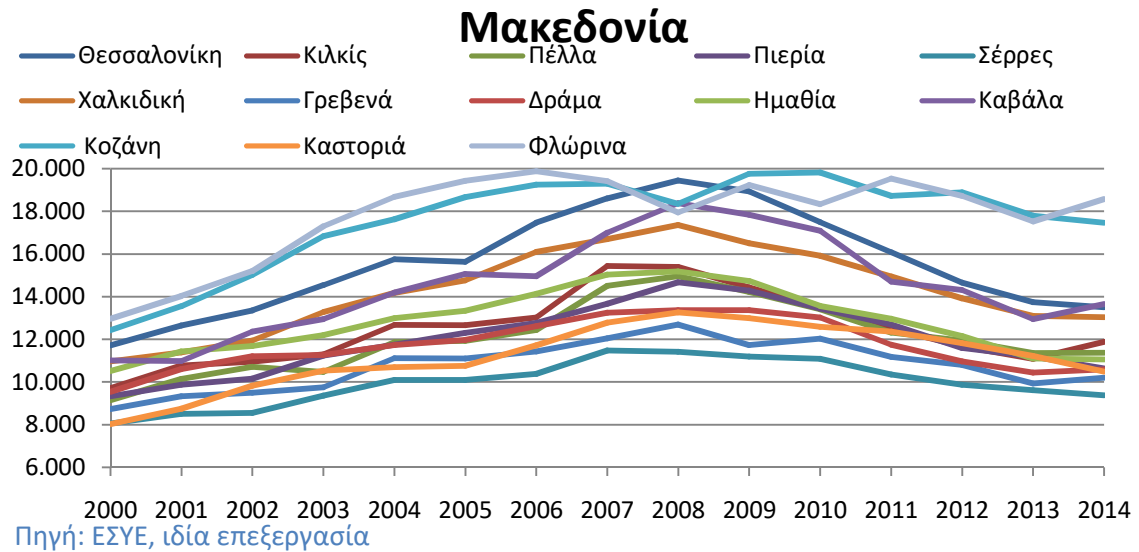
Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 62: Μεταβολή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Νομού Θράκης

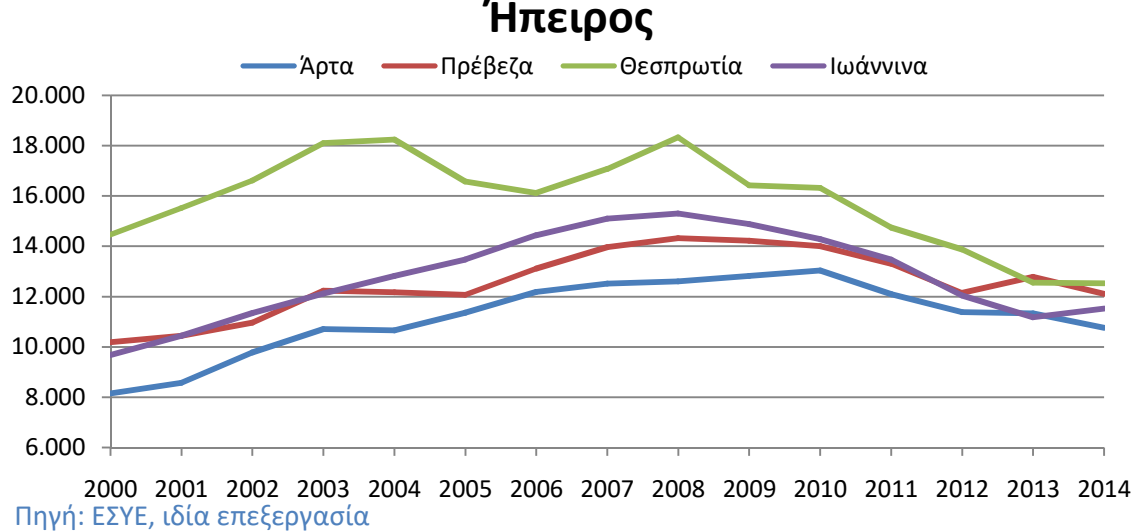

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

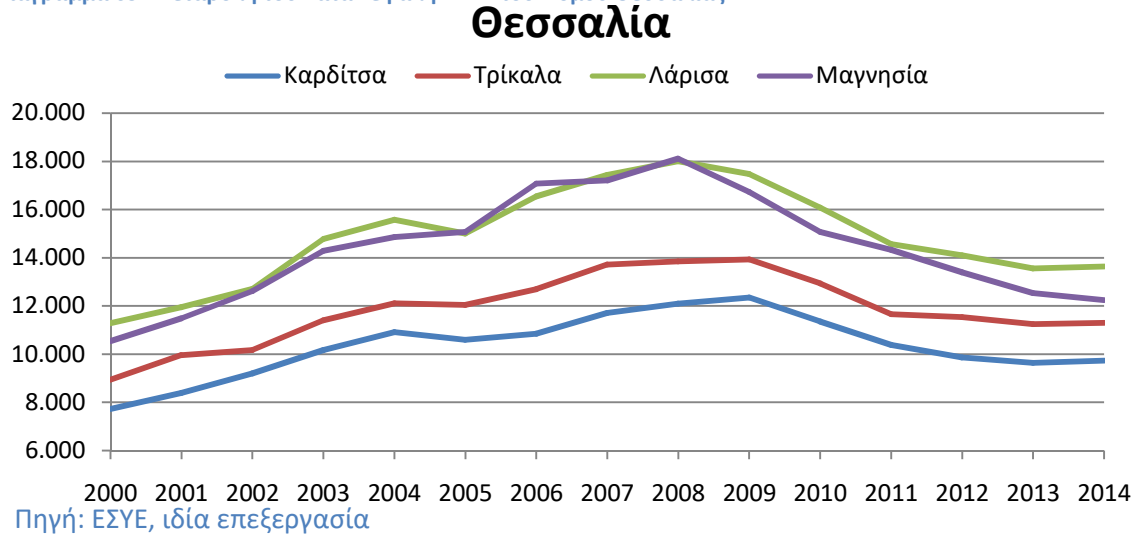
Διάγραμμα 64: Μεταβολή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Νομού Μακεδονίας

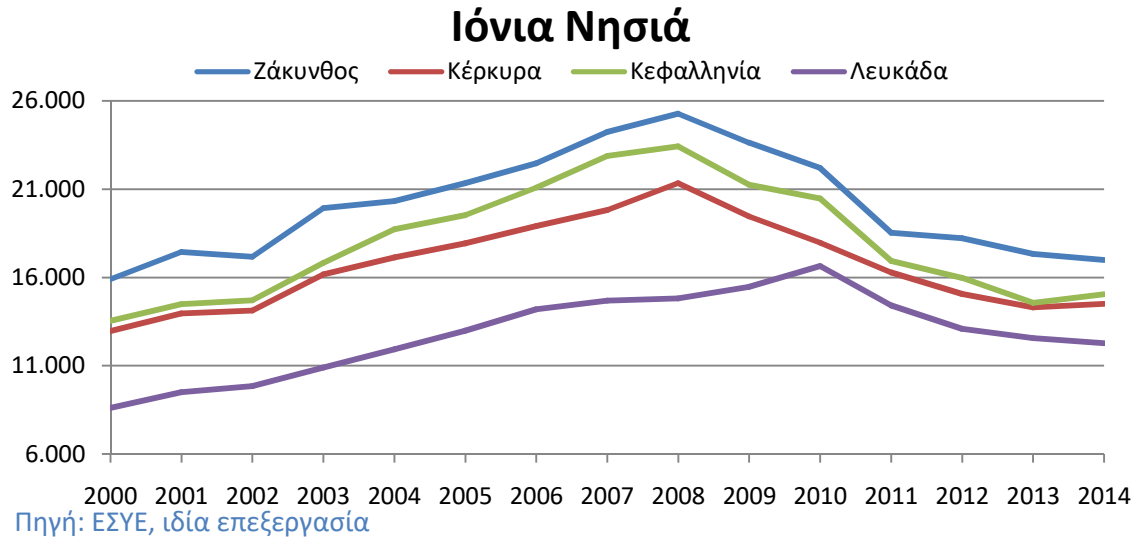
Διάγραμμα 66: Μεταβολή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Νομού Ηπείρου

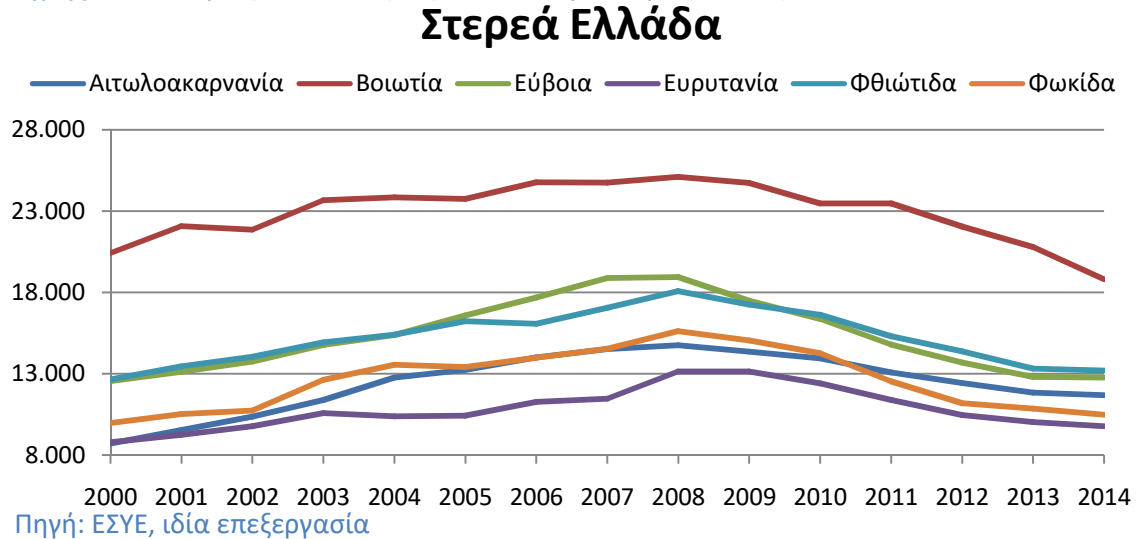
Διάγραμμα 65: Μεταβολή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Νομού Θεσσαλίας

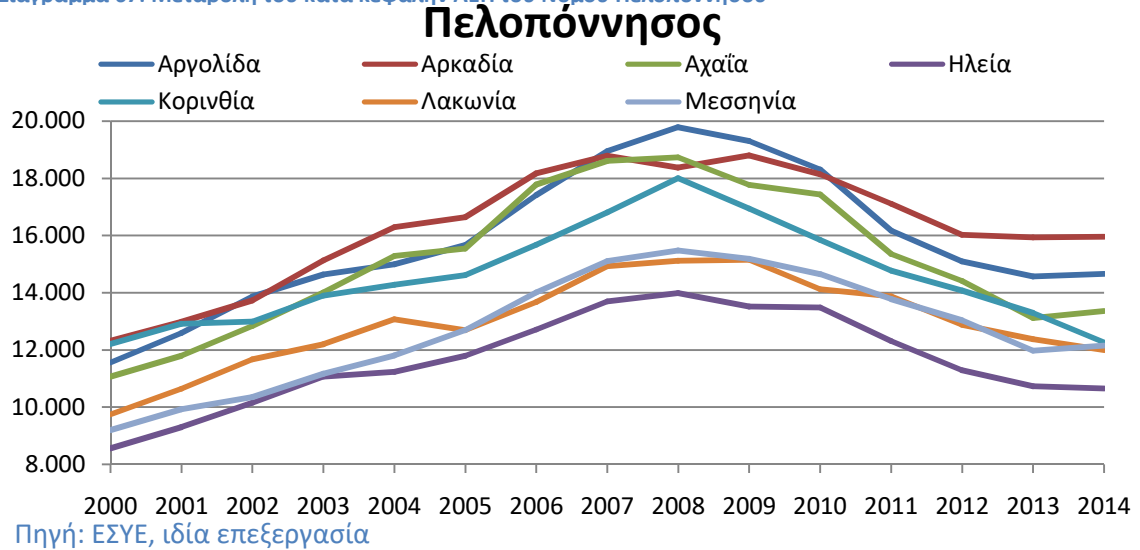
Διάγραμμα 69: Μεταβολή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Νομού Ιόνιων Νησιών

Διάγραμμα 68: Μεταβολή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Νομού Στερεάς Ελλάδας

Διάγραμμα 67: Μεταβολή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Νομού Πελοποννήσου

Στο διάγραμμα της περιφέρειας των νησιών Αιγαίου παρατηρούμε ότι οι νομοί από το 2000 μέχρι και το 2008 έχουν σημαντική αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ με τη μεγαλύτερη να τη συναντάμε στο νομό Κυκλάδων (29.388) και τη μικρότερη στο νομό Χίου (17.095). Από το 2008 και έπειτα μέχρι και το 2014 παρουσιάζεται πτώση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ που ισοδυναμεί με την αύξηση που είχε προηγηθεί. Οι νομοί με το μεγαλύτερο και το μικρότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ παραμένουν οι ίδιοι ο νομός Κυκλάδων (21.534) και ο νομός Χίου (12.480) αντίστοιχα.

Στη περιφέρεια Κρήτης παρατηρούμε ότι οι νομοί είναι κοντά σε κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Πάλι το κομβικό έτος στο οποίο σταματάει η αύξηση και ξεκινάει η μείωση είναι το 2008. Εδώ παρατηρούμε ότι το 2000 το μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ το έχει ο νομός Ρεθύμνου (13.607) και το μικρότερο ο νομός Ηρακλείου (11.533). Το 2008 αυτό όμως αλλάζει και το μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ το συναντάμε στο νομό Ηρακλείου (19.562) και το μικρότερο στο νομό Ρεθύμνου (17.511). Από εκείνη τη χρονιά και έπειτα μέχρι το 2014 υπάρχει μείωση και οι νομοί Ηρακλείου και Ρεθύμνου βρίσκονται να έχουν το μικρότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ 13.536 και 13.372 αντίστοιχα. Επιπλέον, ο νομός Χανίων βλέπουμε ότι από το 2013 που σημείωσε τη μεγαλύτερη πτώση (13.676) του έπειτα από το 2008, το 2014 σημείωσε αύξηση (14.110).

Στη περιφέρεια Θράκης ο νομός Έβρου που το 2000 είχε το μικρότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ (9.322), το 2010 σημείωσε το μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ (16.331) της περιφέρειας. Έπειτα σημείωσε πτώση μικρότερη από τους υπόλοιπους νομούς.

Στη περιφέρεια Μακεδονίας το 2000 οι νομοί Θεσσαλονίκης, Κοζάνης και Φλώρινας έχουν τα μεγαλύτερα κατά κεφαλήν ΑΕΠ της περιφέρειας. Όλοι οι νομοί σημειώνουν σημαντική αύξηση μέχρι το 2008 όπου από εκεί και έπειτα ξεκινάει η πτωτική πορεία για όλους τους νομούς. Το 2008 οι νομοί με το μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι της Θεσσαλονίκης (19.454), της Καβάλας (18.388) και της Κοζάνης (18.345) ενώ ο νομός με το μικρότερο είναι ο νομός Σερρών (11.421). Το 2014 το μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ το συναντάμε στο νομό Φλώρινας (18.579) και το μικρότερο στο νομό Σερρών (9.381).

Στην περιφέρεια της Ηπείρου βλέπουμε το 2000 τους νομούς Άρτας (8.152) και Ιωαννίνων (9.673) να έχουν τα μικρότερα κατά κεφαλήν ΑΕΠ και το νομό Θεσπρωτίας (14.454) το μεγαλύτερο. Σε αυτή τη περιφέρεια βλέπουμε ότι οι νομοί έχουν τη μεγαλύτερη αύξηση τους σε διαφορετικά έτη. Ο νομός Θεσπρωτίας με το

μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ το 2008 (18.324) έχει φτάσει στη μεγαλύτερη αύξηση του και ξεκινάει να μειώνεται. Το 2014 ο νομός Άρτας έχει το μικρότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ (10.760).

Στην περιφέρεια της Θεσσαλίας παρατηρούμε ότι για τους νομούς που το 2000 είχαν το μικρότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ εξακολουθούν να έχουν το μικρότερο αλλά η αύξηση τους φτάνει στο μέγιστο σημείο το 2009. Οι νομοί αυτοί είναι ο νομός Καρδίτσας και ο νομός Τρικάλων που το 2009 σημείωσαν (12.342) και (13.929) αντίστοιχα. Οι νομοί Λάρισας και Μαγνησίας το 2000 είχαν τα μεγαλύτερα κατά κεφαλήν ΑΕΠ (11.287) και (10.549) αντίστοιχα. Όλοι οι νομοί είδαν αύξηση στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ τους οι 2 όπως προαναφέρθηκε μέχρι το 2009 και οι άλλοι 2 μέχρι το 2008, όμως όλοι από εκεί και έπειτα μετά την μεγάλη αύξηση που γνώρισαν είδαν τη μείωση, με το νομό Καρδίτσας να έχει το λιγότερο (9.728).

Στη περιφέρεια των Ιόνιων νησιών παρατηρούμε ότι από το 2000 έως το 2008 έχουμε μεγάλη αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ και από εκεί και μετά την αντίστοιχη μείωση. Ο νομός Ζακύνθου έχει το μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ από το 2000 έως και το 2014 με την μεγαλύτερη αύξηση το 2008 (25.264) και ο νομός Λευκάδας το 2014 το μικρότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ (12.274).

Στη περιφέρεια Στερεάς Ελλάδος το 2000 ο νομός Βοιωτίας έχει το μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της περιφέρειας. Όλοι οι νομοί σημειώνουν σημαντική αύξηση μέχρι το 2008 όπου από εκεί και έπειτα ξεκινάει η πτωτική πορεία για όλους τους νομούς. Το 2008 οι νομοί με το μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι της Βοιωτίας (25.103) και της Εύβοιας (18.937) ενώ ο νομός με το μικρότερο είναι ο νομός Ευρυτανίας (13.149). Το 2014 το μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ το συναντάμε στο νομό Βοιωτίας (18.812) και το μικρότερο στο νομό Ευρυτανίας (9.786).

Στην περιφέρεια της Πελοποννήσου βλέπουμε το 2000 τους νομούς Ηλείας (8.563), Λακωνίας (9.751) και Μεσσηνίας (9.198) να έχουν τα μικρότερα κατά κεφαλήν ΑΕΠ και τους νομούς Αρκαδίας (12.323) και Κορινθίας (12.211) το μεγαλύτερο. Σε αυτή τη περιφέρεια βλέπουμε ότι οι νομοί έχουν τη μεγαλύτερη αύξηση τους σε διαφορετικά έτη. Ο νομός Αργολίδας με το μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ το 2008 (19.787) έχει φτάσει στη μεγαλύτερη αύξηση του και ξεκινάει να μειώνεται. Το 2014 ο νομός Ηλείας έχει το μικρότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ (10.654).

4.3 Οικονομικά προγράμματα ενίσχυσης μειονεκτικών περιοχών

Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2007-2013 «ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΠΑΛΑΤΑΤΖΗΣ»

Την περίοδο 2007-2013, στο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) αναφέρεται η πολιτική και η στρατηγική ανάπτυξης του ορεινού όγκου της Ελλάδας, η οποία πρέπει να είναι κοινή για όλη τη χώρα. Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2007-2013 «Αλέξανδρος Μπαλατατζής» δίνει βάση στην αγροτική ανάπτυξη των ορεινών χώρων και ιδιαίτερη έμφαση στην παραγωγή τοπικών προϊόντων υψηλής ποιότητας.

Το πρόγραμμα περιέχει μέτρα και δράσεις που στοχεύουν στην αλλαγή της ηλικιακής διάρθρωσης των ανθρώπων που εργάζονται στον αγροτικό τομέα και την μεγέθυνση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στην ανάπτυξη των επιχειρήσεων βασιζόμενοι στον εκσυγχρονισμό και την καινοτομία, στην ανάπτυξη υποδομών και την αναβάθμιση αυτών στον πρωτογενή τομέα, στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και την κατάρτιση των νέων ανθρώπων, στα περιβαλλοντικά μέτρα για την γεωργία, στην ελκυστικότητα των περιοχών που ασχολούνται με τον αγροτικό τομέα, στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και ταυτόχρονα στην προώθηση της συνεργασίας.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και την Ειδική Γραμματεία Κοινοτικών Πόρων και Υποδομών (2013) η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης 2007-2013 εστιάζεται σε τέσσερις άξονες, οι οποίοι αφορούν:

- 1) Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα της γεωργίας και της δασοκομίας.
- 2) Βελτίωση του περιβάλλοντος και της υπαίθρου.
- 3) Βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας.
- 4) Εφαρμογή της προσέγγισης LEADER, που βασίζεται στην εμπειρία που αποκτήθηκε από τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες Leader των προηγούμενων προγραμματικών περιόδων.

Για να υλοποιηθούν οι στόχοι του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2007-2013, έχουν ληφθεί και υλοποιούνται μέτρα και δράσεις, που εντάσσονται στους τέσσερις άξονες του προγράμματος. Ο άξονας ο οποίος μας αφορά περισσότερο είναι ο τρίτος, καθώς αναφέρεται για τις ορεινές και μειονεκτικές

περιοχές δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στην υλοποίηση βασικών υποδομών και στην προώθηση της διαφοροποίησης της τοπικής – αγροτικής οικονομίας και της ποιότητας ζωής στις περιοχές αυτές, με στόχο να υπάρχουν νέες ευκαιρίες για απασχόληση καθώς και προϋποθέσεις για οικονομική ανάπτυξη.

Όπως έχει διαπιστωθεί από το ΠΑΑ 2007-2013 μερικές ορεινές περιοχές έχουν εγκαταλειφθεί και άλλες δηλώνουν ανάπτυξη ήπιων τουριστικών δραστηριοτήτων, βιολογικών καλλιεργειών και μεταποίησης. Το πρόγραμμα πέρα από τα μέτρα και τους άξονες που διαθέτει για τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της χώρας, προβλέπει και περαιτέρω οικονομική ενίσχυση με κατεύθυνση την ενδυνάμωση της γεωργίας για τις εγκαταλελειμμένες περιοχές.

Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER

Το έτος 1991 ήταν η αρχή μιας νέας διάστασης στην πολιτική της αγροτικής ανάπτυξης αυτή της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER (Liaisons Entre Actions de Développement de l' Economie Rurale), η οποία δίνει την ευκαιρία στις τοπικές – αγροτικές κοινωνίες να διαλέξουν μόνες τους τη διαδικασία ανάπτυξης τους. Τα αποτελέσματα από το LEADER I ήταν ενθαρρυντικά και αυτά οδήγησαν σε ένα νέο πιο συστηματικό και ολοκληρωμένο σχεδιασμό, αυτό του LEADER II. Το πρόγραμμα αυτό στόχευε να προσελκύσει ακόμα περισσότερο πληθυσμό για τον σχεδιασμό των στρατηγικών της τοπικής ανάπτυξης.

Την περίοδο 2007-2013, όπου ήταν η Γ΄ Προγραμματική Περίοδος του προγράμματος, το πρόγραμμα συνεχίστηκε με το LEADER+ με την ίδια φιλοσοφία που είχαν τα προηγούμενα προγράμματα και προσπαθεί να δημιουργήσει δεσμούς συνεργασίας κυρίως ανάμεσα των τοπικών και κοινωνικών φορέων με αποτέλεσμα μια ολοκληρωμένη στρατηγική. Επιπλέον, κατά την τρίτη Προγραμματική Περίοδος του προγράμματος LEADER, αυτό ενσωματώθηκε στο Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας, καθώς η LEADER εξυπηρετούσε βασικούς στόχους του προγράμματος.

Κατά την τέταρτη προγραμματική περίοδος 2014-2020 η LEADER διατηρεί την ίδια κατεύθυνση στον σχεδιασμό τοπικών στρατηγικών και παράλληλα της δίνεται η δυνατότητα της πολυταμειακής προσέγγισης Community Led Local Development (CLLD) και η ανάπτυξη των περιοχών εφαρμογής της. Οι γενικές δράσεις του προγράμματος LEADER περιλαμβάνουν την ίδρυση και την ανάπτυξη

νέων πολύ μικρών επιχειρήσεων, την αύξηση της προστιθέμενης αξίας αγροτικών προϊόντων, την ενθάρρυνση τουριστικών δραστηριοτήτων, την ανάδειξη της αγροτικής κληρονομιάς, την διαμόρφωση των χωριών, την συνεργασία και την δικτύωση.

ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2014-2020

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική 2014-2020 της Ελλάδας υπόκειται και συμφωνεί με τους κανονισμούς που έχει ορίσει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Οι κανονισμοί αυτοί είναι τέσσερις βασικοί και είναι οι εξής: Α) για τις άμεσες ενισχύσεις Β) για την ενιαία Κοινή Οργάνωση Αγοράς Γ) για την αγροτική ανάπτυξη Δ) για τον οριζόντιο κανονισμό που αφορά στη χρηματοδότηση, τη διαχείριση και τον έλεγχο της ΚΑΠ. Αυτά οδηγούνε την ΚΑΠ στην ισόρροπη κατανομή των ενισχύσεων και την ενίσχυση των αγροτών.

Η πολιτική της αγροτικής ανάπτυξης συμβαδίζει με αυτή της Ευρώπης του 2020, έχοντας ως στόχους την αύξηση της ανταγωνιστικότητας στον αγροτικό τομέα, τη βιώσιμη διαχείριση του ορυκτού πλούτου της χώρας και την σταθερή ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών, την αποκατάσταση, διατήρηση και ενίσχυση των οικοσυστημάτων, την κοινωνική ένταξη, τη μείωση της φτώχειας και την οικονομική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Για να επιτευχθούν τα τελευταία η ΚΑΠ ενισχύει με δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, με ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών και με δυνατότητα πρόσβασης στη χρήση και την ποιότητα νέων μέσων τεχνολογιών και επικοινωνιών που αφορούνε τον αγροτικό τομέα.

Οι κύριοι στόχοι της ΚΑΠ παρέμειναν ίδιοι για χρόνια με εκείνους που είχαν καθοριστεί από την Συνθήκη της Ρώμης το 1957 και ήταν οι εξής (Τσιγκλιφύση και Χριστοπούλου 2009): α) αύξηση της παραγωγικότητας του αγροτικού τομέα με την βοήθεια της τεχνολογικής ανάπτυξης και την άριστη εκμετάλλευση των συντελεστών παραγωγής, κυρίως του εργατικού δυναμικού, β) εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου στον αγροτικό πληθυσμό, μέσα από την αύξηση των εισοδημάτων των αγροτών, γ) ισορροπία και σταδιακή ενίσχυση των αγορών, δ) εγγύηση της ικανότητας παραγωγής του αγροτικού τομέα και ε) εξασφάλιση λογικών τιμών στους καταναλωτές. Βέβαια όμως, μέσα από την πορεία τόσο δεκαετιών η νέα πολιτική δομή που ακολουθεί η ΚΑΠ επιφέρει και την αντιμετώπιση νέων προκλήσεων - στόχων όπως την παραγωγική ικανότητα του αγροτικού τομέα, το περιβάλλον, την

ασφάλεια και την ποιότητα των τροφίμων και την ποικιλομορφία στον αγροτικό τομέα. Τα μέτρα αντιμετώπισης είναι τα ίδια που ήταν και στο παρελθόν, με τη διαφορά ότι σήμερα οι πυλώνες είναι δύο [1)στήριξη στους γεωργούς και στις βιώσιμες γεωργικές πρακτικές 2) μέτρα αγροτικής ανάπτυξης] και συμπληρώνουν ο ένας τον άλλο.

Κεφάλαιο 5: Το κλίμα της Ελλάδας στις ορεινές περιοχές

Η Ελλάδα ανήκει μεταξύ των παραλλήλων 340 και 420 του Βόρειου ημισφαιρίου και βρέχεται από την θάλασσα της Ανατολικής Μεσογείου, με το κλίμα της να έχει τυπικά τα χαρακτηριστικά του Μεσογειακού κλίματος: ήπιοι και υγροί χειμώνες, σχετικά θερμά και ξηρά καλοκαίρια και, γενικά, μεγάλοι περίοδοι ηλιοφάνειας κατά την μεγαλύτερη διάρκεια του έτους.

Αναλυτικότερα, η Ελλάδα παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία κλιματικών τύπων μεταξύ των περιοχών της, στα πλαίσια πάντα του Μεσογειακού κλίματος. Αυτό οφείλεται στην πολυπλοκότητα του ανάγλυφου της χώρας που έχει μεγάλες διαφορές στο υψόμετρο της (υπάρχουν μεγάλες οροσειρές κατά μήκος της κεντρικής χώρας και άλλοι ορεινοί όγκοι) και εναλλαγή ξηράς και θάλασσας. Μέσα από αυτές τις συνθήκες που συναντάμε στην Ελλάδα, μπορούμε να χωρίσουμε ένα έτος σε δύο εποχές: α) ψυχρή και βροχερή χειμερινή περίοδος και β) θερμή και ξηρή θερινή περίοδος, και σε 4 κλιματικούς τύπους (όπως βλέπουμε στην εικόνα 2): α) κλίμα ορεινό με ψυχρούς χειμώνες, δροσερά καλοκαίρια και βροχές όλες τις εποχές, β) κλίμα με χειμώνες πιο ψυχρούς από ότι στις ακτές και ξηρά καλοκαίρια, γ) κλίμα υγρό με πολλές βροχές, ήπιους χειμώνες και δροσερά καλοκαίρια, και δ) κλίμα με μέτριες βροχές, ήπιους χειμώνες και ξηρά καλοκαίρια. Τέτοιες κλιματικές διαφορές βλέπουμε ακόμη και σε περιοχές που βρίσκονται σε μικρή απόσταση μεταξύ τους. Αυτό βέβαια, το συναντάμε σε λίγες μόνο χώρες σε όλο τον κόσμο.

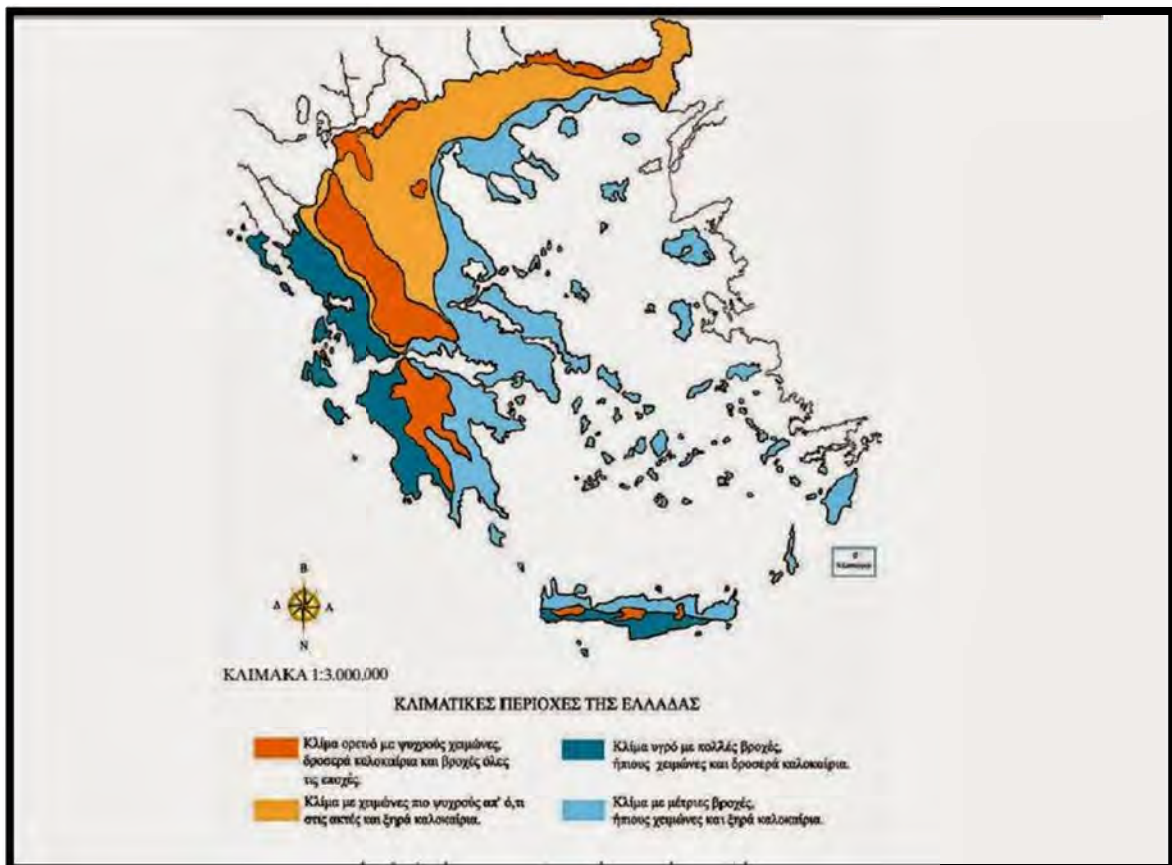
Κατά την χειμερινή περίοδο, οι βροχές στη χώρα μας διαρκούν για λίγες ημέρες και ο ουρανός δεν μένει για πολλές συνεχόμενες ημέρες συννεφιασμένος, όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες της γης. Οι χειμερινές κακοκαιρίες διακόπτονται συχνά κατά την χειμερινή περίοδο και οι πρώτες 15 ημέρες του Φεβρουαρίου, οι οποίες συνήθως είναι ηλιόλουστες, ονομάζονται «Αλκυονίδες ημέρες» και είναι γνωστές από την αρχαιότητα.

Η χειμερινή εποχή είναι ηπιότερη στα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου από ότι στις Βόρειες και Ανατολικές περιοχές της χώρας, καθώς περιβάλλονται από θάλασσα. Κατά τη θερμή και ξηρή εποχή του καλοκαιριού ο καιρός είναι σταθερός, ο ουρανός σχεδόν αίθριος, ο ήλιος λαμπερός και δεν βρέχει, εκτός όμως από κάποιες φορές με ραγδαίες βροχές ή καταιγίδες μικρής διάρκειας. Η θερμότερη περίοδος του χρόνου

είναι στα τέλη του Ιουλίου και στις αρχές του Αυγούστου, όπου η μέση μέγιστη θερμοκρασία κυμαίνεται από 29 °C μέχρι 35 °C. Κατά τη θερμή εποχή του καλοκαιριού, οι υψηλές και μέγιστες θερμοκρασίες, όπως παρουσιάζονται στην εικόνα 3, μετριάζονται από τη δροσερή θαλάσσια αύρα στις παράκτιες περιοχές της χώρας και από τους βόρειους ανέμους που φυσούν κυρίως στο Αιγαίο Πέλαγος.

Η περίοδος της άνοιξης έχει μικρή διάρκεια στη χώρα μας, διότι ο μεν χειμώνας είναι όψιμος, και το δε καλοκαίρι αρχίζει πρώιμα. Η περίοδος του φθινοπώρου είναι μεγάλης διάρκειας και πιο θερμή και πολλές φορές παρατείνεται στη Νότια Ελλάδα και μέχρι τα μισά του Δεκεμβρίου.

Εικόνα 2: Κλιματικές Περιοχές της Ελλάδος

Πηγή: Το κλίμα της Ελλάδας Γεωγραφία Ε΄

Εικόνα 3: Ετήσιες θερμοκρασίες στην Ελλάδα

Ελάχιστη θερμοκρασία

Μέση θερμοκρασία

Μέγιστη θερμοκρασία

Πηγή: Κλιματικός Άτλαντας της Ελλάδας

Κεφάλαιο 6: Προτάσεις για την Ανάπτυξη των Μειονεκτικών περιοχών στην Ελλάδα

6.1 Γενικές πληροφορίες

Όπως καταγράψαμε στην ανάλυση ο πληθυσμός στον ορεινό χώρο της Ελλάδας δεν είναι το ίδιο κατανομημένος σε όλες τις περιοχές. Κάποιες περιοχές είναι πιο πυκνοκατοικημένες από κάποιες άλλες. Αυτό συμβαίνει για το κύριο λόγο ότι οι εργασιακές δυνατότητες, η ποιότητα ζωής και οι ευκαιρίες για οικονομική ανάπτυξη διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή.

Στην εξέλιξη του πληθυσμού στον ορεινό όγκο της Ελλάδας έπαιξαν ρόλο τα γεγονότα που συνέβησαν στην χώρα και κυρίως η μετανάστευση. Η μετανάστευση επέφερε τον μεγαλύτερο μαρασμό στις ορεινές περιοχές, λόγω της φυγής του πληθυσμού. Με μοναδική εξαίρεση το έτος 1991, όπου τα αποτελέσματα της δημογραφικής έρευνας μας έδειξαν αύξηση του πληθυσμού, σε αντίθεση με όλες τις άλλες δεκαετίες που υπήρξε μείωση.

Επίσης, ένας ακόμη παράγοντας που είχε σημαντικό ρόλο το τελευταίο διάστημα στην μείωση του πληθυσμού είναι η οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα μας, καθώς πολλοί άνθρωποι οδηγήθηκαν στην αναζήτηση εργασίας στις πεδινές περιοχές.

Παρά το γεγονός ότι οι ορεινές περιοχές έχουν σημαντική παρουσία στην χώρα, οι πολιτικές και οι κατευθύνσεις που έχουν εφαρμοστεί μέχρι σήμερα στη χώρα μας δεν έχουν καταφέρει να αντιμετωπίσουν τα σοβαρά προβλήματα των περιοχών αυτών. Καμία από τις πολιτικές δεν κατάφερε ποτέ να εντάξει αποτελεσματικά τις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής με αποτέλεσμα η ανάπτυξη να μην έχει φτάσει στα επιθυμητά επίπεδα.

Στον παρόν κεφάλαιο επισημαίνεται η ανάγκη δημιουργίας μιας χωροταξικής πολιτικής για τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της χώρας μας, η οποία θα δράσει αναπτυξιακά, αντιμετωπίζοντας τα φαινόμενα που οδήγησαν σε υπονόμευσή τους. Επιπλέον, προτείνεται μια σειρά κατευθύνσεων για την ανάπτυξη των περιοχών αυτών.

6.2 Αναγκαία σχεδίαση χωροταξικής πολιτικής για τον ορεινό όγκο της Ελλάδας

Το κράτος παρατηρούμε τα τελευταία χρόνια ότι κάνει σοβαρές προσπάθειες να αλλάξει την κατάσταση που επικρατεί στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της χώρας μας, εφαρμόζοντας μια σειρά πολιτικών εφαρμογών. Αυτές βέβαια, αντιμετωπίζουν διάφορα προβλήματα (δυσχέρεια στην εκπόνηση σχεδίων, δυσκολία εναρμόνισης μεταξύ τους, αδυναμίες πρακτικής εφαρμογής κλπ.) και έχουν ως συνέπεια τη μείωση της αποτελεσματικότητάς τους. Ωστόσο, το κυριότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η χώρα μας είναι η έλλειψη μιας ενιαίας αναπτυξιακής και χωροταξικής πολιτικής για τις μειονεκτικές περιοχές. Η πολιτική πρέπει να είναι σύντομη, καινοτόμα, συνεχής και ευέλικτη καθώς πρέπει να εξετάζει και να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες κάθε τόπου. Μια πολιτική που θα διαμορφώνεται με σύγχρονες διαδικασίες, εκμεταλλευόμενη σύγχρονα μέσα έρευνας και τεκμηρίωσης, θα συντονίζει τα προγράμματα δράσης και τους φορείς διαχείρισης και θα αξιοποιεί ορθά τις πηγές χρηματοδότησης (Μπεριάτος, 2005).

Μια τέτοια ολοκληρωμένη χωροταξική πολιτική θα πρέπει να βασίζεται και σε ανάλογες κατευθύνσεις. Οι βασικές κατευθύνσεις είναι οι εξής:

- Χάραξη μιας ενιαίας στρατηγικής για τον ορεινό όγκο που θα τον αναγνωρίζει ως ενιαίο κομμάτι, καθώς και την αποκέντρωση της διαχείρισης του, δημιουργώντας ένα δίκτυο υπερ-τοπικών ορεινών κέντρων, δηλαδή να υπάρξει αποκέντρωση και ανακατανομή αρμοδιοτήτων από την κεντρική εξουσία στους δήμους και κατ' επέκταση στις περιφέρειες, ώστε να δημιουργηθεί ένας ενιαίος φορέας διαχείρισης για τα ορεινά τμήματα της χώρας
- Συντονισμός των υπηρεσιών και των φορέων που ειδικεύονται και διαχειρίζονται εθνικά και κοινοτικά προγράμματα και τις χρηματοδοτήσεις αυτών
- Δημιουργία ενός εθνικού φορέα με ευρωπαϊκά πρότυπα, ο οποίος θα αναλάβει την σύνθεση τομεακών πολιτικών για τις μειονεκτικές περιοχές, τον έλεγχο και την αξιολόγηση
- Βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών
- Εξασφάλιση της βιοποικιλότητας των ορεινών περιοχών
- Ορθή διαχείριση φυσικών πόρων και προστασία του περιβάλλοντος

6.3 Κατευθύνσεις χωροταξικών παρεμβάσεων για τις ελληνικές μειονεκτικές περιοχές

Για να πετύχουμε μία ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη στον ορεινό όγκο της χώρας μας καθίσταται αναγκαία η χρήση του εργαλείου χωρικού σχεδιασμού. Μια ανάπτυξη που θα πρέπει ταυτόχρονα να πετυχαίνει οικονομική, κοινωνική, τεχνολογική, πολιτική, και πολιτιστική ανάπτυξη των ορεινών μειονεκτικών περιοχών, με γνώμονα πάντα την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού τους περιβάλλοντος (Παπαδημάτου και Ρόκος, 2001). Συμπεραίνοντας λοιπόν, ο σχεδιασμός που θα γίνει για τις περιοχές αυτές θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του όλους τους τομείς ανάπτυξης και να μην στηρίζεται μόνο στην οικονομική ανάπτυξη (γεωργία, κτηνοτροφία).

Επιπρόσθετα, ένας ακόμη τομέας που θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση είναι αυτός της διαχείρισης και αξιοποίησης των ευρωπαϊκών και κρατικών οικονομικών πόρων. Πιο συγκεκριμένα, είναι αναγκαίο να γίνει ορθός σχεδιασμός για την αξιοποίηση των πόρων αυτών, ώστε τα έργα που θα υλοποιηθούν να μην έχουν επιζήμιες επιπτώσεις στο φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον. Αυτό επισημαίνεται, διότι για να επιτευχθεί το μέγιστο δυνατό όφελος με τη μικρότερη οικονομική επιβάρυνση του κράτους, υπάρχει η πιθανότητα της ανεξέλεγκτης δόμησης, της διαπλάτυνσης οδικού δικτύου μέσα από δάση με αποτέλεσμα την πιθανή καταστροφή οικοσυστημάτων και καταστροφή ανεκτίμητων φυσικών πόρων.

Μέσα λοιπόν, από το ολοκληρωμένο και βιώσιμο πλαίσιο ανάπτυξης δίνονται χωροταξικές παρεμβάσεις οι οποίες έχουν ως στόχο να δώσουν μια ώθηση στην διαδικασία ανάπτυξης. Οι χωροταξικές παρεμβάσεις είναι οι εξής:

- Ολοκληρωμένη ανάπτυξη για τους ορεινούς όγκους της χώρας (τουριστική, κτηνοτροφική, αγροτική, πολιτιστική και περιβαλλοντική ανάπτυξη). Επιπλέον, εύρεση και αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων και σύνδεση με τον οικονομικό τομέα κάθε περιοχής
- Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού (αγροτουρισμός, θρησκευτικός, οικολογικός, πολιτιστικός, χιονοδρομικός, κλπ.)
- Ανάπτυξη του οδικού δικτύου και σύνδεση των ορεινών μειονεκτικών περιοχών με νέες μεταφορικές συνδέσεις, ώστε να μην υπάρχει απομόνωση των περιοχών αυτών
- Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος καθώς και των φυσικών πόρων

- Αξιοποίηση των φορέων προστασίας και ανάπτυξης των περιοχών αυτών
- Δημιουργία ενός νέου φορέα διαχείρισης, με σκοπό την ενιαία και ολοκληρωμένη διαχείριση των ορεινών μειονεκτικών περιοχών
- Εκσυγχρονισμός των ορεινών περιοχών στο τομέα της οικονομίας και εναρμονισμό με τις διεθνείς εξελίξεις (εκσυγχρονισμός επιχειρήσεων, προώθηση και εφαρμογή νέων τεχνολογιών και κινήτρων)

Η ολοκληρωμένη διαχείριση των ορεινών περιοχών θα βοηθήσει στην ανάπτυξη τους, τη συγκράτηση του πληθυσμού και την ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού λειτουργούν ως μια αξιόπιστη λύση, αφού οι ορεινές περιοχές συμμετέχουν σε έναν γρήγορα αναπτυσσόμενο κλάδο της οικονομίας και ταυτόχρονα δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας.

Κάποιες δράσεις του τουρισμού που εξελίσσονται στον ορεινό όγκο είναι οι εξής:

- Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών θεματικού τουρισμού
- Ανάδειξη και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος της κάθε περιοχής
- Επενδύσεις που θα αφορούν το τουρισμό
- Ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και ενίσχυση - κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού
- Αύξηση της ανταγωνιστικότητας στις ορεινές περιοχές
- Προστασία του περιβάλλοντος

Μία ακόμη πολιτική που μπορεί να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση για ανάπτυξη είναι η αγροτική πολιτική. Η δημιουργία μιας αγροτικής πολιτικής, η οποία θα στοχεύει στη βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη του αγροτικού τομέα, στη συγκράτηση του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα, θα έλυνε τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο βασικός τομέας (αγροτικός τομέας) στον οποίο στηρίζεται η οικονομία των ορεινών μειονεκτικών περιοχών. Οι βασικοί στόχοι που θα πρέπει να επιτευχθούν για να πετύχει η πολιτική στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές είναι οι εξής:

1. Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας έναντι του διεθνούς ανταγωνισμού. Ο στόχος αυτός έχει σκοπό τα προϊόντα που παράγονται να είναι ανταγωνιστικά απέναντι στα προϊόντα της διεθνούς αγοράς καθώς και η μεταποίηση αυτών. Το αποτέλεσμα που θα επιφέρει αυτό είναι τα προϊόντα αυτά να αντικαταστήσουν τα προϊόντα που εισάγονται στη

χώρα αλλά και να δημιουργήσει κατάλληλες συνθήκες για την εξαγωγή των προϊόντων.

2. Βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου, καθώς και προστασία του περιβάλλοντος. Ο σκοπός του στόχου αυτού είναι να βοηθήσει στην ανάπτυξη των περιοχών μέσα από την αξιοποίηση των φυσικών πόρων.

Η πολιτική αυτή θα έχει ως σκοπό την ανάπτυξη συγκεκριμένων αξόνων στις μειονεκτικές περιοχές. Αυτές θα είναι οι εξής:

- Προώθηση της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας
- Προώθηση και πιστοποίηση τοπικών προϊόντων
- Εκσυγχρονισμός των αγροτικών εκμεταλλεύσεων για μεταποίηση και εμπορία αγροτικών προϊόντων
- Προώθηση των τοπικών προϊόντων στις τουριστικές περιοχές
- Ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού
- Στήριξη των μεταποιητικών δραστηριοτήτων μικρής κλίμακας (οικοτεχνία, βιοτεχνία)
- Βελτίωση και ανάπτυξη του οδικού δικτύου στις ορεινές περιοχές
- Αντιμετώπιση της δημογραφικής μείωσης με την ενίσχυση των υποδομών, των υπηρεσιών και των δυνατοτήτων απασχόλησης
- Ανάδειξη και εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε παραγωγικού φυσικού πόρου
- Στήριξη των τοπικών δραστηριοτήτων προς εξασφάλιση της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης και συνοχής
- Διαφύλαξη των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών των τοπίων, καθώς και των πολιτιστικών πόρων
- Πρόσβασης σε υποδομές και γνώση
- Ενίσχυση των δυναμικών ορεινών οικισμών

Αναλύοντας τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των ορεινών περιοχών στην Ελλάδα μπορούμε να διακρίνουμε ότι στην χώρα μας υπάρχουν αρκετά χιονοδρομικά κέντρα σε λειτουργία που μπορούν να καλύψουν το τομέα του χιονοδρομικού τουρισμού. Τα εν λειτουργία χιονοδρομικά κέντρα είναι τα εξής:

1. Χιονοδρομικό κέντρο Καλαβρύτων
2. Χιονοδρομικό κέντρο Μαινάλου
3. Χιονοδρομικό κέντρο Παρνασσού

4. Χιονοδρομικό κέντρο Βελουχιού
5. Χιονοδρομικό κέντρο Πηλίου
6. Χιονοδρομικό κέντρο Ολύμπου
7. Χιονοδρομικό κέντρο Ανήλιου Μετσόβου
8. Χιονοδρομικό κέντρο Μετσόβου Πολιτσιές
9. Χιονοδρομικό κέντρο Βασιλίτσας
10. Χιονοδρομικό κέντρο Πετρουλίου
11. Χιονοδρομικό κέντρο Βίτσιου
12. Χιονοδρομικό κέντρο Πισοδερίου
13. Χιονοδρομικό κέντρο Καϊμακτσαλάν
14. Χιονοδρομικό κέντρο 3-5 Πηγάδια
15. Χιονοδρομικό κέντρο Σελίου
16. Χιονοδρομικό κέντρο Ελατοχωρίου
17. Χιονοδρομικό κέντρο Λαΐλια
18. Χιονοδρομικό κέντρο Φαλακρού
19. Χιονοδρομικό κέντρο Τροόδους

Ένα επιπλέον συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας είναι η έντονη θρησκευτικότητα, που είναι διάχυτη τόσο στην ηπειρωτική χώρα όσο και στη νησιωτική. Η χριστιανική πίστη στο πέρασμα των χρόνων εκφράστηκε πολλαπλώς, αφήνοντας πίσω της μοναστήρια, εκκλησίες και εξωκκλήσια μεγάλης θρησκευτικής και αρχιτεκτονικής αξίας.

Οι μονές της Ελλάδας - κτισμένες σε πανέμορφες τοποθεσίες και συχνά πάνω σε αρχαίους ναούς και ιερά - αποτελούν για όλον τον ορθόδοξο πληθυσμό σημαντικούς σταθμούς στα θρησκευτικά ταξίδια τους στη χώρα.

Μερικές από τις περιοχές που φιλοξενούν τα πιο δημοφιλή μοναστήρια για τους τουρίστες είναι:

- Το Άγιον Όρος όπου φιλοξενεί 20 μεγάλα μοναστήρια, τα οποία λειτουργούν ως ανδρώα ιερά κοινόβια. Στο Άγιον Όρος σήμερα ζουν περίπου 1.600 μοναχοί, στην πλειοψηφία τους Έλληνες, ενώ σεβαστός είναι και ο αριθμός των μοναζόντων, που προέρχονται από άλλα Ορθόδοξα έθνη.
- Τα Μετέωρα έχουν έξι μονές οι οποίες παραμένουν ενεργές ή ανακαινισμένες και σήμερα: της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος ή Μεγάλου Μετεώρου, της

Μονής Βαρλαάμ, της Μονής Ρουσάνου, της Μονής Αναπαυσά, της Αγίας Τριάδας, και του Αγίου Στεφάνου.

Άλλες πολύ δημοφιλείς και ευρέως γνωστές εκκλησίες και μοναστήρια της χώρας είναι:

1. Άγιος Ιωάννης Θεολόγος, Πάτμος
2. Μοναστήρι Οσίου Λουκά Στειριώτη, Βοιωτία
3. Μονή Δαφνίου
4. Νέα Μονή Χίου
5. Μυστράς
6. Παναγία της Τήνου
7. Παναγία Εκατονταπυλιανή, Παροικιά Πάρου
8. Παναγία Χοζοβιώτισσα, Αμοργός
9. Παναγία Σουμελά
10. Διάφοροι ακόμη ναοί στους νομούς Αττικής και Θεσσαλονίκης

Όπως διακρίνεται στην εικόνα 4, το συγκριτικό πλεονέκτημα του πρωτογενούς τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία) στις ορεινές περιοχές άνω των 800 μέτρων είναι ιδιαίτερα εμφανές. Παρατηρούμε ότι η κτηνοτροφία, στις περιοχές αυτές, αναπτύσσεται στις παρυφές των δασικών εκτάσεων λόγω της πυκνής βλάστησης που υπάρχει. Ο λόγος ότι οι γεωργικές εκτάσεις είναι διάσπαρτες στις ορεινές περιοχές εικάζουμε ότι απορρέει από το ανάγλυφο της χώρας καθώς και οι δυσκολίες για οργανωμένη αγροτική παραγωγή που συναντώνται στις περιοχές αυτές.

Εικόνα 4: Χάρτης αποτύπωσης Πρωτογενή τομέα

Πηγή: CORINE 2000, ίδια επεξεργασία

Κεφάλαιο 7: Συμπεράσματα

Η Ελλάδα είναι μια χώρα με έντονο ορεινό στοιχείο όπου τα βουνά της εκτείνονται στο 77,90% της έκτασης της, και ο πληθυσμός που κατοικεί σε αυτά, το 2011, αποτελεί το 6,70% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, δηλαδή συγκεκριμένα 725.075 κάτοικοι. Το 1951 ο ορεινός πληθυσμός της Ελλάδας ανέρχεται στους 1.023.652 κατοίκους.

Ο πληθυσμός στον ορεινό χώρο της Ελλάδας δεν είναι το ίδιο κατανομημένος σε όλες τις περιοχές. Κάποιες περιοχές είναι πιο πυκνοκατοικημένες από άλλες. Αυτό διαμορφώνεται κυρίως από τις εργασιακές δυνατότητες κάθε περιοχής και τις ευκαιρίες για οικονομική ανάπτυξη και ευμάρεια.

Στην εξέλιξη του ορεινού πληθυσμού έπαιξαν ρόλο τα φαινόμενα που επηρέασαν τη σύσταση του πληθυσμού και κυρίως η μετανάστευση. Η μετανάστευση προκάλεσε τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή μείωση που υπέστη ο ορεινός πληθυσμός. Με εξαίρεση το έτος 1991 που τα αποτελέσματα της δημογραφικής έρευνας μας κατέδειξαν αύξηση του πληθυσμού, όλες τις υπόλοιπες δεκαετίες υπήρξε μείωση.

Επιπλέον, ένας ακόμη παράγοντας που έπαιξε ρόλο το τελευταίο διάστημα στην μείωση του πληθυσμού είναι η οικονομική κρίση καθώς πολλοί άνθρωποι οδηγήθηκαν στην αναζήτηση εργασίας στις πεδινές περιοχές της χώρας.

Παρά το γεγονός ότι οι ορεινές περιοχές έχουν σημαντική παρουσία στην χώρα, οι πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί μέχρι σήμερα δεν έχουν καταφέρει να αντιμετωπίσουν τα σοβαρά προβλήματα των περιοχών αυτών. Καμία από τις πολιτικές δεν κατάφερε ποτέ να εντάξει αποτελεσματικά τις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής με αποτέλεσμα η ανάπτυξη να μην έχει φτάσει στα επιθυμητά επίπεδα. Αυτό οδήγησε τις ορεινές περιοχές σε κατάσταση απομόνωσης και περιθωριοποίησης.

Τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας γίνονται αρκετές προσπάθειες για αντιμετώπιση των προβλημάτων των ορεινών περιοχών, με στόχο την ανάπτυξη τους και την καλύτερη διαβίωση των κατοίκων τους. Οι προσπάθειες που έχουν γίνει, λόγω της έλλειψης οργάνωσης του ελληνικού κρατικού μηχανισμού, υπονομεύτηκαν και δεν απέδωσαν τα βέλτιστα δυνατά για μια ολοκληρωμένη στρατηγική

αντιμετώπισης. Επομένως, όπως γίνεται σαφές, κρίνεται αναγκαία η στοχευμένη διαχείριση των προβλημάτων μέσω οργανωμένων πολιτικών και στρατηγικών.

Επιπρόσθετα, κρίνεται απαραίτητη η διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης χωροταξικής πολιτικής που θα έχει ως στόχο την βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών μειονεκτικών περιοχών, μέσα από τεχνικές προσαρμοσμένες στις ανάγκες κάθε περιοχής. Για την περάτωση του σχεδίου αυτού, είναι πολύ σημαντική η οργάνωση και ο συντονισμός των εμπλεκόμενων φορέων, αλλά και η δημιουργία ενός εθνικού φορέα αποκλειστικά με σκοπό τη διαχείριση του ορεινού όγκου βάσει των ευρωπαϊκών προτύπων.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

- Αλέγρας Γ. (2003): Περιβάλλον, Τοπική Ανάπτυξη και Αγροτική Διαφοροποίηση στο: Μπεριάτος Η. και Ψαλτόπουλος Δ (επιμέλεια), Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου, Εκδόσεις Θεμέλιο, σ. 225 – 237
- Απογραφή Πληθυσμού 18 Μαρτίου 2001, Μόνιμος Πληθυσμός, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Πειραιάς: 2009
- Απογραφή Πληθυσμού – Κατοικιών 2011, Μόνιμος πληθυσμός, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος
- Εθνική μετεωρολογική υπηρεσία, το κλίμα της Ελλάδας, ανακτήθηκε 10/8/2017 από: http://www.hnms.gr/hnms/greek/meteorology/full_story_html?dr_url=%2Fhnms%2Fdocrep%2Fdocs%2Fmisc%2FClimateOfGreece
- Ευστράτογλου Σ., (1995): «Γεωργική Οικονομική Ανάπτυξη και Προγραμματισμός», Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
- Δολόγλου, Ν., (2008): Τουρισμός σε ορεινές περιοχές. Προβλήματα – Ανάγκες. Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Τουρισμός, Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π
- Κακλαμάνη, Τ., Ντυκέν Μ-Ν. (2000): «Πληθυσμός ορεινών περιοχών : προτυποποίηση δημογραφικών & οικονομικών δεικτών ταξινόμησης», Εισήγηση στο συνέδριο: οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών φαινομένων, Βόλος
- Καρανικόλας, Π. και Μαρτίνος Ν., (1999): Χωρική Διαφοροποίηση της Ελληνικής Γεωργίας με Ορίζοντα το 2010, Στο «Η Ελληνική Γεωργία Προς το 2010», Επιμ. Ν. Μαραβέγιας, Εκδόσεις Παπαζήση / Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σελ. 245-292.
- Κατά Κεφαλή Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν κατά Περιφέρεια και Νομό, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, 2017
- Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π. (2001): «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», Κριτική, Αθήνα, σελ. 288
- Κοτζαμάνης Β. και Ανδρουλάκη Ε. (2007): «Οι δημογραφικές εξελίξεις στη νεότερη Ελλάδα (1830-2007). Η δημογραφική πρόκληση, γεγονότα και διακυβεύματα», Κοτζαμάνης Β. (επιμ.). Βόλος: ΕΔΚΑ-Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

- Κοτσαμάνης Β. και Σταθάκης Δ. (2008): Η ανθρωπογεωγραφία των αλλοδαπών στην Ελλάδα (2001), μια πρώτη αποτύπωση στον ελλαδικό χώρο των συγκεντρώσεων τους, της σύνθεσής τους και των δημογραφικών και οικονομικών τους χαρακτηριστικών. Διάλογοι για τον σχεδιασμό του χώρου και την ανάπτυξη, Γοσποδίνη Α.(επιμ.). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Κοτσαμάνης Β. και Ντυκέν Μ. (2012): Ο πληθυσμός της Ελλάδας μειώνεται; Μια πρώτη κριτική ανάλυση των προσωρινών αποτελεσμάτων της απογραφής του 2011, Βόλος: ΕΔΚΑ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Ανακτήθηκε στις 3/8/2017 από: http://www.demography-lab.prd.uth.gr/DEMO-NEWS_%20N%CE%BF17.pdf.
- Λαμπριανίδης Λ. (2006): Οικονομική Γεωγραφία – Στοιχεία θεωρίας και εμπειρικά παραδείγματα. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Μισούλη Β. (2014): Διπλωματική εργασία : ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΓΑΛΛΙΑΣ – ΕΛΒΕΤΙΑΣ – ΕΛΛΑΔΑΣ. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Ιανουάριος 2014
- Μπεριάτος, Η. (1999): «Χωροταξία II: Σχεδιασμός της υπαίθρου, Επιλεγμένα Θέματα Θεωρίας και Πρακτικής», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.
- Μπεριάτος Η. (2005): «Ορεινός χώρος: περιβάλλον – κοινωνία – ανάπτυξη», Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 2005
- Παπαδημάτου, Α., Ρόκος, Δ., (2001): «Βιώσιμη και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές της Ελλάδος και του Κόσμου», 3^ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π., «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη», Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, 7-10 Ιουνίου
- Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 7^{ης} Απριλίου 1951, Πραγματικός πληθυσμός κατά νομούς, επαρχίας, δήμους, κοινότητας, πόλεις και χωρία, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Αθήνα: 1955
- Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 19^{ης} Μαρτίου 1961, Πραγματικός πληθυσμός κατά νομούς, επαρχίας, δήμους, κοινότητας και οικισμούς, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Αθήνα: 1962
- Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 14^{ης} Μαρτίου 1971, Πραγματικός πληθυσμός κατά νομούς, επαρχίας, δήμους, κοινότητας και οικισμούς, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Αθήνα: 1972

- Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 5^{ης} Απριλίου 1981, Κατά νομούς, επαρχίες, δήμους, κοινότητες και οικισμούς, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Αθήνα: 1982
- Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 17^{ης} Μαρτίου 1991, Κατά νομούς, επαρχίες, δήμους, κοινότητες και οικισμούς, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Αθήνα: 1994
- Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 18^{ης} Μαρτίου 2001, Κατά νομούς, δήμους, κοινότητες, δημοτικά/κοινοτικά διαμερίσματα και οικισμούς, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Αθήνα: 2003
- Σιόλου Μ. – Καλουδοπούλου Ι. και Ισπικούδης Ι., (2002): «Κτηνοτροφία στις ορεινές περιοχές: από τις ευρωπαϊκές οδηγίες στην τοπική πραγματικότητα», στα πρακτικά 3^{ου} Πανελληνίου Λιβαδοπονικού Συνεδρίου: Λιβαδοπονία και ανάπτυξη ορεινών περιοχών, Καρπενήσι, σελ. 103 - 109
- Σταθάκης Γ. (2010): Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας. Μια ιστορική ματιά. Σύγχρονα θέματα 2010:108, σελίδα 5-9
- Συμβούλιο Ευρωπαϊκών κοινοτήτων, (1981) Οδηγία 81/645/ΕΟΚ «περί του κοινοτικού καταλόγου των μειονεκτικών γεωργικών περιοχών κατά την έννοια της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ (Ελλάς)», ανακτήθηκε 10/8/2017 από: <http://www.anher.gr/>
- Το κλίμα της Ελλάδας, Διαδραστικά Σχολικά βιβλία, Γεωγραφία Ε' Δημοτικού, κεφάλαιο 17, ανακτήθηκε 10/8/2017 από: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-E100/692/4594,20786/>
- Τράπεζα της Ελλάδος – Ευρωσύστημα (2007): Έκθεση του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2006. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος
- Τσιγκλιφύση, Α., Χριστοπούλου, Ο. (2009): «Συγκριτική ανάλυση της πολιτικής σε Ελλάδα και Αυστρία σχετικά με τις Ορεινές Περιοχές» στο 2ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης Βόλος, σελ. 1271-1281
- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και την Ειδική Γραμματεία Κοινοτικών Πόρων και Υποδομών, (2013): «Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2007-2013, Αθήνα
- Φασούλας ΣΠ. (1933): «Η Εξέλιξη των χερσαίων και θαλάσσιων μεταφορών στην Ελλάδα μετά το 1833» στο 3ο Πανελλήνιο Γεωγραφικό Συνέδριο Αθήνας, Ψηφιακή βιβλιοθήκη Θεόφραστος – Τμήμα Γεωλογίας Α.Π.Θ.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- DaxT., HovorkaG., KöblerM., DelattreF., VlahosG., ChristopoulosS., LouloudisL., ViladomiuL., RosellJ., HaggrénE. (2003): The Review of Area-based Less Favoured Area Payments Across EU Member States, May 2003
- Gill A., Williams P. (1994): «Managing growth in mountain tourism communities», School of Resource and Environmental Management, Canada June 2004, volume 15, pages 212-220
- Lasanta T., Gonzalez-Hidalgo J., Vicente-Serrano S., Sferi E. (2006): «Using landscape ecology to evaluate an alternative management scenario in abandoned Mediterranean mountain areas», Landscape and Urban Planning 78 (1-2), pages 101-114, 2006
- Malizia E., Feser J. (1999): «Understanding local economic development», Center for Urban Policy Research, 1999
- Nordregio (2004): «Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries», Report, Stockholm. Ανακτήθηκε στις 19/4/2018 από: <http://archive.nordregio.se/en/Publications/Publications-2004/Mountain-areas-in-Europe/index.html>
- United Nations (1992): «Sustainable Mountain Development», Conference of Environment and Development, Agenda 21, Chapter 13, Managing fragile Ecosystems

Ηλεκτρονικές πηγές

Discover Greece, ανακτήθηκε 12/6/2018 από:

<https://www.discovergreece.com/el/religion>

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.), <http://www.statistics.gr>

Κλιματικός Άτλαντας της Ελλάδας, ανακτήθηκε 17/5/2018 από:

<http://climatlas.hnms.gr/sdi/>

Τι είναι το πρόγραμμα CLLD/LEADER, Αναπτυξιακή Πελοποννήσου, Πάρνωνας Α.Ε., ανακτήθηκε 10/11/2017 από: <http://www.parnonas.gr/ti-ine-to-programma-leader/>

Παράρτημα πινάκων

Πίνακας 3: Ορεινός Πληθυσμός της Ελλάδας από το 1951 - 2011

	Ορεινός Πληθυσμός 2011	Ορεινός Πληθυσμός 2001	Ορεινός Πληθυσμός 1991	Ορεινός Πληθυσμός 1981	Ορεινός Πληθυσμός 1971	Ορεινός Πληθυσμός 1961	Ορεινός Πληθυσμός 1951
Λοιπή Στερεά Ελλάδα και Εύβοια	108.310	114.253	107.398	107.398	111.694	131.799	135.753
ΝΟΜΟΣ ΑΙΤΩΛΙΑΣ ΚΑΙ ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	26.673	28.609	30.326	30.326	33.965	40.418	40.418
ΝΟΜΟΣ ΒΟΙΩΤΙΑΣ	12.410	14.718	15.160	14.553	14.553	10.187	9.474
ΝΟΜΟΣ ΕΥΒΟΙΑΣ	16.148	19.293	19.486	19.291	20.256	23.902	24.858
ΝΟΜΟΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	20.081	19.518	13.272	14.334	14.907	18.783	18.408
ΝΟΜΟΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ	16.927	18.275	16.448	16.941	16.772	20.294	21.105
ΝΟΜΟΣ ΦΩΚΙΔΟΣ	16.071	13.840	11.764	11.646	11.064	13.941	15.614
Πελοπόννησος	122.146	140.666	139.259	137.867	146.139	179.751	199.523
ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	14.504	16.838	17.343	17.690	18.398	21.525	20.879
ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ	23.443	26.697	28.566	30.565	32.094	40.117	46.135
ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ	28.720	33.739	31.377	31.377	32.946	40.194	43.812
ΝΟΜΟΣ ΗΛΕΙΑΣ	8.511	11.677	10.976	11.306	12.549	14.934	16.726
ΝΟΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	23.736	26.473	26.208	22.277	22.277	25.841	27.909
ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	9.487	10.399	10.295	10.398	10.294	13.897	16.954
ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	13.745	14.843	14.695	13.813	16.023	18.907	21.176
Ιόνιοι Νήσοι	10.468	11.834	11.006	11.446	12.934	16.297	18.578
ΝΟΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	164	188	135	142	139	188	207
ΝΟΜΟΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	0	0	0	0	0	0	0
ΝΟΜΟΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	4.207	5.034	4.178	4.053	3.850	5.082	6.200
ΝΟΜΟΣ ΛΕΥΚΑΔΟΣ	6.097	6.612	6.678	7.279	8.589	10.651	11.716

Εξέλιξη πληθυσμών ορεινών οικισμών την περίοδο 1951-2011 και πρόταση χωροταξικής πολιτικής

	Ορεινός Πληθυσμός 2011	Ορεινός Πληθυσμός 2001	Ορεινός Πληθυσμός 1991	Ορεινός Πληθυσμός 1981	Ορεινός Πληθυσμός 1971	Ορεινός Πληθυσμός 1961	Ορεινός Πληθυσμός 1951
Ήπειρος	78.761	85.257	85.257	92.078	92.078	115.097	113.946
ΝΟΜΟΣ ΑΡΤΗΣ	13.569	17.144	17.144	19.716	19.321	22.992	21.843
ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	13.092	12.848	13.747	12.098	12.945	16.957	16.618
ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	41.814	43.320	42.887	47.175	46.232	59.177	60.360
ΝΟΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ	10.286	11.945	12.184	13.280	13.944	16.315	14.847
Θεσσαλία	75.332	83.429	85.098	82.545	91.625	110.866	104.214
ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ	15.809	16.128	13.225	13.489	16.187	20.396	19.988
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ	18.520	21.287	24.054	23.814	25.957	30.629	27.260
ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	24.170	25.678	26.192	23.834	24.311	27.958	29.356
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	16.833	20.336	22.370	22.370	23.264	27.219	23.409
Θράκη	30.942	33.309	34.641	37.759	40.025	43.227	41.930
ΝΟΜΟΣ ΕΒΡΟΥ	3.658	3.903	4.410	4.322	4.495	5.709	5.138
ΝΟΜΟΣ ΞΑΝΘΗΣ	20.987	21.785	21.785	23.092	24.016	22.815	22.815
ΝΟΜΟΣ ΡΟΔΟΠΗΣ	6.297	7.621	8.307	9.885	10.775	11.098	10.210
Μακεδονία	140.614	152.251	153.774	150.698	153.712	187.529	174.402
ΝΟΜΟΣ ΓΡΕΒΕΝΩΝ	8.173	8.644	8.558	8.900	6.853	8.635	8.980
ΝΟΜΟΣ ΔΡΑΜΑΣ	8.319	8.737	8.562	8.305	9.717	13.604	12.652
ΝΟΜΟΣ ΗΜΑΘΙΑΣ	23.032	24.351	25.325	23.046	21.663	21.663	17.547
ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	8.230	6.256	5.380	4.089	4.375	5.294	5.029
ΝΟΜΟΣ ΚΑΒΑΛΑΣ	17.162	17.610	17.082	17.423	18.120	23.013	23.703
ΝΟΜΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	6.430	8.210	8.867	7.980	8.220	10.685	11.220
ΝΟΜΟΣ ΚΙΛΚΙΣ	2.258	2.468	2.542	2.949	3.155	4.165	3.374
ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ	20.396	23.445	25.321	25.574	25.062	30.827	30.210
ΝΟΜΟΣ ΠΕΛΛΗΣ	14.922	16.739	16.572	16.074	16.878	18.228	13.489

Εξέλιξη πληθυσμών ορεινών οικισμών την περίοδο 1951-2011 και πρόταση χωροταξικής πολιτικής

	Ορεινός Πληθυσμός 2011	Ορεινός Πληθυσμός 2001	Ορεινός Πληθυσμός 1991	Ορεινός Πληθυσμός 1981	Ορεινός Πληθυσμός 1971	Ορεινός Πληθυσμός 1961	Ορεινός Πληθυσμός 1951
ΝΟΜΟΣ ΠΙΕΡΙΑΣ	5.053	6.010	5.770	6.116	6.055	6.660	6.460
ΝΟΜΟΣ ΣΕΡΡΩΝ	6.252	7.884	7.332	7.479	8.601	11.525	9.681
ΝΟΜΟΣ ΦΛΩΡΙΝΗΣ	8.016	9.824	9.726	9.920	11.706	15.569	14.323
ΝΟΜΟΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	12.371	12.073	12.073	11.228	11.228	12.351	10.992
Νήσοι Αιγαίου	73.715	77.755	75.155	73.633	78.983	94.747	104.275
ΝΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	26.261	26.963	25.345	24.078	24.078	27.690	29.074
ΝΟΜΟΣ ΚΥΚΛΑΔΩΝ	11.173	12.144	11.051	11.051	12.267	15.211	17.796
ΝΟΜΟΣ ΛΕΣΒΟΥ	13.578	13.989	14.688	15.276	17.567	20.905	22.578
ΝΟΜΟΣ ΣΑΜΟΥ	20.356	21.490	21.060	21.060	22.534	27.492	30.791
ΝΟΜΟΣ ΧΙΟΥ	2.347	3.169	3.011	2.168	2.536	3.449	4.035
Κρήτη	81.705	87.361	85.614	88.182	90.828	106.268	108.394
ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	28.722	31.862	30.588	31.505	30.875	34.889	33.144
ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ	14.016	15.562	16.651	17.151	18.008	21.610	22.475
ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ	25.054	22.968	21.590	21.590	23.101	26.335	27.916
ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ	13.913	16.969	16.630	17.960	18.858	22.818	23.959
Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία							

Πίνακας 4: Κατά Κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της Ελλάδας

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Νησιά Αιγαίου	12.138	12.734	13.047	14.886	16.143	17.066	18.329	19.841	20.990	19.767	18.583	16.997	15.506	15.166	15.133
Λέσβος	9.542	10.256	10.530	12.791	12.981	14.070	15.334	16.310	17.272	16.815	15.806	14.622	13.186	13.181	13.211
Σάμος	9.648	10.485	10.616	11.923	13.435	14.979	16.339	17.787	19.253	17.865	16.212	14.763	13.158	13.099	12.769
Χίος	9.811	10.064	10.782	12.382	13.609	13.239	14.414	16.419	17.095	16.632	15.764	14.685	13.967	12.302	12.480
Δωδεκάνησα	14.673	15.353	15.145	16.664	17.560	17.831	19.699	20.504	21.943	20.098	18.981	17.476	16.739	15.491	15.670
Κυκλάδες	17.017	17.513	18.164	20.670	23.129	25.211	25.860	28.185	29.388	27.428	26.153	23.442	20.481	21.756	21.534
Κρήτη	12.204	13.032	13.655	14.755	16.178	16.537	17.458	18.126	18.847	18.392	17.144	15.346	14.135	13.702	13.881
Ηράκλειο	11.533	12.742	13.559	14.729	15.960	16.033	17.706	18.487	19.562	18.636	17.619	15.460	13.648	13.420	13.536
Λασιθί	11.650	12.616	12.905	14.013	15.273	16.343	17.413	18.287	18.807	18.773	17.139	15.113	14.467	14.513	14.506
Ρεθύμνο	13.607	13.890	14.194	15.128	16.734	17.101	16.604	16.925	17.511	17.152	16.144	14.805	13.500	13.199	13.372
Χανιά	12.025	12.880	13.962	15.151	16.745	16.672	18.108	18.806	19.509	19.005	17.674	16.004	14.926	13.676	14.110
Μακεδονία	10.167	10.927	11.579	12.390	13.339	13.673	14.323	15.328	15.575	15.331	14.718	13.859	13.184	12.393	12.455
Θεσσαλονίκη	11.727	12.646	13.352	14.536	15.752	15.634	17.466	18.606	19.454	18.943	17.504	16.094	14.669	13.747	13.513
Κιλκίς	9.708	10.770	10.953	11.303	12.679	12.660	13.029	15.439	15.402	14.434	13.479	12.513	11.671	11.094	11.890
Πέλλα	9.151	10.149	10.722	10.477	11.878	11.925	12.435	14.506	14.960	14.223	13.410	12.329	11.949	11.368	11.383
Πιερία	9.331	9.880	10.157	11.247	11.745	12.311	12.776	13.670	14.673	14.293	13.446	12.691	11.595	11.192	10.644
Σέρρες	8.055	8.508	8.561	9.371	10.099	10.108	10.389	11.484	11.421	11.204	11.092	10.355	9.881	9.618	9.381
Χαλκιδική	10.978	11.399	11.954	13.280	14.176	14.770	16.106	16.706	17.362	16.508	15.927	14.941	13.924	13.097	13.042
Γρεβενά	8.733	9.340	9.497	9.755	11.124	11.108	11.436	12.054	12.699	11.741	12.042	11.182	10.808	9.939	10.210
Δράμα	9.545	10.605	11.211	11.274	11.743	11.976	12.625	13.250	13.377	13.369	13.031	11.745	10.977	10.446	10.601
Ημαθία	10.515	11.434	11.696	12.206	12.997	13.337	14.141	15.041	15.189	14.734	13.571	12.961	12.156	11.112	11.065
Καβάλα	11.014	10.990	12.373	12.949	14.196	15.070	14.958	16.996	18.388	17.846	17.094	14.712	14.311	12.952	13.651
Κοζάνη	12.420	13.547	15.020	16.830	17.632	18.662	19.247	19.294	18.345	19.763	19.817	18.721	18.895	17.800	17.465
Καστοριά	8.039	8.747	9.835	10.541	10.701	10.756	11.718	12.793	13.270	13.002	12.591	12.374	11.825	11.226	10.496

Εξέλιξη πληθυσμών ορεινών οικισμών την περίοδο 1951-2011 και πρόταση χωροταξικής πολιτικής

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Φλώρινα	12.961	14.032	15.203	17.299	18.687	19.432	19.880	19.420	17.942	19.240	18.336	19.544	18.727	17.523	18.579
Θράκη	9.923	10.721	10.986	12.132	12.523	12.700	13.239	14.225	15.041	14.711	14.673	13.073	11.940	11.138	10.593
Έβρος	9.322	9.767	10.474	11.512	12.273	12.827	13.187	14.760	15.438	15.665	16.331	14.611	13.323	12.203	12.019
Ξάνθη	9.951	10.710	10.804	11.821	12.427	12.396	13.318	13.535	14.537	13.861	14.054	12.092	11.157	10.788	9.805
Ροδόπη	10.497	11.686	11.680	13.062	12.870	12.875	13.212	14.379	15.148	14.608	13.634	12.515	11.341	10.422	9.954
Ήπειρος	10.027	10.668	11.591	12.578	12.919	13.171	13.948	14.613	14.960	14.540	14.240	13.328	12.162	11.662	11.606
Άρτα	8.152	8.572	9.775	10.703	10.657	11.355	12.184	12.512	12.601	12.812	13.037	12.095	11.377	11.331	10.760
Πρέβεζα	10.179	10.445	10.955	12.238	12.169	12.069	13.111	13.969	14.325	14.213	14.001	13.303	12.140	12.783	12.106
Θεσπρωτία	14.454	15.510	16.606	18.102	18.232	16.567	16.112	17.072	18.324	16.414	16.314	14.744	13.872	12.551	12.531
Ιωάννινα	9.673	10.443	11.347	12.120	12.813	13.466	14.431	15.091	15.299	14.884	14.277	13.468	12.038	11.175	11.523
Θεσσαλία	10.085	10.888	11.660	13.300	14.010	13.793	15.103	15.805	16.363	15.831	14.499	13.328	12.796	12.256	12.237
Καρδίτσα	7.725	8.398	9.203	10.176	10.916	10.598	10.847	11.717	12.090	12.342	11.352	10.379	9.860	9.634	9.728
Τρίκαλα	8.933	9.958	10.172	11.409	12.109	12.042	12.695	13.710	13.847	13.929	12.934	11.652	11.535	11.244	11.304
Λάρισα	11.287	11.946	12.710	14.782	15.574	15.006	16.547	17.432	18.001	17.472	16.075	14.561	14.107	13.552	13.638
Μαγνησία	10.549	11.484	12.618	14.288	14.850	15.071	17.076	17.205	18.113	16.724	15.065	14.323	13.393	12.528	12.244
Ιόνια Νησιά	13.135	14.216	14.323	16.418	17.456	18.332	19.474	20.669	21.759	20.153	19.106	16.633	15.621	14.746	14.826
Ζάκυνθος	15.901	17.444	17.160	19.920	20.318	21.334	22.455	24.228	25.264	23.612	22.186	18.529	18.212	17.336	16.978
Κέρκυρα	12.968	13.967	14.132	16.178	17.136	17.937	18.914	19.820	21.341	19.453	17.958	16.287	15.060	14.313	14.499
Κεφαλληνία	13.543	14.490	14.696	16.826	18.726	19.528	21.080	22.883	23.420	21.254	20.469	16.934	15.977	14.559	15.038
Λευκάδα	8.607	9.494	9.837	10.896	11.937	12.980	14.204	14.679	14.818	15.468	16.636	14.414	13.093	12.561	12.274
Στερεά Ελλάδα	12.183	12.996	13.422	14.664	15.225	15.605	16.300	16.868	17.607	17.002	16.181	15.095	14.031	13.275	12.790
Αιτωλοακαρνανία	8.716	9.533	10.364	11.382	12.763	13.242	14.011	14.519	14.761	14.358	13.950	13.082	12.424	11.847	11.694
Βοιωτία	20.425	22.071	21.864	23.662	23.850	23.747	24.767	24.753	25.103	24.726	23.470	23.470	22.045	20.795	18.812
Εύβοια	12.549	13.130	13.750	14.779	15.392	16.576	17.693	18.885	18.937	17.487	16.362	14.789	13.683	12.807	12.764

Εξέλιξη πληθυσμών ορεινών οικισμών την περίοδο 1951-2011 και πρόταση χωροταξικής πολιτικής

Ευρυτανία	8.788	9.256	9.770	10.591	10.389	10.431	11.269	11.471	13.149	13.140	12.412	11.393	10.461	10.034	9.786
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Φθιώτιδα	12.646	13.463	14.037	14.938	15.405	16.224	16.079	17.049	18.074	17.251	16.626	15.301	14.386	13.310	13.197
Φωκίδα	9.976	10.524	10.745	12.630	13.552	13.412	13.982	14.534	15.619	15.048	14.268	12.532	11.187	10.855	10.487
Πελοπόννησος	10.668	11.450	12.231	13.159	13.851	14.235	15.634	16.700	17.073	16.671	15.997	14.767	13.833	13.143	13.007
Αργολίδα	11.558	12.592	13.871	14.635	14.994	15.666	17.416	18.950	19.787	19.309	18.310	16.170	15.097	14.574	14.656
Αρκαδία	12.323	12.980	13.733	15.133	16.297	16.641	18.181	18.789	18.382	18.805	18.141	17.110	16.027	15.941	15.954
Αχαΐα	11.072	11.796	12.841	14.008	15.282	15.544	17.778	18.613	18.733	17.776	17.433	15.355	14.419	13.117	13.367
Ηλεία	8.563	9.299	10.146	11.070	11.231	11.791	12.708	13.702	13.990	13.522	13.485	12.315	11.295	10.734	10.654
Κορινθία	12.211	12.919	12.998	13.902	14.275	14.615	15.679	16.810	18.011	16.944	15.843	14.770	14.081	13.291	12.270
Λακωνία	9.751	10.642	11.676	12.203	13.071	12.691	13.671	14.930	15.125	15.158	14.118	13.880	12.878	12.375	11.996
Μεσσηνία	9.198	9.926	10.354	11.165	11.808	12.696	14.008	15.107	15.480	15.182	14.652	13.771	13.037	11.971	12.155

Πηγή: ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία